

AZ
ORSZÁG URAI.

IRTA:

VERHOVAY GYULA.

(Szerző minden jogát fentartja. Sem egész, sem kivonatos közléseket
nem enged meg.)

Második ezer.

BUDAPEST, 1890.

BUSCHMANN F. KÖNYVNYOMDÁJA.

Handwritten signature

"924)(439) "189"

B 9817

Rothschild ő felsége.

Ki teremtette a zsidó kérdést? Egyedül és kizárólag a zsidók. Nincs az a fujtató, mely a holt szenet izzóvá tüzesíti, hogy úgy föléleszthette volna az érzések lángját, mint a zsidóság türelmetlenségének lehetete. Nincs az a vihar, mely úgy felkorbácsolhatná a tengert, mint a zsidóság idegessége a társadalom szélcsendjét: Összetartásukat, a fáraói rabszolgaság óta, oly keménynyé idomította vallásuk összeforrasztó ereje, mintha az egyiptomi gulák köveiből épült volna, melyeket összehordani segítettek, míg a husos fazekak és vöröshagymák feláldozásával vándorutra nem keltek, hogy feltalálják az ígért országot.

Bárcsak feltalálták volna örökre. Bárcsak ott rekedtek volna végkép. Mert az emberiségre nincs nagyobb szerencsétlenség, mint az ádáz harcz, mely az elszigetelt és megkövesült faji és vallási egység világhódító törekvéseiből tör ki, időszakonként, mint a tűzhányó hegyek hamuja és lávája.

Tény az, hogy az ő szellemök uralja a világot. Tény az, hogy a XIX-ik század utolsó fele viselős lett az ő véröktől és jellemöktől. Tény az, hogy a huszadik századot e vér és jellem minden külső előnyével és minden belső fekélyével át fogja hatni. Tény az, hogy a kibontakozás óriás rázkódtatásokba és nagy vérfürdőkbe fog kerülni, mert végre is az emberiség természete és rendeltetése, hogy nem türi a erkölcsétlenségek és fanatikus gyűlölködések pilléreire épült oltárát a hamis hitnek és meghamisított elveknek. Az

aranyborjut tömjénezhetik egyes korszakok és egyes nemzedékek, de az soha sem lesz eszmény, míg az emberekben valami van abból, a mi magasztos, a mi isteni. Lesznek vérfürdők, s meglesz a végfeloszlás.

A zsidó kérdés osztja sorsban a bolygó zsidó sorsát. Batyujával, görbe husánggra támaszkodva, alázatosan kószálja be a bolygó zsidó a falvakat. Megugatják a kutyák, kicsúfolják a gyerekek, s aztán elfejtik, mitha ott se járt volna. Pedig testéből egy rész, szelleméből az egész ott reked minden egyes faluban, ott ödög örökösen. Ott él az a sábeszgyertya lángjában, ott az ajtófélfá megjelölésében, ott az imádságokban és zsoltárokbán, melyek által kiváltságos népnek hiszi magát, melynek joga és kötelessége kiszákmányolni minden más népet a föld kerektségén.

A bolygó zsidó mindig vándorol, mindig üzi az a szellem, mely nem talál nyugalomra, mert kergetik erkölceinek árnyai, kincsszomjának lidérczei.

Ez a zsidó mindenütt egyforma. Látható a kármentő mögött hamis itczével; látható a boltban hamis mértékkel; látható itt is, ott is, a mint lesben kergeti, fogdossa és lövi a világhódítás leghatalmasabb fegyverével, a váltóval a vadat.

A bolygó zsidó meséje a zsidók története. A vágy birni, a szenvedély meggazdagodni, a hit a gójok, az idegenek, az alacsonyabbnak tartott fajok rabszolgatartója lenni, végig ostorozza őket a föld egész hátán. A bolygó zsidót mindig fogja kergetni ez az éhom, melynek láza nem ismer határt a pénzszerzésben és nem ismer korlátot azok megszerzési módjaiban. Erkölcsi világnézetők, talmudjuk előtt a pénz becse oly nagy, hogy minden eszköz jó annak gyarapítására. Hitágazattá emelte viszontagságos sorsuk a nézetet, hogy a pénznél hasznavehetőbb jószág nincs. A lángész érzi az anyagiság és élet fékeit, akadályait és bukkanóit, egyedül a pénz nem. Az aranynyal terhelt öszvérrel már régi példabeszéd bevéteti a legerősebb várakat. Igaz, hogy e példabeszéd eredete arab, tehát

sémi, mint a mórok, melyek ránk hagyták. Ez az arannyal terhelt öszvér a lehetetlent is lehetővé varázsolja. Szerepe mindig nagy volt, korunkban pedig éppenséggel olyan, hogy nem tudjuk, a pokollal fog-e birokra kelni, vagy azzal szövetségben az eget megostromolni.

A bolygó zsidó alakja a költő tolla és a festő ecsetje alatt megrezegteti a szívekben a száanalom hurjait. Csakhogy a költészet és képirás mindig a mózesi ősz zsidót veszi mintául. Hosszu ősz szakál, bokáig érő kaftán, jellegzetes orr, beszédes szemek képezik vonásait. Viharos tájkép közepéről emelkedik ki jeremiási alakja. Látjuk, a mint a szél tincseit szenvedő arcához veri. Látjuk, a mint a zuhogó zápor megáztatja szakállát. Látjuk, a mint a sziklás ösvényen az elemekkel küzdve és daczolva, megy lépésről lépésre. Előtte a tajtéktól habzó hullámok, mögötte meredély. A sorsüldözött jámbor, istenfélő, emberektől, és viszontagságoktól hajszolt patriarka ez, amint ott hagyta a pusztát az ő sátraival és siratja Jeruzsálemet az ő romjai fölött. A jomkipuri zsidó ez, ki fölveszi a halotti inget, nyakába veti az imádságos lepedőt és étlen-szomjan kesereg, veri mellét, hívja Izrael Istenét, bocsássa meg bűneit. Sámte halljuk ajkáról a hosszú napnak véget vető esthajnali csillag feljöttével szokásos köszöntőt: „Találkozunk Jeruzsálemben!” A bolygó zsidó ide vágy, mert ez bolygásának a vége, és célpontja.

Jeruzsálemig, az ígéret földjének messiási Jeruzsáleméig azonban még nagy út van. Meglehet, hogy örök bolygás sem fog vezetni odáig. Legalább a költészet és festészet zsidója örökké bolyonghat, soha nem láthatná meg azt a képzeleti Jeruzsálemet. Az élet bolygó zsidója elérheti. Mert ez a Jeruzsálem a kincsek Jeruzsáleme. Ehez a Jeruzsálemhez minden zsidó hord köveket. Mesés gyorsan hordják. A világ segít nekik. Segít minden téren, minden eszközzel. A tudomány éppen úgy szolgálja, mint a sajtó, az elvek úgy, mint a tanok, a munkás rajok úgy, mint a vig cím-

borák, egyik osztály úgy, mint a másik, a társadalom úgy, mint az állam. Önkénytelenül vagy önkényt rab-szolgaságába süllyed az emberiség. Saját legnemesebb tanait, saját legszentebb erkölcsi nézeteit átgyuratja a zsidó szellem tanai és nézetei által. A bolygó zsidó, az élet bolygó zsidója, széthinti ennek magvait, mint a garabonczás a fürgeteget, mint a Nessus ingje a sárkánymérget. Ez az ing rettenetes kinok közt ölte meg Herkulest, a bolygó zsidó szelleme megfertőzteti az egész világot. Olyan elvek, minő a szabadság, egyenlőség és testvériség elve, nem borona a kezökben, hogy megporhanyítsa buzavetés alá a földet, hanem vetőgép, hogy elhintse a buza közé a konkolyt és gyomot. Soha a szabadság annyit nem szenvedett, mint azóta, hogy a szabadságot harapós kutyává tették, mely a szabadság látszólagos váraiból marja és harapja agyon, a ki megnemesíteni vágy a szabadságot. Kormányok és parlamentek eszközök a kezökben, hogy mindannak a szabadság szemfényvesztése alatt törjenek neki, a mi megzabolázni vágy a szabadság nevében elkövetett iszonyu visszaéléseket.

Szabadság előttük, hogy a szabad ipar örve alatt a tejtől a borig, a posztótól a bőrig, mindent meghamisítsanak.

Szabadság előttük, hogy az államhatalom fegyvereit maguk javára kihasználják, hogy a szabad választást elnyomhassák, hogy a szabad szót megvesztegessék.

Egyenlőség előttük, hogy a társadalom mindama törvényeit letapossák, melyek az összeolvadást föltétlenné teszik és mind oly külön vallási törvényekkel és vallási szokásokkal bátyázzák körül magukat, melyek az összeolvadást lehetetlenné teszik.

Egyenlőség előttük az, hogy imáikban és énekeikben, hitágazataikban és hitelemzéseikben, szertartásaikban és törvényeikben oly törekvéseket ápoljanak szívők mélyén, olyanokért rajongjanak és ha kell szenvedjenek, melyek a társadalom törekvéseitől nemcsak egészen idegenek, hanem azoknak tagadása, azoknak

megrontása. Ha egy zsidó-ország zsidó társadalmáért rajonganak és ott kiváltságos nép gyanánt kiváltságos polcra törekszenek, hova tűnik el eszmekörükben a többi népekre és vallásokra nézve az egyenlőség jel-szava?

Testvériség előttük az, hogy olyan megvetéssel sujtják embertársukat, aminőt a humanizmus század-jában az emberek immár az állatok iránt sem éreznek. Megvetik főztét, meg edényeit. Vad gyűlölséggel telve kifosztják azt, ki a legmagasztosabb tan, a szeretet nevében közeledik hozzájuk. Hol a testvériség, melyet bűneik eltakarása végett és a bosszu ellen engesztelésül hánytorgatnak, ha ők, a bolygó zsidók, az őslakóban gyűlölik vallását, gyűlölik erkölceit, megvetik szokásait? Hol az a sokat lármázott testvériség, ha az összes életviszonyaikat szabályozó szertartások sán-czaival különítik el magukat?

Ez nem a szabadság, egyenlőség és testvériség morálja, ez csak álczája a szabadságnak, egyenlőségnek és testvériségnek, hogy ennek sziréni csábhangjai mellett oda lehessen csalni az erkölcsi vesztőhelyekhez a jó-hiszemű emberek sokadalmait.

Az eszköz ugysí a kezökben van. Papirt gözzel nyomatnak. Rengeteg mennyiség jó forgalomba. A rongy átváltozik papírrá, a papír aranynya. Mint rongy szeplőtelen tisztaságu ahoz a szenyességhez képest, a mi rátapad, mikor papíron hamisítják meg a legele-mibb igazságokat, papírral nyuzzák meg a legbecsü-letesebb népeket.

Az a papír, mely a börzén értékpapír számba megy, az állam polgáraival szemben a prés csavarja. Az a váltó, mely a hitelszabadság czégére alatt hajtó-vadászatra feljár egész a havasi kunyhókig, több kárt okoz, nagyobb nyomorokat idéz elő, mint a gyorsan bevégzett háboruk. Ez a legveszedelmesebb fegyver, mert egyik játékszernek tekinti, s úgy sebezi meg testét halálosan, még jó, ha a lelke ment marad a sebhelyek-től; másik meg mentő övnek tekinti a vagyonát ellepő

vizáradat ellen, s csakhamar azt találja, hogy vagy puskagolyó csüng rajta, melylyel agyát kell szétroncsolnia, vagy ágyugolyó, aminőkkel a tengeri hajók hulláit sülyeszti a fenékre.

Golyószórók, ismétlőfegyverek, aczél- és bronz-ágyúk, puskapor és dinamit mind haszontalan drága portékák a váltó fegyveréhez képest. Maxim golyószórója, Manlicher és Lebel ismétlőpuskája ezrével lövik a „katonai anyagot“ az anyák által „fájdalomgyümölcse“ gyanánt szült ágyutöltelékét. Nyomor, vér, halál jár a hadi fegyverek nyomán. Hódítanak, meghódolnak.

A váltó hatása biztosabb is, rettenesebb is. A váltó egyszer olyan, mint a lassan ölő méreg; másszor olyan, mint a háló, mely bekeríti zsákmányát; majd ismét olyan, mint a gyilok, mely szívet talál. Így vagy úgy hasson e fegyver, nyomor és kétségbeesés terem utána; olyan nyomor és kétségbeesés, mint ellenséges hadseregek győzelmes előnyomulása után. Nem egyszerre, nem tömegesen hat, mint döntő csatákban a fegyverek, hanem észrevétlenül. Beportyázza a legkisebb zugot is; hogy kincseket gyűjtsön, földet foglaljon, országokat hódítson. Államadósságok fejében birja az országokat, adósságok fejében a népeket. Birodalmak fölött nem a felségek döntenek, kiket pompával és szertartásokkal vétetnek körül, hogy a fény káprázata és a hatalom látszata megvakítsa őket, hanem azok, akik váltóit birják az aranyjáradék-papiroknak. A felségek trónjuk biborában és koronájuk ragyogásában megelégsznek, meg kell elégedniök azzal, hogy mint a dalai láma, bevégezett tények döntnökei legyenek. Hiába a legfőbb jog, a hadur joga, mely hadat izentethet és békét köthet: a jog nem azé, kit a nemzetek fejévé kentek föl, hanem azoké, akiknek az eszköz van meg hozzá a kezökben; eszköze a pénz, a világhódító pénzcsászárok kezében van, a háborura ők adnak engedelmet, mert ők adják hozzá a pénzt. A császároknak a bankárok a császáraik.

De mi akkor a nép? Kincskereső bányász, földet turó jobbágy, verejtékével bänköt izzadó munkás: rab-szolgák abban a rendszerben, mely a kormányzatot ispánságok gyanánt működteti, s úgy a végrehajtók, mint a végrehajtás díját a népekkel fizetteti meg.

Már ennél körmonfontabb maga a sátán sem lehet. Mert maga a sátán, mikor a világot ígérte oda a hegy tetejéről a Megváltónak, ha őt imádni fogja, ugyan akkor nem ígérte meg, hogy ördögeivel szántatja fel mindazt a földet, a mit lát, se azt nem ígérte meg, hogy azok az emberi hangyák, akik az ekét és pörölyt tartják a kezökben, neki fognak dolgozni, neki adnak minden fölösleget. De az ördög utoljára is csak megkapta a maga embereit, akiknek odaajándékozhatta mindazt, a mit látnak, s a mit látni fognak, ha őt imádják.

Göthe remekül írja meg Faust-jában azt az életet, melyet a papíreső az udvarokra és a népekre áraszt.

Mephisto a német császár udvarában settenkedvén, csakhamar megtudta, hogy mily ziláltak a pénzügyi viszonyok. Nincs pénz, tenger az adósság, ennyiből állanak a finacziák. Igen, de a fejedelem farsangolni akar, mulatságon és pompán töri a fejét, amikor üres a statuskassa. Áltatják, hizelegnek neki, szédelegnek előtte, mikor már rotytanás fenyegeti az államgépezetet. Ekkor lép fel a színen Göthe ördöge, és rózsaszínű jövőt tár a fejedelem, a kormány és a nép elé. A terv csalárd és hamis ugyan, de egyszerű, s ami fő: gyakorlati. Értékjegyeket kell kibocsátani azokra a kincsekre, melyek a föld alatt rejlének. Szóval az ördög megveti alapját a bankóprésnek és Göthe nagy szelleme igen találóan teszi meg a bankócsinálást az ördög mesterségének.

Kezdődik a szemfényvesztés az aranylánggal. „Pluto feltárja mérhetetlen kincsözhönét.” A tömeg kapkodja azt, s iszonyu tolongással veszi körül kocsját, melyet a Költészet vezet, s melynek háta mögött a Fukarság kullog. Közeledik a császár is, „vele a vad,

dévaj faun és szatirszereg, koboldok, óriások, nymphák.“ Most a császár odalép „a lángárral buzgó aranyforráshoz“, egyszerre lángot fog ruhája, rémitő tűzvihar ontja égő felhőgomolyát. Pluto varázssveszeje lohasztja le a lángokat, szitáló esővel hűtven le a zsarátnokot.

Eltűnik a zürzavar. Kezdődik a szemfényvesztés a bankóval. A papírpénz ömlik, mint az alvilági folyamok. Mindenki mámorban uszik. A bankógazdaság boldoggá teszi a császárt, ki csalást lát ugyan, de a papirkincs elhallgattatja lelkiismeretét. Boldog az állam, boldog a nép, örjögve rohan, fut mindenki a bankó után. Kedvesebb az a szerető csókjánál, édesebb az anyai tejnél, drágább a becsületnél. Irigykednek, gyűlölködnek, csálnak, lopnak, gyilkolnak azért a rongyért, azért a rongyból készült darabka papirosért.

Rongy pénzügyek, rongy bankók, Fejedelmi zsarnokok helyett életszívó nadályok. Aranyból vert griffmadarakon és sárkányokon nyugvó trónok helyett pénzes zsákokból összehalmozott trónok. És e pénzeszsákok legkövérebbjein ül az államokat intéző királyoknak parancsoló jogarával Rotschild ő felsége. A bolygó zsidó, kit ott láttunk a falu piacán rongyot becserélni czérnáért, e rongyok bankógarmadáin ül, mint valóságosan uralkodó fejedelem, mint császár a császárok fölött.

Az állam az ő karja, az állam hatalmi eszközei az ő emeltyüi és szivattyúi, az állam kormányzati közegei az ő végrehajtói. Sem Tamerlan, sem Semiramis, sem Dsingiskhán, sem a Ramsesek nem hajtották be a fényes nevű és tehetségű emberékkal a sarczot, mi. Rotschild ő felsége. Excellenciás urak, nagy talentumok törlik-marják a fejüket, hogy minél több kincsforrást nyissanak Pluto szellemének. Adókat találnak ki, adókat fokoznak, hogy pontosan lehessen beváltani januáriusban és júliusban a szelvényeket, mert különben kész a bankrót és vele szervusz Magyarország, szervusz magyar nemzet. Igazi servus!

Az állam nevében az állam hivatalnoki. rendőri és katonai eszközeivel hajtják be azokat a roppant össze-

geket, melyeket az adósságcsinálás mesterfogásaival ránk halmoztak, hogy verejtékünkkel szolgáljuk a bankótrón szent és sérthetetlen felségét.

A közigazgatás mit tesz most minálunk? Sarczol maga és sarczot hajt be.

Az igazságszolgáltatás mit csinál Magyarországon? Izzad bélyegeket és hajtja be az uzsoraadósságokat.

Járom alatt nyög most hazánkban a közéletnek minden tényezője, minden feladata, minden törekvése. Jajgat az egyes, szenved a köz. Fillérekkel szurják ki a kultúra, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a közgazdaság szemét. Hanem azért jogállamnak, kulturállamnak hazudják, ami nem egyéb, mint katonai státusz, készen arra, hogy perczenként harmincz lövést bocsásanak közlegényenkint annak a nemzetnek a polgáraiba, amely megtagadná a robotolást a Rothschild dynastiának és helytartóinak.

Tanuja voltam többször a vérmezőn a csillogó katonai parádéknak. Megbámultam én is, mint a többi czivil bagázs, az aranyujtásos egyenruhát, a ragyogó csákót, a csattanós fegyverfogásokat. Vajjon gondolt-e annyi báméskodó közül valaki arra, hogy mindaz a paszománt, attila, mente, waffenrock, forgó, toll, kalpag mind a Rothschild livrééje. Nem jelbetük, czimerek és zászlók tekintetében, hanem alkalmaztatásukat illetőleg.

Ez nem talány, ez igazság. Bizonyítják a tények, tanusítják az események. Megfejtése egyszerű. Az államok nagyevője a hadsereg, a többi ágak csak mostoha gyerekek. Adósságot az államok hadseregeikért csinálnak. Kölcsönöket Rothschild ad. Senkinek sem oly kíváncsi tehát, hogy minél nagyobb hadseregek legyenek, mint a hitelszövetkezet fejének: Rothschild ő felségének.

Ez az ő kenyérmezejük. Itt vágnak be legbúsásabban a sáftek. Itt nyílik legtöbb alkalom meggazdagodni azokból a szállításokból, a melyek soha szállítást nem láttak. Itt esik rá mód kiéheztetni a bakát, s meg-

venni az eleség árát. Hadseregekkel nézetni farkasszemet, fölfegyverezni csecsemőtől az agdig a nemzeteket; szítani közöttük a visszavonást és ha a szelvényekből nagyon felszaporodott a pénz, egymásra uszítani, elvéreztetni őket, hogy folyjon pénz a pénzdynasták zsákjaiba: ez a hatalomnak, ez a dúsgazdagságnak titka és fortélyja, ez vezeti, mint oláh a medvét, rézkarikás kötélén orruknál fogva a koronás főket, a kormányokat és a népeket.

Igen! oláh vezeti úgy a medvét rézkarikás kötélén orránál fogva, mint koronás főket, kormányokat és népeket „az ördög mesterségének“ a titoknok. Vulkán a tűzhányók méhében tartja kovácműhelyét, ott sziporkáztatja pörölye a tüzes vasat. Ez az égő pokol, a hol sülnék-főnek, elkárhoznak Dante lelkei. A földi pokolnak kovácsa nem dolgozik vassal és tüzzel, az ő üllője, a melyen a lelkiismereteket kinyújtóztatják, az értékpapirokat gyártó masina. Itt vetnek koczkát országok pénzére. Itt alakulnak a modern rablóvárak, a börzék. A középkor durva zsoldosait az ő aczél-lándsáikkal és vas-öklükkel felváltotta a sima kezű frakkos banda. Az utonállók rendszere átídomult állami rendszerré.

Az állam nevében, ennek örve alatt, ennek öklével foly a zsákmányolás, a zsebelés, a rablás.

De hát ki és mi az az állam? Semmi más, mint a német jogi doktrinák csodaszörnye. Halljuk nevét, érezzük puskatusát, de aztán ennél többet nem tudunk felőle. Nem tudjuk, hol van hazája, mit keres, minek alkalmatlankodik, mit erőszakoskodik. Rousseau szerződésen alapuló állama gyerekség, a meghódoltság az igaz. Akadt mindig egy erősebb, a ki vasmarkával nyájja terelte az embereket, s akkor azt mondotta: most ti vagytok az állam, én meg uralkodok fölötetek. És attól kezdve nézz bárhová, mindenütt találkozol az állammal. Érzed karját ezerféleképp is és még sem foghatsz rajta darabka húst sem, hogy ha csip, te is visszacsiphessed.

Alkalmatlankodik neked lépten-nyomon, üz, haj-

szol, perzekvál, üldöz, zsebedbe kotoráz, meglop, meg-rabol, becsukat, meglövet. Hja! mert neki minden sza-bad, ő a szent, sérthetetlen és mindenható. Valóságos paródiája az Isten eszméjének. Csakhogy az eszmének nem a jobbik oldalát, hanem a rosszabbját értem. Nem az áldást osztogató Isten, ki a keleti szójárás szerint látja a fekete szikla sötét hasadékában dolgoz-gató hangyát s hallja lépéseinek neszt, hanem az a haragos mennydörgő Isten, ki elveszteni készül a vilá-got. Szóval valóságos zsidó Isten.

Ime tekints csak oda! Emberek jöttek össze. Ugy hijják őket, hogy miniszterek. Zöld asztal mellé ülnek. Tanácskoznak. Vajjon miről? Arról, hogy kevés a pénz, kölcsönt kell kérni. S mi a föltétel? Több adót kell kivetni, újabbakat kigondolni, több végrehajtót alkal-mazni, a prést szorosabbra csavarni. Kinek a nevében? Az állam nevében.

S most nézz amoda! Emberek jelennek meg egy portán. A dob megszólal. Potomban kél el a hajlék, potomban a butor. Az igavonó vághat az ősi szilvás-ból egy botot, hogy mint földönfutó azzal koldulja be a világot. Kinek nevében üzték ki ősi hajlékából, me-lyet a mindenütt jelenlevő, de sehol sem látható állam nem épített? Kinek nevében ruházzák át másra földjét, melyet nem az Isten hatalmát bitorló állam teremtett?

Nézz másuvá! Bizottság ül együtt. Embereket vezetnek eléje. Vajjon hogyan? Meztelenül, mint a barmokat. Meg is nézik mindeniknek külön a fogát, szemét, kezét, lábát. Megnézik hosszát, szélességét. Ösz-szenéznek. Azt mondják rá: „tauglich“. A barom be van sorozva ebbe meg ebbe a regimentbe. Mundurt huznak rá, fegyvert a vállára. Ettől kezdve nem lény többé, hanem gép. Ettől kezdve nem igaz, hogy Isten teremtménye, ki szabaddá tette az embert, hanem csak amolyan báb, kinek mozogni, szurni, vágni, löni kell a vezényszóra.

No, de csak ellenségre? Néha igen, gyakran nem. A ki szabadságért harczol, az legalább tudja, hogy

ki az ellensége. De az, a kit kötéllel fognak és kardlappal meg puskatussal tanítanak ki, hogy mindenki az ellensége, a kire rávezénylik: az ilyenek parancsra kell meglőnie tulajdon szülő édes anyját is. S a mi lázadás a természet ellen, az katonasorban hősi tett, kijár érte a vitézségi kereszt és lő krajczár extra zsold. A katonai regula szerint vezényszóra apát, anyát gyilkolni is virtus. És vajjon ki fogdossa a meztelenre vetköztetett emberi barmokat a regimentekbe? Ki más, mint az állam egy másik állam nevében, mely államot képez az ő államában.

Hát ez mirevaló? Mire? Arra, hogy az igavonók ki ne rugjanak a hámból. Hogy legyen, a ki fegyverrel jót álljon, hogy a hitelezők megkapják uzsorakamatáikat. Hogy karhatalom figyelmeztesse a mindennapi katonai gyakorlatokban és utcza kardcsörtetésben: paraszt dolgozz és fizess!

Igy kívánja ezt az ország ura: Rothschild ő felsége.

És a mit ő kíván, annak meg kell lenni. A föl-kent királyokat parancsaikban köti az eskü, a törvény, az alkotmány, Rothschildot nem köti semmi. Törvényhozásoknak és kormányoknak szab irányt. Törvényeket alkottat, a minők neki tetszenek, törvények meghozatalát tiltja el, ha neki nem tetszenek. A börsét nem lehet megadóztatni, mert Rothschild nem akarja, a boryártást és borhamisitást nem lehet törvény által megtiltani, mert tiltakozik Rothschild. Szabad a csalás, szabad a hamisítás, szabad a fosztogatás, a meddig Rothschild úgy akarja. Szabad préda az egyes, szabad préda az állam, a meddig Rothschild úgy akarja.

Rothschild akarta, hogy ne legyen zsidó kérdés az országgyűlésen és nincs zsidó kérdés. Letiporták, agyondorongolták azokat, kik törvényes eszközökkel a törvényhozás útján óhajtották megoldani a társadalmilag, közgazdaságilag és nemzetileg oly életbevágó kérdést.

Ledorongolták, mert különben nem kaptak volna pénzt. A megfeneklett pénzügyek, a megcsappant hitel,

a hógomolyként növekvő deficit, a válságos mezőgazdasági viszonyok borzongatták a kormányzat lapoczkáit. Rothschild összeránczolta szemöldökeit, a sajtó belefújt a jerikói trombitákba. Fülhasító zajjal hirdették, hogy „az antiszemita törekvések rossz hirbe hozták az országot, csökkent a bizalom a nemzet életképessége iránt, pénzügyi és nemzetgazdasági bajok vizözöne fenyegeti.” Mintha bizony az antiszemiták kormányozták volna ily szép szerivel az országot és nem Rothschild meg Tisza uraságok. Mintha a gabonaárak levereésére az antiszemiták szövetkeztek volna a gabnátözsdéken. Mintha az antiszemiták dolgoztak volna a köz- és magánhitel terén óriás uzsorával.

Hiszen tudták ezt jól a vészkürt trombitásai. De fújták, mert alkura folyt a vásár. Fel is csaptak mihamar. Könnyű volt megérteniök egymást. A magyar kormánynak pénz kellett, hogy megkenje hájjal az állam nyikorgó kerekeit, a hitelcsoport kész volt adni, csak hogy élt a kapóra jött alkalommal és a konverzió nagy uzsorája mellé ráadásul kikötötte, hogy a kormánynak minden eszközzel és minden áron le kell bunkóznia a zsidókérdést bolygató férfiakat.

És Tisza Kálmán lebunkózta őket könyörtelenül. Most aztán bunkózzák őket is. Csakhogy az ő bunkózása egyuttal a szabad választás, az alkotmányosság, a parlamentarismus lebunkózása is volt. Se baj! Rothschild akaratát mégis teljesítették, s ez a fő. Rothschild ő felsége meg lehet elégedve hű sáfáraival. Akarata mindig parancs az uzsoráján tengődő országnak.

Boldogtalan kis ország, melynek „nagyjai” oly kedélyesen viselik a sémi sáfárság csörgő sapkáját! Boldogtalan kis ország, melynek Rothschild akarata szent! Rothschild akarta, hogy adják el az államjóságokat, mert csak így hódíthattak ismét az ősi földből az új földesurak és a jószágok árverés alá jutottak. Ha Rothschild akarni fogja, dobszó alá jutnak az egyházi javak is. Semmi egyéb nem kell hozzá, mint az, hogy gyérüljenek a magas röptű, az erkölcsileg ki,

magasló, a nemzetükért, a kereszténységért, az egyházukért lelkesülő főpapok. Már pedig tény, hogy gyérülnek. A kormányzat kortesrendszere, a megrohasztott korszellem belopta magát a szentélyekbe is. Nincs többé tekintet a magas tudományosságra, nincs a vallási és erkölcsi élet példányképeire. Ezeket gyűlölik: ezeket mellőzik az egyházi méltóságok betöltésénél. Nem illenek belé a korba, nem a rendszerbe, amely a csélcapságnak, a szolgálaiasságnak barátja. Napjainkban nem keresik föl czellájában, nem parochiáján az arra méltót, hogy igazi apostolként emeljék a többi felé. Manapság egy kicsit szélhámoskodni, egy kicsit szélkakaskodni, vagy a kékszakkálluval szólva „csuszni-mászni, magát mindig megalázni“ a virtus. Ögyelegni kell a hatalmasok előszobáiban, ki kell tűnni erkölcs-telen és nemtelen kortesszolgálatokkal, hogy valaki a főpásztori süveget megkaphassa. Kivételképen arra érdemes férfit is felruháznak e nagy tiszttel, de csakis kivételképen. Vannak, kik főpásztorok, bár arra a kenetre sem érdemesek, amelylyel a kánonjog szerint lelkészszé szenteltettek. Vannak, kik tudományban gyarlók, de a politikában mesterek. Vannak, akiknek erkölcei botrányosak, de minden irányzathoz, minden hatalmi tényezőhöz simulni képesek.

Ezekkel nagyra van az álarczos korszellem, barnumi reklamot csap hiröknek. Ezekről várja a világhódító szellem, melynek vagy titkos hivei, vagy lekötöztetjői, hogy selejtesse teszik egyházukat, pocsékká az egyházi vagyont. Ezekről várja, hogy észrevétlenül, de biztosan árulják el Krisztus palástját és vele Krisztusnak a vallását.

Ilyen főpásztorok kinevezése most a cél, mert ilyenekkel egyszerre gyujthatnak gyertyát az Istennek is, az ördögnek is. Ilyen püspökök mellett nem lesz többé verseny a mennyeiekre, nem a jézusira a székesegyházakban, hanem lesz tánczinger a világiakban. Elárvnak az egyházmegyék, elszéledt nyájként bolyonganak a hivek, számadó és vezér nélkül maradnak az

elhagyatott pásztorok. Alsó klerus és tanítói testület, parochiák és iskolák elvesztik a színvonalat, melyről szellemileg és anyagilag csak emelkedés történhetett. Félig vallásos, félig vallástalan, félig templomot buvó, félig soha a templom küszöbét át nem lépő világi elem fogják képezni az egyetemes egyházat. Vakbuzgóság vegyest az indifferentismussal, babona a hitetlenséggel fogják képezni ingó, rozoga oszlopait annak az egyháznak, mely az erkölcsi és nemzeti élet terén nagyszerűt művelhetne, ha fölemelnék, föllesitenék, ha belevonnák és nem taszitanák el az egyháztól, ha a véka alá rejtett világosságokat és a közömbösített erőket mind oda kötnék ahhoz a szellemi és erkölcsi világhoz, melynek van fénye, vannak czifraságai, de nincsen izomzata, nincsen tartalma.

Hanem hát majd mikor eljő a „dies irae, dies illa“ majd akkor talán jók lesznek azok az elhagyatott nyájőrzők, azok ez elárvult tömegek, kik hiába várják kérdéseik rendezését, hiába sürgetik önkormányzatuk megalkotását, komisz közharczosoknak a világhódító tábor sánczvonalai és viárkai ellen. Addig ne csak a „mulier taceat in ecclesia“, hanem hallgassanak az alsó klerus pásztorai és hallgassanak a laikus milliók is. Amazok hallgassanak, hogy lázadók gyanánt ne tartassanak, kik megvetik az egyház fogadalmait és szabványait; emezek hallgassanak, mert úgy sem egyéb a szerepök, mint játszani a süketnémát. Majd beszél ugyanis helyettök, és nevében, felhatalmazás nélkül, egyes főpásztorok kigyósima nyelvén, Wahrmann Mór. Wahrmann Mór pedig kegyetlenül rideg dolgokat penget. Azaz, hogy nem is penget, hanem felkapja a pásztorbotot és ugyancsak gorombán dörömböl az egyházi javak pénzes szekrényeinek.

— Közeledünk a végnek kezdetéhez, — szóltottak Wahrmannhoz egyszer az országház folyosóján — hidd meg, hogy az államjavak kótyavetyéje után nem jöhet más, mint a csőd.

— Csalatkozol, — válaszolt Wahrmann Mór —

még van valami hátra, amire hitelt kapunk: ott vannak az egyházi javak.

És neked igazad van, oh Wahrmann Mór, amikor oly áspisi szemet vetettél erre a vagyontra, melyet nem őriz rothschildi czápáitok ellen senki más, mint a mennybéli Isten.

Az Istennek pedig elég gondot ad az a tömérdek kincs, mely a világok világaival mind az ő vagyont képezi. Hogyan törődhetnék akkora parányi valamicskével, amely a világegyetem aprópénzei közt egy fillérnek billiónyi törtszámát sem képezi. Avagy mások törődjenek ezzel a vagyonnal? Vajjon kik, ha épp azok közül, akik élvezik, akik gondozni hivatvák, többen csak arra a kérész életü rövid „mára“ törődnek vele, csak addig, míg fecsérelnhetik jövedelmeit.

Hej! ha úgy hirtelen, úgy rögtönösen, oda szólnának nekik: „adjátok ide jószágaitokat“, hogy megkongatná a harangokat. Ellenben mily fagyosak ama feje tetejére állított körülmény iránt, hogy nem az ő egyházuk, hanem az állam kormányai és ezek közt olyanok ellenőrzik e jószágok kezelését, a kiknek érdekök, hogy minél inkább tékozzaltassanak; a kik már rávetették szemöket az adósságcsinálás e jövődő örökségére, az új prédára; a kik elvben már licitálják és magukhoz kaparitják potompénzen, kimondhatatlan kárára a nemzetnek, mely közrendeltetésü, jövedelmeiben demokratikusan vándorló javainak utolsóját vesztí el helyrehozhatatlanul, örökre.

Miért az idegenkedés, kérdezik önként az emberek, hogy a legilletékesebb tényezők legyenek ellenőrzői és birái a gazdálkodásnak? Más oka nincs, mint az, és ki kell valahára valakinek nyíltan is mondani az igazat, hogy vannak egyháznagyok, a kik állásukat oly előzetes titkos fogadalomnak köszönhetik, melynek értelmében megígérik, hogy nem fogják bolygatni a meglévő viszonyokat és cserében ezért szabadon üzhetik a rablógazdaságot azokon a jószágokon, melyek nem az övéik. Azért idegenkednek a felsőbb fokon az orszá-

gos önkormányzattól, azért tagadja meg hozzájárulását a kormány. Érzik, tudják, hogy azonnal megszűnnék korlátlan hatalmuk oly jelentékeny vagyon és oly tekintélyes testület fölött, melyeket most egymás üstökén egymással tartanak sakkban. Az „én“ uralma kölcsönöz itt erőt az „én“-nek, hogy a „mára“ szegezze kapzsi vágyát, hogy az „én“-nel azonosítsa a „közt“, hogy az „én“ egyedül és kizárólag csak a jelennek éljen és cseppet se gondoljon a jövővel.

Igen ám! de jönni fog, oly biztosan jönni fog, mint a halál, hogy az „én“ nem találja meg magának az édes „mát“, hanem megtalálja azt a keserű „holnapot“, melynek az „én“ emberei „ma“ hintik el magvát. Addig lehet még elzárkózni a köz kívánságai, a köz érdekei elől, addig végig lehet dőzsölni az életet, addig oda lehet a „csöcseléknek“ arczához vágni a pezs-gős üvegeket, hadd mosogassa vele szégyenét és kiskorúságát. Addig nem ég Ucalegon, nincs küszöbön a veszedelem, hogy „a kié a föld, azéaz ország“ elvének jussán, az egyházi javak törmelékeiből épül fel az uj Jeruzsálem.

Élvezzétek hát csak fenéki a „mát“ Rothschild hatalmának ti uttörői és előörsei arany kereszttel a melleteken és halászcigányokkal az ujjatokon. Dobjátok lakomáitok morzsáit az ebeknek, csak azt ne tűrjétek meg, hogy a keresztény eredetű és keresztény nemzeti rendeltetésű vagyon másnak is adjon kenyeret, mint azoknak, a kik idegenül és pogányul meritik ki a forrást, mely oly sokszor volt a dobzódás forrása és oly ritkán táplálja a hitbuzgóságot, a jó erkölcsöket, a nemesisítő tudományokat. Élvezzetek, csakis élvezetek, mihelyt kiemelkedtek a népből, mint fejedelmek, aztán nyakára nőttek, mint királyok, s végre megvetitek, mint zsarnokok. Élvezzetek, hisz oly tűnékeny az élet. Az egyház, a nemzet megmarad nélkületek is, vagyonotok nélkül is, de a ti életetek elröppen és ki tudja, talál-e újra egyházakat és jószágokat? Ki terhelné meg agyát oly kérdések feszegetésével, melyekkel könnyű elbánni a „csöcseléknek“, mert hisz az összességében nem képez

„ént“, hanem zömöt, nem él a „mának“, mert a „ma“ felnőttéi mellett van benne roskatag mult is és a sirba takaródó mult mellett minden pillanat szüli a jövőt, hogy nem sokára „mára“ változván, a következő pillanatban egy viselő méh ismét a jövőt képviselje.

Eh! eb ura fakó, oda se búnak, gondnak. Ha egyszer becsaptuk magunk után az ajtót és elvándoroltunk oda, ahol az infulát a moly, a testet a féreg rágja meg, a hol posztó, meg hus egyformán porrá omlanak: akkor hadd törjék-marják eszökét, karjukat a koldusul, erőtelenül itthagytott nyomorult utódok. Most ugyan még az önkormányzat hatalmas intézménye alapján, kilencz milliónyi agygyal, tizenennyolcz millió kar építhetne oly erősséget, hogy azon a poklok kapuja sem győzedelmeskedhetnék, eh, de oda se neki a hiábavalóságoknak, mikor a székesegyház körül zajlik az élet. Hadd forogjon, mint Vörösmarty mondja, keserű levében a vak csillag „ez a nyomorult föld“. Hadd tizedeljék farkasok a nyáját. Hadd szóródjanak szét a hivek széles e világon. Hadd legyen minél több zsidó a kegyur, a ki csinál prépostokat. Hadd vesszen, pusztuljon egyház, pásztor és nép. „Az ember egyszer él, ki tudja, mit cserél, ha szűk hantja megnyílik.“ Fel hát a serlegekkel! kocziints velünk Tisza Kálmán a kisbéri leczke egészségére!

Oh! beh badar, beh élhetetlen, beh kötözni való a mai világon, aki mással is törődik, nem egyedül önmagával. Eszmékért rajongani, elveknél rabja lenni, célokra ösvényt törni, a közjóért lelkesülni, mily hálátlan, mily bolond dolog. Szánakozva kacagnak utánad, újjal mutatnak rád, mint egy nem a mai világba való bolondra, és te érzed, hogy lassankint úgy elszigetelnek, mint egy különczöt, úgy bámulnak meg, mint valami csodabogarat.

És mégis láttatok bizonyára palotát, melynek annyi az ablaka, ahányszor egy évben tengelye körül megfordul a föld. Láttatok ott bizonyára pompától ragyogó termeket, puha szőnyegeket, velencei csillárokat, luculusi lakomákat, dinom-dánomot, kánai menyegzőt.

Nos! én láttam vakolatlan, omladozó épületeket, kényelem, világosság, szellőztetés nélkül, ódon külsővel, istálónyi belsővel. És láttam ott tudományokra oktató szerzeteseket, kiknek száz forint, egy pár csizma és egy reverenda a fizetésük. És amikor ezt láttam, eszembe jutott, hogyan kezelik nálunk az egyházjavadat, hogyan a vallási és tanulmányi alapot, hova tűnnek el egyházi javadalmak üresedésekor az időközi jövedelmek, mire prédálnak el milliókat, amikor az önkormányzat olyan szépen megtudná találni a folthoz a lyukat?

Nos láttam én egyebet is. Láttam a kárpátok tövében istenes népü falut, benne viskónyi templomot, oltára mellett foltos taláru lelkiatyát. Láttam ott mást is. Láttam a „gazdák kenyerét.“ Állt pedig ez a kenyér zabkorpából és szitált polyvából való piszkos, földszinű, réteges gyurmából. Ize kellemetlen, rágás alatt szúrós, csupán a benne foglalt komló árulja el, hogy ez a darab valami kenyérszámba veendő. Láttam a „zsellérek kenyerét“ is. Gyurták pediglen ezt szitált polyvából és fűből, kis mennyiségű komlóval keverve. Színe szennyes zöld. A sütés alatt papsajt-leveleket tettek alája. Ize undorító, szaga fűszag, mely a komló illatot elnyomja.

Nos! szabadkőműves főpasztor urak, az a foltos, kopott lelkiatya a ti kartársatok az Urban, az a szúrós, az a polyvás fűkenyér a ti nyájakok kenyeze. Gondolatok-e valamikor arra, hogy az általatok tisztelt és imádott hatalom, a ti keresztjeiteken épülő zsidó ország így elkoldusítja nyájakokat? Gondolatok-e Istenre, kiről azt mondják a hitetlenkedők, hogy nagyon messze van, avagy csupán csak Rothschildra gondolatok, a ki közel van, akinek népe ott dül népetek közt a határszéli megyékben, de akinek kagalja püspököket csinált belőletek, s akik fáztok az önkormányzattól, mert nem gondoltok másra, egyedül csak húsos fazekaitokra?

Oh! hogy mindez így történhetik egy országban, melyet tejjel-mézzel folyónak találtak honfoglaló őseink. Szinte képtelenség, hogy ez országban, melynek térein

száz és száz mértföldnyire rengeti aranykalászeit a búza, emberek fűkenyérrel táplálkozzanak. Szinte képtelenség, hogy e hazában milliókra és milliókra menő javak mellett parochusok tengődhessenek. De mert így van, nem égbekiáltóan bizonyítja-e, hogy a krisztusi szellem helyébe a farizeusi szellem férközött, hogy az ősi erények székhelyeire sémi erkölcsök tartják bevonulásukat. Rothschildé a föld, a pénz, a kormány, a nép, az ország, a levegő, az ember. Elérkeztek az idők, melyeket Walpole úgy jellemzett, hogy minden embernek megvan az ára. Elérkezett napja Isten haragjának, csak még ostora hiányzik. Eljö ez is nemsokára. Eljö az éjszaki fergeteggel, vagy déli viharral, véres karddal vagy földrengéssel, de eljö.

János mennyei jelenésekről való könyvében olvasom: „Ennek okáért egy nap jönnek ő reá az ő csapásai, a halál, a siralom és az éhség, és tűzzel égettetik meg: mert erős az Úr Isten, ki megbünteti őtet. És siratják őtet és jajgatnak ő rajta a földnek királyai, akik azzal paráználkodtak és gyönyörűségben éltek, mikor az ő égésének füstjét látandják, ezt mondván: Jaj! jaj! ama nagy város, Babilon, ama hatalmas város, kinek egy órában jött el ítélete.”

Gyorsabban közeledik ez ítélet, mintsem gondolnánk. Vágtatva száguldozik korszakunk a kimerülés versenyterén, melyen Rothschild ő felsége lovászhajszolja. Lélegzete máris fuladoz, érverése máris lázas, mint a tüdővészese. Közel a kietlen jövő, mikor Ázsia barbár népeinek sorsára jut a kivénhedt, a kimerült Európa.

Ott van Egyiptom az ő guláival és szfinkszeivel. Mind megannyi óriás emlékkő egy régi civilizáció temetőjén. Fölvájják sirjait, kifejtik hieroglifjait, mind megannyi arra tanítja a népeket, hogy nagy hódítók nagy katonái államai temetik el, a mi élet, a mi szellem, a mi fejlődés, a mi virágzás volt és van. A katonai dobok pergése lélekharang a' népekre. Minél többet

pergetik, annál közelebb a végfeloszlás, annál nagyobbakat ásit feljök a halál. Leomlott Babylom, leomlott Ninive, leomlott Róma, elveszett Attila, el Tamerlan, el Dsengis khán, el Nagy Sándor, el Caesar, el Nagy Károly, el I. Napoleon birodalma, el fog enyészni „az ördög mesterének“ világhódító hatalma, a bankóbüvészet birodalma is.

Sirbolti fáklyafény a szuronyok csillogása. Mikor a nap leszáll, biborát hinti a földre. Mintha jelezné, hogy a leghatalmasabb birodalmak hanyatlásának is kezdete a vér, a melyben megfuladnak. Olyan a sorsuk, mint Cyrusé, kinek levágott fejét azzal dobta legyőzője egy vérrel telt kádba: „Lakjál jól belőle, úgy sem birtál eleget ontani!“

A vérnek megvan az a borzasztó ereje, hogy részeggé teszi embereit, részegebbé, mint a bor. Borból eleget ihat a legerősebb ember is, de a vérből a leggyöngébb sem ihat eleget. Többre és többre szomjazik, míg végül beleful.

Európa sem fogja sorsát kikerülni. Egyiptom fénye a mamelukserég bárdjain tört meg. Ázsiának keleti ragyogástól vakító országai lehanyatlottak a hadseregek dárdaerdői mögött. Európába lopódzott mind ama fény mindama erő, mely azelőtt Afrikában és Azsiában látta az emberiség haladásának vezércsillagait. Gözmozdonyokkal vágunk országutakat a haladás számára, sodronyok vilamos áramán robogtattuk a civilizációt a csúcs felé. És ime most egyszerre látjuk mi is a szuronyerdőt és ezek zajában nem halljuk a munka zakatolását. Látjuk a csillogó katonai parádékat, de nem látjuk a közjó virágos kertjét. Látjuk, a mint a putifárbeli hét sovány tehén helyett, hét csontos harci mén legeli le kövér vetéseinket. Látjuk e látományok árnyképei mögött fölkelni az emberiség új vezércsillagát: Amerikát.

Európa a te szerepednek vége! Visszasülyedsz a sötétségbe és barbárságba, mert nem akartál a történelmen okulni, mert nem szüntél meg üres szalmát

csépelni, rostával vizet meríteni, szerecseneket fehériteni, katonásdit játszani. Az emberiség haladásának és civilizációjának letéteményese és büszkesége a szabad és polgári Amerika. Széditő arányokban tör ez folyvást előre és előre, holott épp ott nem hangzik soha a vezényszó: „Mars! előre!” Gigászi erővel fog haladni Amerikában az emberiség tovább és tovább mindaddig, míg borjutáskából nem potyognak ki ott is a csecsemők, míg fegyvercsörömpölés közt nem növekednek ott is a gyermekek, míg fegyverhordó elefántokká nem válnak ott is a népek, míg ágyúkat és puskákat készítő arzenálok helyett a beszélő drót és a zenélő viaszhenger fogják képezni feltalálóinak büszkeségét, dicsőségét, gazdagságát.

Európa az ő erődítési öveiben pánczélosan, állig fölfegyverkezve, megszűnt eszköze lenni a mérhetetlen jövőndő nagyszabású törekvéseinek. Szétmáló társadalmi élete, melyben sem egység, sem vezérszellem, rohadt államisága, melynek a kardcsörtetés az aggkori gyermekjátéka, mind arra vallanak, hogy sivataggá lesz, mint az egyiptomi gulák földje. Beduin karavánok, néger hordák, vándor cigányok ütik fel sátraikat, ahol függő kertek, márványpaloták romjai hirdetik, hogy ott valaha jólét és pompa, élet és erő tanyáztak.

Romlás és pusztulás vár arra a civilizációra, melyet Rothschild népe és dynastiája teremtett Európában. Sülyedünk, mint a léket kapott hajó, a mélység felé. Erkölcsaink kihalók, érzékeink kapzsiak, eszméink szüretlenek: sietünk a bomlás és feloszlás felé. Hanyatlásunk határköve már ott áll mereven és sötéten, mint a temető kapufélfája.

Merengő bánattal gondolunk a multa, mikor a csatába rohanók a halálmegvetés rémséges gunyájával kiáltották oda: „Ave Caesar, morituri te salutant.” E merengésünkből a horgonycsiga csörömpölése, a hajókötelek nyiszorgása, a matrózok lökdösése ver föl. Európa rongyos légiói most vonulnak fel a hajóközökre.

Annyi sujtás, annyi sallang, annyi fény után, mely katonai diszszemléken kápráztat, ime a földönfutó tömegek disztelen szemléje.

Megállhatják-e azok a proletárok? Nem! lehetetlen megállaniok, hogy bucsuzóul a part felé ne mennydörögjék: „Üdvözlégy országunk ura, fejedelmek fejedelme, I. Rothschild Náthán ő felsége!“

Tisza-Eszlár.

Ma már kő kövön sem áll abból, a mit Tisza-Eszlárból Eszlárnak hittak. Egyedül az a végzetes név, a Tisza név él, uralkodik, kanyarog, bőszül, árad és rombol, mely oly erősen fűződik Eszlár történetéhez. Az egyik Tisza, a miniszter, meggyilkolta benne az igazságot, ezt a fundamentumát az országoknak; a másik Tisza, a folyó, elsöpörte helyéről, hogy az ártatlan leány gyilkosságának színtere egyenlővé mosassék a földdel. Az egész helyszínen, a hol a fanatizmus pengéje oly kegyetlenül gyilkolta le a faluvégi özvegynek gyermekét, csupán az új zsinagóga áll, mint emléke annak a vérfoltnak, mely méltán rázta föl minden becsületudó és igazságérző embernek a lelkiületét.

A zsidóság maradibb tömegei büszkén tekintenek föl ez imaháznak nevezett épületre. Hadvezérek szeme emelkedik csak oly élénk örömmel nyert csaták emlékoszlopaire, mint a talmudistáké e zsinagógára. Elfödtek ugyan azt a porhanyós földet, mely egykor vérfoltokat takart a régi lebuj pitvarában, de azért e felt olyan marad, mint azé a keleti zsarnoké, kinek hófehér palástját minden sétájakor áldozatainak kiontott vérpermetege füstötte pirosra. Az eszlári zsinagóga thóraszekrényét láthatlanul is befőcskendezi az a vér, melyet a szertartások durvaságával ontott ki vallási vérszomjuk.

Megdöbbenve állok ma is, évek multán, ez iszonyu kép előtt, mely reám annyi harczot, oly tömérdek támadást, annyi szenvedést, oly sok csapást mért.

Tisza-Eszlár kérdése volt a legfogasabb és leg-hatalmasabb kérdés, mely tollamat eddig igénybe vette. Ez a kérdés a jogszolgáltatás, a törvényelőtti egyenlőség, a társadalmi biztonság, az igazság kérdése volt. Az okok láncolata oly összefüggő, az erkölcsi és anyagi bizonyítékok súlya oly erős, hogy méltán hozta lázas izgatottságba az országot. De bármily szoros volt volna a láncolat, bármily nyomósak a bizonyítékok, soha a nemzetben oly forradalomszerű mozgást elő nem idéz, ha a zsidóság egyeteme, mint egy test és egy lélek, magáévá nem teszi a gyilkosság ügyét. Ez a maguk-tartása meglepte és fellázította az egész világot. Nem a társadalomban békeségesen együttélők, egyenlő törvények alatt egyenlő jogokat élvezők vélemény különbsége tünt föl e magatartásban, hanem egy vallásilag és fajilag példátlanul fegyelmezett népsereg állásfoglalása az egy mindnyájáért, mindnyája egyért jelszava alatt. Soha, de soha Tisza-Eszlár nem nyer oly fontosságot, akármily alakban merül fel a vérvád, ha mindjárt az elején nemzetközileg kiterjedt összeesküvés gyanánt nem ártja magát a zsidóság egyenkint és összesen a dologba.

Ebben a megbonthatatlan összetartásban a legmodernebb neolog csak oly fanatikusnak bizonyult, mint a legvakbuzgóbb szefard orthodox. Ebben az összeesküvésben, mely támadás volt a legszentebbek ellen, miket a keresztény társadalom a XIX-ik század eszméivel magáévá tett, Rothschild és Hirsch báró, Wahrmann Mór és Mandl Pál, Schosberger Dávid és Chorin Ferencz kezét nyújtottak Schwarcz Salamon és társainak, a gyilkos saktereknek. Páris, London, Bécs, Budapest, mint a voltaoszló gyűrűi érintkeztek Sada-gorával a csodarabbi székvárosával. Nem egy nagy szabásu, világboldogító eszme villanyfolyama hatotta át őket rángásaikban, hanem az, hogy legyűrjék, kerüljön bármibe, a vérvádat.

Sokba került nagyon. Győztek. A gyilkosok menekültek. Rózsa Sándor mellett nem támadt fel a magyar

nemzet befolyásával és pénzével, ha mindjárt az 50-es években hazafias mázzal igyekezett bevonni rablásait. Schwarcz Salamon fejét ellenben nagyra becsülték, azt mithosi dicsőrével aranyozta be a rajongás, melyből a bűntényt elkövették.

De hát mi volt tulajdonképen az ok, hogy minden fortélyt, minden befolyást, minden hatalmat s a mennyi pénz csak kellett, latba vetettek e bűnper alatt, hogy annak serpenyője így vagy úgy, de okvetetlenül a gyilkosok fölmentése érdekében billenjen? Csak nem képzelhető, hogy a zsidók ama értelmesebb része, mely külsőségekben és némely szokásaiban eltér kaftános és pájeszes vérrokonaitól, helyeselné a vadállati szertartást, mely keresztény vért kíván pászkájába husvétkor?

Nem! Más volt az ok a „haladó“ zsidónál. Félték, hogy külön vallási és faji életök szigetén szembeszöknek azok a barlangok, a hol a tigrisi vérszomj áldozik. Félték, hogy a rémlátomány forrongásba hozza a XIX-ik század emberiségét, s nemcsak a bűnt torolja meg, hanem a zsidóságot is reformálja, szép szerivel, vagy metsző késsel, gyöngéden vagy vaskézzel, de reformálja minden áron.

S mi történik akkor? A „haladó“ zsidóság elveszti nemzetközi szervezetének azt a támaszát, melyre mindig számíthat; elveszti azt a konok, azt a rajongó, azt a merev népet, mely kőkorszakot alkot a vaskorszakban.

Csak ily szervezettel tépázhatták meg a nemzet becsületét a külföldön; csak ezzel gyomrozhatták meg az igazságszolgáltatást; csak ezzel gyűrhatték le az igazságot.

Vakmerőségük oly nagy volt, eszközeikben annyira elbizakodtak, hatalmukat oly korlátlanak ismerték, hogy e főbenjáró ügyet nyomozás és vizsgálat nélkül akarták elaltatni. Számításon kívül hagyták azokat a tényezőket, kiket sem lekenyerezni, sem megvesztegetni, sem megfélemlíteni nem voltak képesek. Nem számítottak rá, hogy az igazságügy élén oly fedhetlen jellem, oly klasszikus férfiú, oly lelkiismeretes

ember áll, mint Pauler Tivadar. Kifeledték kalkulusaikból, hogy a nyiregyházi törvényszék élén Kornis Ferencz elnököl, a közigazgatás Zoltán János kezében van. Mindkettő független férfiú, a meggyőződés embere. Hihetetlennek tartották, hogy oly megvesztegethetlen, szilárd lelkű, hajthatatlan karakterű férfi fogja vezetni a vizsgálatot, mint Bary József. Pauler Tivadarnak klasszikus korokba való kátói jellemé, Kornis Ferencznek hajthatatlan igazságérzete, Bary Józsefnek puritán becsületessége, Zoltán Jánosnak megvesztegethetlen nemzeti karaktere kellettek hozzá, hogy a zsidóságnak sem a kezdet kezdetén, sem később nem sikerült véget vetni a bünpernek. Hasztalan volt, hogy megnyerték a főügyészséget; hasztalan volt, hogy pressziót gyakoroltak a kormányra, pressziót az igazságszolgáltatásra; hasztalan volt minden fogásuk, hamisságuk és vesztegetésük. Az ügyészi indítványokon és orvosi véleményeken ott volt ugyan mindenütt a kezök nyoma, de a per mégis megérett a tárgyalásra. Vakandok munkájuk becstelenségét fedezte ugyan a sajtó, a közélet nyilvános tényezői közül mégis akadt egy napilap, mely körmeikre ütött, zavarta működésöket. Ez a lap az én lapom volt: a „Függetlenség“.

A zsidóságnak világgraszáló hatalmát soha oly kivívóan, oly daczosan föllépni nem láttuk, mint az eszlári per alatt.

Aranyat vert föl lábuk érintésére a fővény, megnyilt kezök érintésére minden zár. Szint kölcsönöztek a tudománynak, lenyaktílozták az igazságot. Miniszterek és tisztviselők tüntettek, hogy a részrehajlás diadalmasan hordozza meg a középületek hivatalszobáin s az egyetem orvosi termein a halálfejes zászlót. Pénzt és babért szórtak azok utjára, akik támogatták; gyűlölettel és üldözéssel sujtották azokat, akik utjában állottak. Elöléptetés, jutalom, dicsőség jutott azoknak, akik a bűnt elpalástolni segítettek; megbéklyózás, elnyomás, pellengér, halál osztályrészesei lettek azok, akik azt hangoztatták: legyen igazság, vagy vesszen a világ.

Seyffert Edét, mert a vádhatóságot kirívó botrányossággal képviselte, kuriai bírónak léptette elő befolyásuk.

Eötvös Károlyt, mint egykor Caesart, leirhatatlan lelkesedéssel, fényes tüntetések közt, léptették föl jelöltjük gyanánt a Terézvárosban. Ünneplik, dicsőítik, amerre csak jár. Érdekeit legyezik, vagyonát szaporítják, a mennyire csak lehet.

Horánszky Nándort a tekintély piedestálán koszorúzzák meg.

Friedmann Bernátra a messiási zsidóország csilaga gyanánt tekintenek.

Kozma Sándor főügyészt akaratuk, erélyök és hatalmuk tartja fenn a részrehajlás polczán.

Ellenben nézzétek azok sorsát, akik az igazságot napnak tekintették, melynek meleget és fényt kell árasztani az államra és társadalomra!

Kornis Ferencz, akinek bírói függetlenségére büszke lehetne az ország, visszavonult, ott hagyta a templomot, melynek oltárán a bűnt tömjénezik.

Bary Józsefet, kinek becsületessége mintául szolgálhat, csufosan mellőzték, alárendelt állásban hagyták meg.

Székely főügyészi helyettes ma is az, ami akkor volt, mert az elővizsgálat alapján bátran kimondta nézetét, hogy a fenforgó bizonyítékok alapján marasztaló ítéletet hozhatna az esküdtszék.

E. Nagy László alügyész, mert a vádhatóság dolgát szigorúan vette, mellőzött ember ma is.

Both Ferencz nyíregyházi ügyészt öngyilkosságba kergették, mert nem birt lelke megbirkózni a gondolattal, hogy váltói árán szolgálja a bűnpalástolást.

Pauler Tivadar immár azé a hat lábnyi gödöré, melyen a kereszt a feltámadás jelképe, melyért oly hévvel küzdött.

Recsky András, Vay György csendbiztosokat a nyomorba üzték, mielőtt rájuk borult a szembédél, melynek föllebbentését senki sem kísérlette meg. Ki tudja, mily végzet adta át őket a halálnak?

Beszéljek-e magamról? Beszéljek-e a „Függetlenségről”? Hisz a lap küzdelmei, a lap ellen folytatott aknamunka, a hajszák, az orvtámadások, a merényletek lánczolatai kötetekre menő anyagot nyujtanának oly sötét leírásokra, aminőkkel csak a francia rémregényekben találkozunk. Pedig hát mi bűne volt a „Függetlenségnek”? Mindössze az, hogy független volt minden irányban, mindenkitől. Nem nyomta el a lelkiismeret hangját, mely nagy erővel követelte jogait az igazság oldalán. Ámde soha a „Függetlenség” oly szigorú álláspontra nem helyezkedik a tiszta-eszlári gyilkosság büntényével szemközt, ha maga a zsidóság követelő módon nem lép fel, hogy a büntényt elpalástolják. Becsület ide, becsület oda, igazságérzet ide, igazságérzet oda, törvény ide, törvény oda, ők mindenkitől követelték, hogy ne lásson, ne halljon, ne ítéljen másképp, csak a vádlottak javára. Hogy a leány eltűnt, hogy a zsinagóga táján tűnt el; hogy a friss földhányás mutatta a nyomokat, melyekre az áldozat vére a templomszolga fiának tanúsága szerint omlott; hogy hullát usztattak az igazság kijátszására: azt mind elnézni követelték.

Az eset semmiesetre sem vert volna föl nagyobb port az én lapomban sem, ha a zsidók maguk a leg-súlyosabb bizonyítékokat nem szolgáltatják, hogy a vérvád alapos; ha ők maguk nem árulják el ideges föllépésük és vakmerő cselekedeteik által annak megtörténtét.

Kevesen kísérték figyelemmel az eset nyilvános fölmerülésének tüneteit. Elmondom hát. Elmondom annál inkább, mert részletei az eszlári vérvádra nézve igen tanulságosak.

Oroszország tűzzel - vassal üldözte 1882-ben a zsidókat. Kiüzte őket hajlékaikból, fölpörkölte házaikat. A szerencsétlenek előzőnlötték a szomszéd államokat. Legtöbb jutott belőlük nekünk, az új ígéret földének, az új Kánánnak. Szatmár vármégye felfogta az erkölcsi, társadalmi, közgazdasági és nemzeti veszedelmet, mely

ebből a hazára háramlik. Felirt az országgyűléshez a bevándorlás ellen. A vármegyék támogatták feliratát.

Szatmár vármegye felirata vitát keltett a képviselőházban. Istóczy Győző elszigetelt felszólalásai után ez volt az első érdemleges vita, mely a zsidó kérdést felszínre kavarta. Ónody Géza is állást foglalt a zsidóság tulkapásai ellen a május 23-iki ülésen. Beszédének érvelő részébe beleszurt egy pontot, melyben az imént kapott nyiregyházi és eszlári levelek alapján röviden ráutalt a bűntényre, amelyet Eszláron elkövettek. Csak úgy példaképen hozta fel, hogy „mily áramlat az, mely bennünket Oroszország felől ér.”

Beszédének e része így hangzott:

„Folyó évi ápril 1-én, déli 12 órakor, egy 14 éves leánygyermek ment Tisza-Eszlárról Ujfaluba egyet-mást vásárolni. Midőn onnan visszatért, a leány az orthodox zsinagóga előtt egyszerre eltűnt, s azontul elveszett. (Nyugtalanság a szélső balon. Nagy zaj jobbról.) A nép lázongani kezdett, követelték az izraelitáktól a leányt. Ezek azonban nem válaszoltak, hanem mindenfelé kibuvó ajtót kerestek. Véletlenül derült ki az igazság. Ma az eset a fenyegető törvényszék előtt van. Nevezetesen a leányt az ottani metsző behívta a templomba, kezeit hátrakötötte, száját betömte, és hogy tovább mi történt vele, azt nem lehet tudni. (Általános zaj). Ezen tény a metszőnek saját gyermeke beszélte el.”

Idáig jutott Ónody beszédében, a mikor a képviselőház elnöke figyelmeztette, hogy a tárgynál maradjon. Ő aztán nem is feszegette tovább az esetet.

Mélyebb benyomást előadása senkire sem tett. Az általános zaj inkább a türelmetlenség jele volt. Mint nem odatartozó, mint meseszerű fölött tért napirendre a dolog fölött az országgyűlés.

Ónody Gézát e föl sem vevés érzékenyen bántotta. Hitelesebb forrásokból merítette hírét, hogy sem oly könnyedén elsurranhatott volna fölötte önérzete.

Délután beállított hozzám a szerkesztőségbe. Nagy

élénkséggel tálalta fel az eset részleteit. Elmondta körülményesen, a mit tudott. Megmutatta az eszlári kath. plébános, Adamovich levelét, a ki felszólalásra sarkalta. Megmutatta a nyiregyházi táviratot, mely igazolja, hogy már a vizsgálat is megindult, sőt egy saktert és négy zsidót már le is tartóztattak a gyanuokok alapján.

Kétségtelen volt, hogy az eset komoly. Összegeztem az adatokat és száraz tárgyilagossággal, közzétettem lapomban. A közlemény annyiban bir ma is érdekel, mert mutatja mily részrehajlatlanul, csupán a jogi rend és az igazság érdekében történt az eset napvilágra hozása; de érdekel bir azért is, mert lényegében a vizsgálat adatai igazolták, az önvallomások és tanuvallomások megerősítették.

A „Függetlenség“ 1882. évi május 24-iki számában megjelent közlemény így szól:

„Folyó év márczius 1-jén Szabolcs-megye Tisza-Eszlár községében éjjeli órákban az ottani orthodox-izraeliták, állítólag uj sakter választása végett gyűltek össze zsinagógájukban. Szemtanuk állítása szerint a gyűlésben galicziai sakterek is voltak jelen, kiket a nép még másnap délig is látott a községben. Idegen voltukat lengyel zsidó viseletükről ismerte föl.

„A gyűlés utáni napon, április 1-jén, fényes nappal déli 12 óra tájban, egy eszlári özvegy asszony leánykája, a 14 éves Solymosi Eszter, nevezett községhez tartozó Ujfalu egyik boltjából, hol néhány krajczárnyi bevásárlást tett, haza felé menvén, a zsinagóga előtt kellett elhaladnia, itt azonban nyomtalanul, a vásárlott csomaggal együtt eltűnt; legalább a szemtanuk szerint itt a leánykának nyoma veszett. Az így eltűnt leányka máig sem került elő. A kétségbeesett anya szívszaggató panaszok s a zsidók ellen fölmerült gyanukinos lelki hányattatásai között, elveszett gyermeke keresésére indult. Majd azután, hogy leányát se élve, se halva fel nem találta, az illetékes alsó-dadai szolgabírósnál, később a nyiregyházi törvényszéknél azon föltevés folytán tett följelentést, hogy leányát az ortho-

dox-zsidók sötét fanatizmuson alapuló mistikus vallási célok végett áldozatul ejtették, s véré^t azóta talán ki is ontották. Mindkét bíróságnál örülnek tartották az asszonyt; s panaszával egyszerűen elutasították.

„A nép ajkán azonban folyton él a gyanu, hogy „a zsidók vették véré^t a leánynak.“ és azon körülmény következtében, hogy az elveszett leányka mai napig sem került elő, pár hét múlva az ottani hatóság végre jónak látta a dolgot figyelmére méltatni s megindított a nyomozás, úgy, hogy ma az eset a nyíregyházi törvényszék előtt vizsgálat tárgyát képezi.

„A vizsgálatról az a hír, hogy több tanu s az eszlári sakter 6 éves fia oly körülmények felől tettek vallomást, mikből egy vérlázító bűntény elkövetését lehet gyanítani. E szerint több tanu igazolja, hogy az eltűnés időpontjában a zsinagógából tompán elhaló segélykiáltások hangzottak. A sakter 6 éves fia pedig gyermeki ártatlansággal beszélt el, hogy az ő apja a zsinagógában a „kis Sólmosi Esztert, hogy kötözte meg, s hogy tönte száját az idegen bácsik segítségével,“ kik a kis Esztert magukkal vitték. Ezen állítást közhir szerint a törvényszéknél is megerősíté.

„A tiszta-eszláriak gyanujokat még azzal erősítve látták, hogy szerintük az izraeliták magatartása és viselete ezen ügyben fölötte gyanus volt.

„Egy távirat szerint a saktert és négy zsidót a vizsgálat folyamán fölmerült gyanu alapján már elfogták volna.“

Ime ez volt szó szerint az első közlemény e méhében oly porfelhőket, oly szélviharokat és lánggombokokat hordó bűnügyben.

Hogy mennyire tárgyilagosan, mennyire az igazság szolgálatában, menten a zsidókérdés legkisebb árnyékától, menten a legparányibb részrehajlástól pengettem meg az ügyet, mutatják a következő szerkesztői megjegyzések, melyekkel a közleményt nyomban kísértem:

„Az itt leirt eset közhire alapján hivta fel ma

Ónody Géza az igazságügyminiszter figyelmét; sőt, mint a képviselőházban beszéltek, Istóczy Győző is interpellálni készül ugyancsak e tárgyban.

„Már, hogy mi igaz és mi költés az eset körül, erőszak büntette forog-e fenn, vagy más bűntény, azt a törvényszéki vizsgálat van hivatva földeríteni. Akármilyen lesz a vizsgálat eredménye, a komolyan gondolkozók az esetnek ily alaku közhirre jutásában okvetetlenül meg fogják találni a politikai és társadalmi visszahatás ama jelenségét, mely a nép rétegeiben az oroszországi asszimilálásra képesnek nem tartott, s gyűlöletesnek ismert zsidók bevándorlása ellen támadt. E jelenséget a politikusnak latba kell vetni, s kivált a magyar zsidók iránt a nemzeti, társadalmi és politikai élet terén rokonszenvvel és barátsággal viseltető köröknek számba kell venni az eset kapcsán fölmerülő jelenséget, a mely kétségtelenül az izgatottságnak és gyűlöletnek hálás anyagát hinti el a nép között.

„A zsidóellenes hangulatnak minden oldalról való szításához ez is egy adat; még pedig oly adat, melyről beható gondolkodás után maguknak a magyar zsidóknak is rá kell jönniök, hogy élesen jelzi az oroszországi zsidók bevándorlása ellen egyre több helyről, egyre élesebben felmerülő állásfoglalást. A köznyugalomnak, az együttélés viszonyának, a magyar példás türelmességnek és a magyarországi műveltebb és hazafiasabb zsidóságnak áll érdekében, hogy az oroszországi zsidók bevándorlásának ügyét ne fujják fel zsidó kérdéssé és ne forszirozzák a politikai és társadalmi indokokból táplálkozó hangulat ellenére, mert mint a tiszta-eszlári eset bizonyítja, csak olajat önthetnek vele a helyenkint lappangó zsidóellenes gyűlölet tüzére.

„A mi magát a tiszta-eszlári esetnek törvényes elintézését illeti, a leggyorsabb és legszigorúbb vizsgálat oly nyilvánvaló szükség, hogy azt a közérdek szempontjából nem is kell indokolni, elég ráutalni, mily égető az, minél előbb tisztába hozni, s a vizsgálat eredményéhez képest elintézni.“

Ezekre a szerkesztői megjegyzésekre az irigység és gyűlölet sem foghatja rá, hogy zsidóellenes színezet ömlik át rajtuk. Ellenkezőleg, inkább az fogható rájuk, hogy nagyon is melegen dédelgeti a Magyarországon meghonosult zsidóságot az idegenül és veszedelemül betörő oroszországi áradat ellen.

Ónody Géának egészen más véleménye volt ez ügyben már a vizsgálat kezdetén. Adatainak csoportosításakor határozottan kinyilvánította meggyőződését:

— Ez itt nem más, mint rituális gyilkosság. Nem első eset, hogy orthodox zsidók vérért veszik ártatlan gyermekeknek. Vallási szertartásaik istenes cselekedetként ajánlják, hogy az engesztelődés ünnepén szűz leányok vérért vegyék.

— Addig nem szabad a vádat ily mereven felállítani, — szólottam vissza, — míg a vizsgálat ki nem derítette, minő büntény forog fenn. Hogy büntény forog fenn, arra minden körülmény rávall. Hogy a büntény szálai a zsinagógáig vezetnek, az is kétségtelennek látszik. De hátha csak a nemi erőszak következménye volt, hogy a leány meghalt bele és természetes, hogy a ki elkövette, annak holttestét érdekében állt elrejtienie? Első feladat tehát, szigorú vizsgálatot követelni. Ha én zsidó volnék, még inkább követelném a szigorú vizsgálatot. Nem tűrném meg, hogy a gyanúnak még csak árnyéka is széntségtelenítse meg a templomot, a hol imádkozni és nem gyilkolni szoktak. Bármily büntény áldozata lett Sólymosi Eszter, a zsidóság csak nyerhet a vizsgálattal. Ha valamely közönséges büntény oka halálának, legalább a zsinagógát mossák tisztára; ha olyan rendkívüli és szinte hihetetlen bünténynek az áldozata, a minőnek előtted rémlik, akkor meg érdekök, hogy kímessék a borzasztó fekélyt testökből. Amennyiben tehát a büntény minőségét illetőleg csupán sejtelmekre lehet szorítkozni, s a vérvád gyanuja előttem is, a közvélemény előtt is csak mesebeszéd számba jön, míg nincs bebizonyítva, lapom egyetlen feladatot ismerhet: nyilvánosságra hozza

a leány eltűnésének körülményeit, felhivja az illetékes hatóságok figyelmét, éberén ellenőrzi ezek működését, követeli az igazságszolgáltatás részrehajlatlanságát, s a bűnténynek törvényszerű megtorlását.

Ez volt az én álláspontom. Ez álláspont mellett véges-végig kitartottam. Csak némi kis eltérés, csak úgy hajszálnyira, tömérdek baj villámhárítója és sok előny kincses háza lett volna fejem fölött. De hát én nem szállhattam pörbe Istenemmel. Minek oltott belém oly lelket, mely érzékeny, mint a higany. Megérez és jelez minden eltérést, minden változást, az igazság időjárásában. Becsületem és meggyőződéseim dolga volt, hogy a törvény előtti egyenlőség talajában gyökeret verjenek lábaim, ezért nem tettem meg az utat a Borova horára, a hol a harasztról aranyfüstöt szedegetnek. Lelkiismeretem inkább számolt az előttem álló nehézségekkel és harcokkal, mintsem eltűrte volna, hogy segítsen tolálával egy-egy csomó földet talicskázni ahoz a temetőhöz, melynek keresztjén ez áll: „A szegénynek soha sincs igazsága, a szegény lánynak vérét nincs a ki megboszulja.“ Nem tartozom a kincskeresők osztályához, bár manapság csak azoknak van becsületök Én előttem démonias ez a becsület. Ráillenek embereire Tompa Mihály kincskeresőjéből e szavak:

Az emberek szemét aranyba
Mártott kezekkel betakarva,
Az ártatlant gázolta lábam,
Az igaz embert függni láttam.

Nem bántam, ha függni fogok is. Most se bánom. Vérem lázadt fel, hogy az állam legnemesebb erőit befogják a bűn diadalszekerébe paripáknak. Hitem, meggyőződéseim volt, hogy vagy hajoljunk meg, mint rabszolgák a világhódítás hatalma előtt, vagy vessük társadalmi és állami jogrendünk törvénykönyvét a mérlegbe, mint mérlegbe vetette Brennus a kardját. Vagy legyen igazság, vagy uralkodjék a bűn. De a félig ember, félig állattestek az ókori mythológiákban élhetnek csak. Aecheloos folyamisten udvarolhatott szép asz-

szonyoknak, majd mind bika, majd mint tarka sárkány, majd emberi alakban ökörfejjel „bozontos állán gazdagon csurogva a forrás vizének habjai”: de az új korszellem nem a regék világában él, az nem fogadhatja el a törvényen kívüli jobbágyságot a bűn urbériségében.

Már pedig a bűn ott az ur, övé a szántás, a vetés, az aratás minden munkája, a hol a vizsgálatot meg-hiusítani törekeshetnek, bár a higgadt közvélemény semmi mást nem követel, csakis igazságot vallás, rang, állás, kor különbség nélkül. Kizárják a lehetőségét eleve, hogy a bűntény a vallás szörnyű tévtanainak gyümölcse, bár lehetnek a zsidóság kebelében is, mint vannak más vallás kebelében örvongók, vadak, vannak rögeszmék és babonák rabjai.

Csodálatos! a zsidóknak mégis ez a pont szurt leginkább szemet. Ebből mérlegelték a veszélyt, mely a zsidó ügyre háramolhat, ha csakugyan rituálisnak bizonyulna a gyilkosság. Összeköttetések bensősége és titokzatossága tisztában volt vele, hogy az eszlári zsinagóga pitvarában mi folyt le. Rettegtek a szigorú vizsgálat erkölcsi következményeitől. Ijedszve mérlegelték: mi lesz abból, ha a gyors és szemes vizsgálat megszólaltatja a véres földet, meg a hullát, nyakán a tátongó sebbel. Szabad menetet engedni a vizsgálatnak és feláldozni azokat az egytől-egyig vakbuzgó embereket, kiket a bűntény előre kitervezett szele különböző helyekről és nagy távolságokról hozott ide, annyinak tűnt föl előttök, mint bírói ítélettel megerősíteni, hogy létezik köztök egy szekta, mely a keresztény társadalom ellen gyilkot forgat a kezében. Próbálták előbb a bűntény elpalástolását más módon előidézni. De a közlemény hirtelen csapott közzéjük, mint a villám. Fejetlenség támadt köztök; eszeveszetten kapkodtak.

E kapkodás két mozzanatban adott életjelt magáról. Egyik mozzanat az volt, hogy az anyát igyekeztek megnyugtatni leánya felől, illetőleg megértetni

vele, hogy egész életére boldoggá tennék, ha felismerné valamelyik hasonló koru és kinézésű leányban gyermekét. Másik mozzanat az volt, hogy a füleit élesen hegyező közvéleményt nyomban merész hazugsággal elterelni igyekeztek a tárgytól.

Megvesztegetni az anyát és ugyanakkor megcsalni a közönséget, volt tehát a zsidók részéről a híres eszlári pernek bevezető része. Ez a bevezetés oly szerencsétlen, oly fátumos volt, hogy rohamosan ellenök fordította a közvéleményt. Azontúl már csak gyűjthették maguk ellen ennek tőkáját, mely a jelene-tek legutolsójáig, a mikor Scharf Móricz mutogatása zavargást provokált a kerepesi-uton, iszonyu uzsoraperczenttel halmozódott föl és dült a nyakukba. Ilyen az istenitélet.

Valósággal kihítták a fátumot intézkedéseikkel. Eszeveszett kihívást követtek el mindjárt a „Függetlenség“ közleményének megjelenése után. Maga a gyilkosság bűnrészességének később vád alá került embere, Lichtmann József hitközségi előljáró sietett föl Eszlárról Budaestre, hogy a zsidóság intéző köreivel a teendők iránt tanácskozzék. Persze csak arról tanácskoztak, hogy tussoltassék el az ügy. Lichtman rosszul informálta őket. Sebtében azt hitte, hogy az a nyomorult asszony az ő szegényes viskójában, egy bárgyu leánygyerekkel és együgyű fiuval a nyakán, vagy meg lesz félemlithető, vagy meg lesz vesztegethető. Az igazságszolgáltatás máris lassan indul. A nagy problema és a vele járó veszélyek, mintha habozóvá tennék. Érezte, hogy a legrostosabb, legkeményebb és legnagyobb fába vágja fejszáját, a minőnél nagyobb igazságszolgáltatás le nem vágthat. Számítottak tehát Budapesten a zsidó intézők arra, hogy majd zavarba hozzák az igazságszolgáltatást és zavarába majd belefulasztják. Az özvegy azalatt belátja, hogy gyermekét már úgy sem kapja vissza, igazságot keresni úgy sem szegény embernek való, beletörődik sorsába és elfogadja az alamizsnát nyújtogató kezét.

Roszul számítottak. Az özvegy hajthatatlan maradt keservében, hajthatatlan az igazságkeresésben. Amolyan megöregedett asszony, ki közelebb áll a sirhoz, mint az élethez. Az élet neki már semmit sem nyújthat, de keresztény hite amott a siron tul mindent. Ehez ragaszkodik tehát immár, ennek örömei jobban érdeklik, mint amit már a földön találhat. Nincs földi kincs, amelyért lemondott volna mennyei jussáról. Már pedig jussának elvesztésével azonos volt előtte, ha a legmélységesebb szeretetet, az anyait, megfojtja, hogy ártatlanul megölt gyermekét, mint közprédát ott hagyja a rituális vérvétel bonczoló padján.

Egész működése nem volt egyéb az ország urainak e bünper alatt, mint koholmány, csel, fortély, hamisítás, vesztegetés, törvénytírási, igazságkijátszás.

Első nagyobb szabásu koholmányuk, mely végzettsé vált ügyükre, a megkerült Eszter históriája; a másik nagyobb szabásu fortélyuk a hullausztatás; a harmadik nagyobb szabásu igazságkijátszásuk a hamis tanuskodás rendszere volt. E három bünpártoló hegyszoros között folyt a számtalan portyázás az erköcs-telenség és törvénytiszteletlenség mindenféle fegyverével.

Legnagyobb szabásu koholmányuk története ime ez:

Mihelyt a „Függetlenség“ közleménye az esetet szellőztette, a riadalom eloszlátásául két nap mulva a „Pester Lloydban“ a leghatározottabb czáfolat látott napvilágot, feltűnő helyen, ritkitott betűkkel.

A „Pester Lloyd“ szerint megjelent szerkesztőségében egy „ökonóm“, s elbeszélte, hogy Sólymosi Eszter, akit állítólag a zsidók meggyilkoltak, él és jó egészségnak örvend. A leány rejtélyes eltűnésének magyarázata az, hogy elvesztvén a bevásárlásra adott pénzt, a büntetéstől való félelmében a szomszéd községbe, Nagyfaluba szökött s ott ujra szolgálatba állott.

Igy beszélte el a dolgot a „Lloyd-nak“ „egy tokaji ökonóm“, ki szerinte „jelenleg a fővárosban időzik, s igen meg volt ütődve, midőn két nappal Budapestre

érkezése után Ónody felszólalása és Istóczy interpellációja történt.

No hiszen lett örömszibaj e hirre. Teli torokkal hirdették, hogy ime a Sólymosi Eszter eltűnéséhez fűzött kalandos és középkorias kombinációk elesnek és a vizsgálat tárgytalanná vált.

„Kalandos és középkorias“, de azért Eszter sem üzleti, sem ujkori módon nem került elő máig sem. Hanem az szent, hogy a Lichtmann ökonóm tervszerű és öntudatos föllentése szenzációs hatást idézett elő.

A börzének elállott a lélegzete, a kereskedelemnek az érverése ennek a hirnek olvasására. Sugott, bugott, zajongott Új-Jeruzsálem, mint darazsak, mikor rajzanak, hangyák, mikor népvándorlásra indulnak, tiszavirág, mikor szárnyra kap. Volt mit beszélni, volt min örülni. Kötve hittek volna a közleménynek, ha nem a „Pester Lloydban“ jelen meg. A „Pester Lloyd“ azonban ugyanaz nekik, ami a bocher előtt a talmud, amik a rabbi előtt Mózes könyvei. Akkor örömet csak az eszlári vádlottak fölmentésekor látott Izráel. Talán libát is sütöttek örömére. Pedig az avatottabbak és szemesebbek már tudták, a Nyiregyházán át kapott bizalmas közlések folytán, hogy Sólymosi Eszter többé élve elő nem kerülhet, halva igen, de ázzal a végzetes vágással a nyakán. Ha tehát élő Eszter került, akkor az hatalmas mesterfogása a gépezetét mozgósított izraelita irodának. Maguk között tehát csak azt hányták-vetették meg, minő eszközökkel sikerült új Esztert keríteni és azt a bánatos anyára, saját méhének magzatja gyanánt rátukmálni. Az eszközök mellékesek, a cél szentesíti azokat. A fő, hogy megvan.

Nem is hallott az ember uton-utfélen egyebet a zsidók részéről, mint azt: „Megvan az Eszter!“

A képviselőházban csoportosan rohantak felém a különböző pártárgyalatu képviselők:

— Olvastad-e, tudod-e, hogy megvan az Eszter?

Ki tréfásan, ki gunyosan, ki mókásan, ki nevetve szólt rám, de egyike sem volt csipősség és káröröm

nélkül. Hiába, az emberekben a rossz csontok tulnyomóak a jók fölött. Embertársaiknak mennyi jót tehetnének, ha úgy örülnének azok boldogulásán, amily készek élvődni baleseteiken.

Mert ők balesetnek tekintették reám nézve, hogy a közlemény után Eszter megkerült. Mintha bizony tévedés áldozata nem lehettem volna én is, Ónody is, s mintha Eszter megkerülése végre is egyszerre a legcsattanósabban és legjobban nem oldotta volna meg a kérdést. Ha tehát oly élénken érdekelte őket a „felsülés“, az egyuttal a legjobb bizonyíték volt amellett, hogy az eset nagy feltűnést keltett és mindenki feszülten várta: mit hoz napfényre a vizsgálat?

A megjegyzések nem boszantottak annyira, mint maga az eset, ha csakugyan felsülés. Minden jóra való szerkesztő vigyáz, hogy föl ne ültessék, s ha mégis megesik, az a szerkesztő resteli leginkább, aki kerüli, hogy lapja valótlanságokat közöljön. A megjegyzések elől kitértem azzal:

— Hagyjatok nekem békét, ott van Ónody, vegyétek őt elő, nem az én Eszterem az, hanem az övé.

Ezeket a semmi különös élel nem bíró, s csak a közlemény forrását jelezni kívánó szavakat később gyakran fordították Ónody ellen. Minden áron ráakarták sütni és már hamis tanúk és hamis bizonyítékok megszerzésén is dolgoztak, hogy Sólymosi Eszter a gyermekleány az ő ágyasa volt, hogy ő tette el láb alól a leányt. Ily kétségbeesett eszköztől sem riadtak vissza, hogy leomossák saktereik kését a vértől.

Ónodyval félrevonultunk megbeszélni a dolog e fordulatát. Túhegy apróra kérdeztem arról, amit hallott, s arról, a mit tud. Kétségen kívül állt előttem, hogy minden czáfolat daczára, sőt éppen a czáfolat folytán „kell valaminek lenni a dologban.“ De azért az sem volt lehetetlen és a czáfolat e részben oly kategorikus volt, hogy csak megerősíthette a föltevést, hátha mégis valamely részében a pletykás oldal elnyomta az igazit.

Megkérdeztem Ónodytól, van-e megbízható embere a nyiregyházi törvényszéknél?

— Hogyne volna — felelte — hisz maga az elnök jó ismerősöm!

— Nos, akkor nincs egyéb hátra, mint rögtön innen a képviselőházból sürgönyözz neki, és kérdezd meg, miben áll a hír. Még egyet! Van-e Eszláron, aki pontosan értesülhet arról, mi történik a faluban?

— Ott van a jegyző Gunya Sándor, kit úgy ismernek, mint igazmondó embert.

— Táviratozzál annak is és kérj rögtöni választ.

Elindultunk a képviselőház táviratai hivatala felé. Közben találkoztunk Pauler Tivadar igazságügyminiszterrel. Megkérdeztük: van-e hivatalos tudomása, hogy Sólymosi Eszter megkerült s így a törvényszéki vizsgálat tárgytalan?

— Nincs! volt a lakonikus válasz.

— Hm! ez különös! mondottunk ösztönszerűleg mind a ketten.

Pauler válaszát a körülöttünk állók, kik a kérdés és válasz fültanui voltak, csakhamar tovább adták; egyszerre eltűnt az élczelési és gunyolódási kedv. Az ügy komoly esélyeinek megbeszélésére fordult a figyelem. Wahrmann Mór kedvetlenül fogadta a hirt, bár látszott rajta, hogy őt nem lepte meg. Falk Miksa csóválta fejét. Wahrmann azzal vágta utját a faggatásoknak:

— Ha nincs meg, majd meglesz.

Még aznap megjött Korniss Ferencz törvényszék elnök távirata, mely röviden jelentette, hogy Sólymosi Eszter nem került elő, a vizsgálat foly. Megjött Gunya Sándortól is a válasz, aki hasonló értelemben táviratozott.

Korniss Ferencz távirata így szólt:

„Az eszlári lány nem került meg. Ily hírek hamisaknak bizonyultak.“

Gunya Sándor ezt táviratozta:

„A lány megtalálásáról szóló hír alaptalan. A 16 éves zsidó fiu is úgy vallott, mint a kicsiny.“

Tehát kisült, hogy a Lloyd „ökonómja“ szánt-szándékosan füllentett. Kisült az is, hogy ez az „ökonóm“ csak azért jött a fővárosba, hogy felrázza a központi izraelita irodát. Kisült, hogy neki alapos okai voltak ezt tenni, mert hisz az eszlári zsidó hitközségnek ő volt az előljárója. Füllentése tehát annál arczátlanabb volt, minél bizonyosabban tudhatta, hogy Sólymosi Eszter elő nem került.

Mind ennél azonban eredetibb a bünpalástolás e krónikájában, melynek minden egyes lapja a szédelgés, hazugság, furfang és hamisság tárháza, hogy Lichtmann „ökonóm“, Eszlárról való távozáskor, biztosította hitsorsosait; „Ne féljenek, nem lesz kutyabajuk sem.“

Hanem hát akkor már erősen markoltuk a bünt üstökénél fogva. Bary József a vizsgálóbíró. E. Nagy László az alügyész lelkiismeretesen és ernyedetlenül fogtak hozzá a bűncsomó legombolyításához. A zsidóság pedig érezvén a felsülés szégyenét, melyet hazugságával okozott, új mesét költött a büntussoló liga fiókközlönyében a „Pesti Hirlapban.“

A mese, egyéb jellemző vonásától eltekintve, azért is érdekes, mert később, valahányszor a vizsgálat a bűnügyben az eleven részekre tapintott és a sötét munkára világosság derült, rögtön előállottak a héber meseköltők, hogy ellensúlyozzák annak eredményét.

A sakterköltészet első reméke emigy hangzott:

„Informáczióink szerint a sakter gyilkossági ténye oda redukálendő, hogy ő folyó évi ápril elején hivatalos minőségben egy zsidó gyermeket metélt körül, de a metszést ügyetlenül végezte, más versio szerint, a gyermek, gyöngé testalkatánál fogva, nem állta ki a műtétet, s ennek következtében elvérzett. A zsidó gyermek, halála a zsinagógában persze közbeszéd tárgya volt, meghallotta a sakter kis fia is és az ő fecsegése szolgált a rémtörténet alapjául. Sólymosi Eszter egyidejű eltűnése, e szerint, nincs összefüggésben a sakter végzetes szerepével. Nem lehetetlen, hogy a leány lélekvásárlók kezei közé jutott.“

A ki álmodozva imbolyog, az se ocsudik fel oly hirtelen az ökölcsapásra, mint a közönség e fejvesztett bukfenczezésekre. Az igazság embere azonnal tisztába jött, hogy bünténynek kell ott fenforogni, a hol a közmondást „si fecisti nega“, ha tetted, tagadd, a tettenkapástól való félelemben először kézzelfogható hazugsággal leplezték, azután pedig mesébe burkolták. Az „ökonóm“ feltámasztotta a leányt, mert azt hitte, pénzért álleányt lökhet az anyai kebelre; az iroda pedig a nyilvánvaló felsülés enyhítésére, elismerte, hogy vért ontottak a zsinagógában, de a vér nem keresztény leány vére, hanem ártatlan zsidó fiué, a metsző nem gyilkos, hanem megtévedt arkangyal.

Már erre a látványra, mely Beliál papjainak bünbarlangjaira emlékeztet, lehetetlen volt egyenest a szeg fejére nem ütni. Már akkor tisztán tárult fel a közönség előtt, hogy itt a zsidóság vallási és faji összefonódásáról van szó, mely a bünt is felmagasztalja, ha zsidó követi el, mihelyt a zsidóság veszélyt lát kiderítésében.

Lapom a történetek összegezése alkalmával kifejezést is adott e hangulatnak. Kimondottam, hogy olyan színezete van e füllentéseknek és meséknek, mintha a rejtélyes esetet erőnek erejével el akarnák simítani. Hozzá tettem, hogy ez volna a legrosszabb eszköz ama rémitő néphit kiirtására, mely szerint a zsidók rituális célokra keresztény vért használnak.

No lett erre megrökönyödés a zsidóság összes orszamein és táborvonalain. Fejüket még teljesebben elvesztették. Nem birtak azon esztelen tervről sem lemondani, hogy Sólymosi Esztert más leánynyal helyettesítsék. Az országnak legrejtettebb zugából is jöttek a hírek, hogy itt, meg ott látták Sólymosi Esztert. A gyermekleányt, ki korához még fejletlen is volt, a leggyalázóbb hírrel illették. A „független“ sajtó, e nagyhatalom, melyet részvényesei, bankjai, héberei dirigálnak, hűségesen helyt adott a legotrombább koholmánynak is. Elmondták, hogy alkalmasint csábítója-

val szökött meg. Elmondták, hogy megszeplősítették és ennek gyümölcse miatt elemésztette magát valahol. Elmondták, hogy kéjelgő levén, feltalálható ebben, meg ebben a bordélyházban.

E koholmányok leple alatt komoly czél lappan-gott. Szerettek volna valahol egy Sólymosi Eszterhez hasonló nőt megcsipni. Lázasan kutatták be a kéjházakat. Mind elővették a heritönöket, kik jobbadán zsidó vallásuak, hogy rátaláljanak egy hasonmásra, kit kellő beoktatás és megvásárlás útján föl lehetne léptetni, mint Sólymosi Esztert. Sólymosi Eszterrel tisztában voltak, hova lett, de a hasonmással rendkívüli eredményeket véltek elérni.

Lichtmann József; a mindenütt jelenlévő Lichtmann, a zabszemeken ülő Lichtmann, az elüljáró, az ökonom Lichtmann, az anyához állított be, hogy ezer forinttal rábírija valamely hasonmás megölelésére.

Sólymosiné a vizsgálóbírónak jelentette föl a vesztegetés kísérletét. És Lichtmann ur nem tagadta, csak elferdítette lélekvásárló manipulációját. Vallomása szerint, csupán azt mondta Sólymosinének: „Lássa kend, milyen jó volna, ha az az Eszter hazakerülne, mindjárt kapna kend tőlünk 200 forintot.”

Hogy elképzelte jó előre Lichtmann ur, mily könyfacsaró, az egész világot megható és kibékítő jelenet lesz, ha egyszer csak a hasonmás beállit az özvegy viskójába, színésziesen nyakába borul az aszszonynak, és zokogva kiáltja: „Anyám, anyám!”

Másnap mily öles táviratok hirdették volna a szélrózsa minden irányában: „Megkerült az Eszter.” Mily leckéztető „Leitartikelek” jelentek volna meg, czitálva Gibbont, Darwint, Vogtot, Blunstlit és Renant, hogy Magyarországon ma is akadnak a középkor sötétségében botorkáló lelkek, a kik a XIX-ik század székényére autodafét kívántak rendezni, az Izrael istenét dicsőítő férfiaknak. Mily torzító rajzokban emlegették volna azokat, a kik vérszomjazó kanibáloknak akarták bemázolni a lelkiismeret-szabadság apostolait, a sze-

rény, jámbor, istenfélő saktereket. Mily tüzzel kiáltottak volna felénk Munkácsy Mihály festményének ide bolygott alakjai: „Feszítsétek meg! feszítsétek meg!”

Oh! mily nagyszerű jelenet lett volna Eszter hasonmásának csókolódzása a bánattól sorvadó özvegygyel.

Képes Lapok „jól értesült” forrásból már előre le-rajzoltatták volna, a mint az anya lepedőnyi zsebkendővel törülgeti szemeit és a festékes batyuját szorongató leány arcát simogatja: „Édes gyermekem, csakhogy itt vagy, mennyire megszorítottad a te szerető anyádat!”

Hiába sült volna ki negyvennyolcz órára rá, hogy sem anya, sem rokonok, sem szomszédok nem ismerik fel a hasonmásban Esztert, a zsidóság gondoskodott volna telefonjai útján, hogy antiszemita fogásnak, az anya zsarolási szándékának tüntessék fel a gyermek föl nem ismerésének tényét. Később az ál Sólymosi Eszter hullájának azonossági szemléjén csakugyan éltek is e fogással. Hasztalanul jelölte ki az anya, gyermekének különös ismertető jeléül, az apró szép fogsort és a téhén által letaposott nagy lábujjat, melyen a hegedés nyomai meglátszanak; hasztalanul erősítették rokonok és tanuk, hogy az nem Sólymosi Eszter hullája: az izraelita iroda mind e közvetlen és föltétlen vallomások daczára, melyeknek hitelét, ha nem igazak, csak a sziveket és veséket vizsgáló Isten bírálhatja felől, rákényszerítette az anyára, hogy az a hulla ott a bonczasztalon az ő leánya. Hasztalanul erősítette eskü alatt, vallásos hite bensőségével és anyai érzéseinek közvetlenségével, hogy ez nem az ő lánya; hasztalanul bizonyította az első orvosi látletet, hogy a fej leborotvált, hajtalan, a mellhason füzőviselés nyomai, a lábujjak czipőviseléstől összezsugorodtak és tyukszemek: Scheut-hauer megtette a hullámokat borotvának, a hullát Eszternek; szélhámoskodott a tudomány, mert szemüvege az aranyborju gyomrából került ki.

Ilyen mesterfogások természetellenes sodrai közt vergődtték az igazságot a vizsgálat és végtárgyalás alatt szakadatlanul, folyton folyvást.

Mozgalmasabb esztendő negyven év óta nem volt ennél. Tele izgalmakkal; tele meglepetésekkel, tele interpellációkkal. Majd a törvényszéket ostromolták, majd Paulert, az igazságügyminisztert. A pártok örökösen hullámoztak. Más-más arczatot mutattak. Csak a közvélemény ítélete vett egyre szilárdabb alakot. A leleplezések a zsidóság machinációiról megdöbbeneték, de egyuttal meggyőzték, hogy nagynak kell ott lenni a bűnnek, a hol az összetartás ily hajmeresztő erőfeszítéseket tesz.

Pauler Tivadar jelleme szilárdságával állotta meg helyét. Egy miniszternek se voltak oly általános diadalai, mint neki. Nyugodtan verte vissza a támadásokat. Oly meggyőző érveléssel, oly fényes szónoklattal kelt álláspontjának védelmére, melyeken meglátszott hogy az igazság aczélozza és ragyogja be.

Kísérletet tettek, hogy a per beszüntetésére rábirják. Visszautasította. Kísérletet tettek, hogy befolyásolja a vizsgálatot. Visszautasította.

Kornis Ferencz elnököt felhívatta és informáltatta magát általa. Kölcsönösen tisztában voltak egymással. Kornis azzal, hogy Paulerben a bírói függetlenség védelmezőjére talál, a ki nem kíván egyebet, mint részrehajlatlan igazságot. Sujsa ezt, vagy azt, csak ne ingadozzon mérlege. Pauler viszont meggyőződött, hogy oly elnök áll a törvényszék élén, ki becsületbeli dolognak tartja a részrehajlatlanságot és függetlenséget. Pauler egyuttal tisztába jött, hogy a bűntény elkövetését nagyon is komoly gyanuokok, bizonyítékok és tanuvallomások erősítik.

Ettől kezdve megingatlanul ellenszegült, hogy más törvényszéket delegáljanak. Visszont Kornis ellenszegült, hogy más vizsgálóbíró gyűjtse a bizonyítási anyagot, mint Bary József, kinek becsületességében teljesen megbizott.

Ilyen vasemberek tartották az igazságszolgáltatást kezökben.

Bary Józsefre hárult természetesen a legnehezebb

feladat. Össze kellett szednie a büntény szárait és összegyűjteni bizonyítékait. Szívós kitartással fogott a munkához. Nem erjedt el, mikor mesterségesen bonyolították a szálat; nem ijedt meg, mikor fenyegettek.

Becsület dolgában kifogástalan volt a munkája, kipróbáltság dolgában kevésbé. Fiatal volt. Tiszta kálvinista vér. A pataki kollegium neveltje. Ezek modorosságával, ezek lelkesedésével, ezek hajthatatlanságával. Tanulmány és tapasztaltság dolgában kissé hiányos. Sem a gyors felfogásnak, sem a hirtelen találékonyságnak nem volt mestere. Működési tere az eszlári bünperig korlátozottabb, hogy sem ezeket szorgalma kipótolhassa. Kevesebb ideig volt gyakorlata, hogy sem korának tapasztalatai kisegíthették volna.

Ambícióval, ernyedetlenül, gonddal és szigorúan látott neki a vizsgálatnak. Vétlen emberölés, nemi erőszak következtében beálló elvérzés, vagy a nemi erőszak bünjelét megsemmisítő gyilkosság iránt folyt a bevezető vizsgálat. A rituális gyilkosságot elvből kizárták, mert ilyet büntető törvénykönyvünk nem ismer, s a bíró legfőlebb a büntetés kiszabásánál alkalmazhatja az enyhítő vagy súlyosító körülményeket.

A vizsgálat anyaga csakhamar kiderítette, hogy másra nem is lehet következtetni, mint rituális vérvételtre. Gyilkosság történt tehát, még pedig a fanatizmusnak mind ama gyáva kegyetlenségével, melyről a történelem annyiszor megemlékezik. Hyenák öltöttek emberbőrt.

A vizsgálat, az összetett bizonyítékok és tanuvalomások mellett, Scharf Móricz vallomásán fordult meg. És Scharf Móricz vallomása, a büntény leírására és annak színhelyére nézve csupán annyi kívánni valót hagyott hátra, a mennyi egy értelmileg magasabb fokon álló férfi és egy gyermekifju vallomása közt fenforogni szokott.

A színhely megegyezett. A kulcslyukon tett próbák, Kozma Sándor főügyész szemeit kivéve, ki látni egyáltalán nem akart, meggyőztek akárkit, hogy a zsinagóga

pitvarában történt nyakmetszés látható volt. Maguknak a zsidóknak első vallomásai kétségtelenné tették, hogy akkor gyülekezőt tartottak a világ különböző részeiből légyottra megjelenő talmudisták. Bebizonyult, hogy nem sakterválasztásra gyültek össze, mert sakterét Schwarz Salamon tiszalöki metsző személyében már előbb megválasztotta a hitközség. Schwarz Salamon személyleírása és a szembesítéskor való kijelölése is bizonyossá tette, hogy a metszést a leányon a szertartásoknak megfelelőleg ő végezte. A hely, hol a gyilkosság történt, friss porhanyos földdel volt behányva és sebtiben frissen tapasztva, a mint azt Scharf Móricz vallotta.

Scharf Móricz vallomását megerősítette Schwarz Salamon, megerősítette Smilovics Hersko vallomása. Schwarz Salamon bevallotta a gyilkosságot, elbeszélte részleteit. Sólymosi Eszter hullájának megtalálása lepte meg annyira, hogy térdei megremegtek, ajkai rángatództak és bevallott mindent. Azt hitte, az igazi hullát találták meg. Nem tudta akkor még, hogy az álhullát megmentésére csempészték és usztatták le a Tiszán. Schwarz e vallomását visszavonta. A többiek is mind. A védelemnek volt gondja rá, hogy terhelő vallomásaikat a csendbiztosok karikásaira és hüvelykcsavarára tolják, tetteiket, ha még oly lényegesen összevágták is a ténykörülmenyekkel, eltagadják. Szóval a vallomások oly fordulatot vettek, mint a parancsolat.

Azt azonban soha sem titkolhatják el többé, a mi benne van az aktákban. Azokban pedig helyre van állítva az alanyi és tárgyi tényálladék.

Csak a büntény tárgya, Sólymosi Eszter hullája, hiányzott.

Sólymosi Eszter hulláját kinyomozni volt a legfőbb feladat a vizsgálóbíró részéről. A hullát örökre elrejtteni az emberi szem elől volt a bünpalástolók legfőbb feladata.

Bary József minden puhatolásai és motozásai, a zsinagógában tartott ásások, a templomszolga lakásá-

nak és a rituális fürdőnek szegről-végre való megvizsgálása sem hozta napfényre Sólymosi Eszter hulláját. Még a Tisza medrének Tisza-Dadától Tisza-Lökig való szorgos átcsakányozása sem vezetett eredményre.

Bary József az egész vizsgálat folyamán a hullakutatással követte el a legszarvasabb hibát. A helyett, hogy azonnal és szakadatlan erélylyel a hulla után vetette volna magát, mindjárt az első vizsgálat alkalmával a léggyanusabb ponton, a zsinagógában és környékén, félbeszakította a tüzetes kutatást. Épp a helyszini nyomozással foglalkozott, mikor hirül hozták neki, hogy a rendőri megfigyelés és kihallgatás alatt álló Scharf Móriczot a vizsgáló birónak való átadás végett előállították. Bary a fiatal vizsláknál szokásos hévvel ott hagyta azt a nyomot, a melyen vizsgálódni kezdett, s a másik élesebb nyomra vetette magát. Ott hagyta a helyszint, hogy a község házához menjen Scharf Móriczot kihallgatni. Ugy gondolta, hogy Scharf Móricz vallomásai által talán közvetlenebbül rábukkan a hullára. Scharf Móricz azonban csak a gyilkosság tényét látta, hogy a hullát hova rejtették, azt már se módja, se alkalmá nem nyílt megfigyelni.

Bary József némi elővigyázati intézkedést tett ugyan a helyszínén, de igen lanyhát, keveset ért. A már elővizsgálati fogságba helyezett templomszolga lakásához oda állíttatott strázsának egy falusi kisbíró, azzal az utasítással, hogy senkit se engedjen közeledni az asszonyhoz. A kisbíró lelkiismeretesen teljesítette feladatát, de a mint egy jámbor falusi kisbíróhoz illik, ennél többre nem terjedt ki az esze.

Délutántól kezdve másnapig volt ezzel az egy szál őrizettel a helyszin, mely akkor még minden valószínűség és minden gyanus jel szerint az áldozat hulláját rejtette. Másnap aztán a kisbíró, Lazi János, alázatosan jelentette, hogy az asszony nem beszélt senkivel, nem közeledett hozzá senki. Mindössze annyi történt, hogy „Kutyakorbács“, ez volt gunyneve egy ottani Gross nevű zsidónak, négy más zsidóval, kiket a sö-

tétben egyenkint föl nem ismerhetett, éjjel a zsinagógába lopództak és onnan „Kutyakorbács“, hóna alatt egy csomóval, a többi zsidók élén eltávozott.

A rend e pedáns öre rájuk kiáltott, hogy mit akarnak, de azok nem szóltak semmit. Ő hát hagyta őket békén, mert neki „csak az volt a hivatala, hogy Scharf Józsefnét őrizze.“ Aztán a zsidók máskor is mászkáltak éjjel ki és be a templomba, nem látott semmi okot, hogy kérdőre vonja és letartóztassa őket.

A kisbíró e jelentésére azonnal megkezdtek a szemlét a zsinagógában és a zsinagóga udvarán, a hol szemtanuk babrálni látták a zsidókat a végzetes napon. Az udvaron, egy, gizgazos, dudvás sövényzugban megtalálták a friss hányású földet, a zsinagóga pitvarában a frissen tapasztott foltot, mást most már nem találtak.

Sólymosi hullája eltűnt. Minden jel szerint akkor az éjjel, a vizsgáló-bíró megjelenése napját követő éjjel, vitték el, hogy elrejtésének titka azokkal szálljon az örök éjbe, a kik vérét a tányérba csurgatták, de a kik e véres gáztett emlékezetét itt hagyták örök emlékeztetőnek.

Sólymosi Eszter hulláját nem sikerült többé fölfedezni a vizsgáló-bírónak. Eltűnt a sötét éjellel, e néma tanuval, a minden bizonyítéknál, minden erősségnél hangosabban és terhesebben szóló vád, az a metszett torok, mely hidegen, vértelenül is szivszaggatóan, az emberiséget megrázóan hörögte volna: „Igen! én a rituális gyilkosság áldozata vagyok!“

Ez lett volna csak az igazi tetemrehívás. Ah! mint égette volna a gyehena izzó bélyege azok homlokát, a kik nem márthatták volna be ujjukat az áldozat vérébe, mert vérét husvétii babonáik emlékezetére kicsurgatták a kovásztalan kenyérbe. Ah! mily égbe-kiáltóan bizonyította volna be a vértelen test a vérvádat.

Egyetlen csapással véget ér a vizsgálat; egyszerre kész az ítélet. A vizsgálatból nem hiányzik többé semmi; az ítéletet meghozza maga a közvélemény. A vizsgálat

hiányát, az elrejtett, megsemmisített holttestet nem pótolhatta többé semmi.

Ez a hiány volt a kiindulási pont, melyből ettől kezdve a vérszemet kapó vezérintézők a bűnpert megostromolni kezdték. Innentől kezdve támadásaikban mind vakmerőbbek és arczátlanabbak lettek. Oda se néztek vádlottaik és tanuik terhelő vallomásainak a lényegben, ellenmondásaiknak a külsőségekben; rá se hederítettek többé az erős próbákra. Érezték, hogy az ügyészség segélyével, mely a bűnpártolásban gályájuk kormányosává szegődött, majd nyélbe ütik gyilkos kegyenczeik ügyét.

De hát nehéz volt azt nyélbe ütni, Bary József a helyszíni nyomozás hiányát annál erélyesebb és tüzeteseb vizsgálattal igyekezett helyre pótolni. Megkérdezett tapasztalt, ügyes embereket a fogasabb esetekben. Lassankint oly hálózat fogta körül a vádlottakat, melyből elítélés nélkül alig menekülhettek.

A vizsgálat kétségtelen próbákra tett szert. A zsidóság értesült a készülő csapásról. Idegrángatódzásai rögtön elárulták, hogy tudomása van a vizsgálat eredményéről. Sugás-bugásuk, lótás-futásuk mindjárt mutatta, hogy baj van Izraelben. Természetök legkiállhatatlanabb vonása, hogy a siker, a szerencse kerekét henczegve ülik meg, átváltozott a balcsillagzattól való gyáva remegéssé. Lekonyult orral, megalázkodva, siralmas ábrázattal néztek Nyiregyháza felé, melyből megpróbáltatások fenyegették az elválaszthatatlan egységgé verődött zsidóságot.

Rémlátásuk oroszországi vérfürdőket és vagyonpusztitást jósolt nekik. Fölverték a hatóságokat lármájukkal. Újjal se bántotta őket senki, mégis mindenütt katonaságért rimáinkodtak.

Molnár István, zemplénmegyei főispán hajlott meg legelőször jajongásukra. A kormányhoz tett jelentésében utalt a mindinkább fokozódó izgatottságra, mely erős kifakadásokban és tettelegesséig menő czivódásokban nyilvánul. Kiemelte jelentésében azt a körül-

ményt is, hogy az ellenszenv és izgatottság egyes zsidók tapintatlan provokálására növekedett oly veszélyes jelleművé, s hogy épp az intelligens elemek megsértődése és azok nyilatkozatai adtak legtöbb tápot az izgalom ily erős voltának.

A többi főispán jelentése is konstatálja, hogy az ellenszenv a zsidók ellen a Tisza-Dadánál kifogott hulla és annak szemléje óta jelentékenyen növekedett, s hogy ez izgalom alól az értelmiség sem képes kivonni magát. Együttal konstatálják azt is, hogy nagyobb kihágásoktól a nép helyenkinti ellenségeskedése daczára sem lehet tartani.

E jelentések alapján került 1882. június 28-ikán a minisztertanácsban szönyegre, hogy minő rendszabályok volnának foganatosítandók az izgatottság egyre nagyobb mérvei ellen. Ez alkalommal szóba került az eszlári bűnügy állása. Ekkor referálta azt Pauler, hogy a vizsgálatnak addig beszerzett és neki beküldött adatai és bizonyítékai alapján jogi meggyőződése, hogy Sólymosi Eszter büntény áldozata, s hogy e büntény elkövetésével jogosan gyanúsíthatók azok, a kik ellen a vizsgálat foly.

Utóbb még tüzetesebben nyilatkozott Pauler Tivadar ez ügyben. Kijelentette, hogy „az összetett bizonyítékok próbáival a gyilkosság tárgyi tényálladéka meg van alapítva.”

Ennek a jelentésnek a hire kétségbeejtőleg hatott az izraelita irodára. Kétségbeesésüket növelte, hogy hiába igyekeztek Tisza Kálmán és a kormány többi tagjai által hatni Pauler Tivadarra, az hajthatatlan volt, mint az őserdő cserfája. Fenyegetéseikre, hogy a kormány kellemetlenségekbe fog ütközni a pénzpiaczon, és pártot üt ellene az egész zsidóság, ha vagy a bűnpert, vagy Paulert el nem ejti, Tisza érvekkel és tényekkel felelt. Pauler elejtése, szerinte, annyi, mint föltétlenül megerősíteni a gyanut, mely a gyilkosokkal szemben rituális vérvádat emel. Utalt arra is, hogy a képviselőházban e kérdést nem tekintik pártkérdésnek;

hogy komoly jelenségek tanúsága szerint a kormány vereséget szenvedne, ha Pauler elejtésével oly tüntetőleg foglalna állást az igazságszolgáltatás szabad folyása ellen. Utalt arra is, hogy ily lépés megrenditené a bizalmat a jogállam legfőbb erőssége, az igazságszolgáltatás iránt és ennek az izgatottság nagy mértéke miatt aligha nem oly kitörés volna a következménye, melytől bizonyára a zsidók irtódnak leginkább.

A zsidóság országos egyetemének zsidó kormánya, az izraelita iroda vezéreibei, belátták ez érvelés helyességét. Tapasztalatok győzték meg őket, hogy Pauler Tivadar a magyar kormány legnépszerűbb alakjává lett. A Kozma Sándor által Veszter Imre szócsövén sugallt támadások még szilárdabbul gyökerezteték meg lábait a parlament talajában. Viharos éljenzéssel és tapssal fogadták a képviselőház minden padjáról kijelentéseit. A pártokat elválasztó spanyolfalak leomlottak, meggyőződésének hódolt mindenki és ünnepelte a minisztert, a ki az igazságnak ily rendithetlen hive és bajnoka.

Tisza Kálmán lényének minden körülmekintő, fondor, machiavellistikus, hatalomkedvelő vonása talpon volt, hogy el ne veszítse lábai alól a talajt. Belátta karvalytekintete, hogy Paulerrel perpatvart kezdeni tárczája ügyében az eszlári per miatt, annyi, mint a zsidóság által összehalmozott ellenszenv forgácsai között égő lámpával végig bandukolni.

Mert hát az ellenszenv nőttön-nőtt. Gyúanyagját ugyan csak kellett locsolgatni, hogy lángot ne fogjon. A kormánynak őrállásokat kellett szervezni, mint puszkaporos malmok mellett.

Soha kérdés, még a török rokonszenvvel szakított muszkabarát bosnyák kérdés sem állította oly tühegyre a szenvedélyeket. Árjai okvetetlenül felhőmpölyögnek másodszor is a miniszterelnöki palotáig, ha Pauler ellen állást foglal a kormány, ha gátat vet az igazságszolgáltatás szabad menetének, ha pártot üt a bünpalástolás mellett. Népszerűtlensége oly rohamosan sodorta

volna el ekkor Tiszát, hogy zöldtollas, pofonütött generálisi kalapja porba hull, mielőtt győz kigyótekervényes taktikája. Ingoványra kerül kormányrudjával, melynek iszapában föltétlenül elmerül lélekvesztője.

Tisza Kálmán kémlelő esze tisztában volt a helyzetnek ily alakulásával. Vigyázott minden szavára. Szemlélődött, fülelt, leskelődött. Kerülgette az eszlári per és zsidó kérdés forró kását. Sunyiskodott és szófukar lett, mihelyt e kérdések hányták tűzüket. A kásás tálnak nagy óvatosan csak a hültebb széleit nyalogatta. Hagyta barátait rebesgetni: „Lám Tisza Kálmán most is megmutatja, hogy testestől-lelkestől magyar. Nem szereti a zsidókat és kardoskodni is csak hatalmi felelősségének korlátain belül kardoskodik mellettök. Ugy immel-ámmal fogja pártjukat.“

Dehogy fogta! Nem ő. Nem! csak megalkudott velök. Megalkudott a kormány, meg Pauler Tivadar háta mögött. Machiavelli szelleme ismét tündökölt.

Csávában volt. Szint kellett vallani az eszlári kérdésben, mert a zsidók nyugtalankodtak és toporzékoltak.

„No édes eszem, csak most el ne hagyj!“ dünyögött, mint Tóth Ede „Gonosz Pistája“. Nem is hagyta el az esze. Kivágta magát, mint a bakter ravaszsgal. Nem ejtette el Paulert, nem gátolta az igazságszolgáltatás szabad menetét, hanem hát mögül dolgozott ellenök.

„Ha én pártolom a te zsidódat, te is pártoljad az én zsidómat“, ennyiből állt az alku. Vagyis én Tisza Kálmán fentartom Pauler Tivadart igazságügy-miniszternek, hogy magyar népem ne lázongjon elejtése miatt, de fentartom Kozma Sándort is főügyésznek, hogy a ti zsidó népetek kiszabadithassa saktereit. Pauler Tivadar majd kiáll a forumra, mint nemes bajvivó és suhogtatja az igazság pallosát. A közönség tapsvihara lesz a jutalma. Kozma Sándor azalatt lehelyéből orvul lelövi azt az alkalmatlan némbert az ő bekötött szemeivel. Én hatalmamot adom pajzsul ti

néktek, ti cserében adjátok befolyástokat és szavazataitokat.

Ez volt az első alku. Kezet adtak.

Megkötötték. Végrehajtották. Magyarország miniszterelnöke sem csinált lelkiismeretet abból, hogy felcsapott kerítőnek. Az elvérzett szűz leány mellé oda fektette a zsidóságnak az ágyába a lenyakazott szűz igazságot.

Látszik, hogy kitűnően érti a kerítő mesterségét. Ha képviselőt kerit, ígér neki biztosí, igazgatótanácsi állást, sápot, hivatal, rendjelt. Ha kerületet kerit, ígér neki királyi táblát, megyei székhelyet, üzletigazgató-ságot, folyamszabályozást, rakpartot, rekonstrukciót. Ha az igazságot keriti, ígér előléptetést, kenőcsöt, használ pressiót és fenyegetést.

Még Kornis Ferenczet, a nyiregyházi törvényszék független, vagyonos, erélyes és megvesztegethetlen elnökét is próbálta megkeríteni. Tudta, hogy Pauler Tivadar a világért nem utasitaná, nem befolyásolná semmiféle irányban, mert az ő eszményképe a lelkiismeretes, a független bíró. Tisza Kálmán vállalkozhatott csak a kerítő szerepére. És ő vállalkozott.

Leutazott a végtárgyalás folyamán Gesztre, onnan különvonaton Téglásra és ott értekezett a titkos elnöki szám alatt oda hívott törvényszéki elnökkel Kornis Ferenczczel.

E találkozás miatt szakították meg három napra a tárgyalást. Kerítő utja alatt vált ki Gruden Ernő az egyik bíró az ítélő tanácsból, hogy helyet adjon olyan bírónak, aki jóeleve kacsintásokat váltott a bünper eltusolóiával. Ekkor dönt el a vádlottak fölmentésére a per.

Sardanapal, Assyria utolsó királya, tobzódásaival örökitette meg uralmát, Tisza Kálmán rombolásaival. Mintha csak szájából ömlenének a kormányzását jellemző vezérszavak:

Mélyet magasba! magast mélybe!
Épet görbére — görbét épre.

Nem a sas csattogtatja nála szárnyait, aki a magasba száll, hanem a böregér, az oduk emlős szárnyasa, az éj alatt röpködő madara.

Alantjáró szelleme, mint a néphit denevére, hajába kapaszkodik az országnak és szívja véré a nemzetnek. És a denevéri szellem nem állotta meg, hogy Nyiregyházán is ne profanálja az igazságot. Még pedig odáig ment vakmerősége, hogy a szentet a felséggel igyekezett lerántani.

„Ő felsége a király nevében“ igyekezett Tisza Kálmán rábeszélni Kornis Ferenczet a téglási találkozáson, hogy „az ugyis alig teljes próbák alapján“, fölmentéssel vessen véget a pernek, mely sokat árt a külföldön nemzetünk hitelének. Előzze meg a felsőbb bíróságoknak okvetetlenül fölmentéssel végződő ítéletét, ami által ezek döntő ítéletéig az izgalmak is lecsillapodnak.

A felség is óhajtaná minél előbb a pör befejezését, mert Európa jelenlegi viszonyai közt szerfölött hátrányos külügyi állásunkra, ha a népelemek, vallási okokból, a hurnak pattanásig csüngnek egy per eldöntésének esélyein. Benső fejlődésünkre sem hasznos ez a folytonos láz, mely az államot pénzügyileg rontja, az országot közgazdaságilag bénítja.

Minő beszéd volt ez? Mephisto beszéde a „legfelsőbb utasítás“ köntösében. Paráználkodás a korona árnyékában.

Vajjon mit érzett Kornis Ferencz az állítólagos „királyi óhaj“ hallására? Szinte képzelem, hogy megrendült belé lelke, mint a kit a vashidról hirtelen támadt forgószelel egy szál deszkából vert ingatag pallóra taszított. Hitét forgatták ki sarkaiból.

Loyalis volt egész életén át. Meggyőződésének és kötelességének élt mindig. Lelke csak, mint bálványt, fogadta be a képet, melynek élő mása nevében most előáll Tisza Kálmán és arra kéri, vetközzék ki lelkiismeretéből, meggyőződéséből. Nem azzal jön hozzá a legfelsőbbnek álczájában, hogy ne tágitson egy tapod-

tat sem, ne inogjon egy pillanatig sem, legyen hü esküjéhez, melyet a törvénykönyvre tett, hanem ellenkezőleg azt motyogja, hogy „vannak tekintetek, melyek előtt meghajolni hazafias dolog.”

Ime az igazság! Ime az ember!

Ime az ember, ki nem ég felé tör, hanem sarát kotyvaszt! Ime az igazság, mely nem gránit többé, hanem sár! Nem alapot vetnek belőle, hanem a fazekas korongjára illesztik, hogy a megrendeléshez képest, legyen belőle tányér, korsó, csupor, serpenyő és éjjeli edény.

Mindig halljuk: „Ő felsége a király nevében.” De vajjon mindig arra a jelszóra-e: „Isten engem úgy segéljen!”

Kornis Ferencz utoljára az eszlári perben mondotta el nyilvánosan: „Ő felsége a király nevében.” S akkor utoljára is, mint mindig, ismételhette volna: „Isten engem úgy segéljen!”

Lelkében ez utolsó ítéletnél ott volt a tövis, szívében ott az elhatározás. Attól a találkozástól kezdve a tárgyalás rá nézve csak kín és teher volt. Becsvágyának, tanulmányainak, kötelességérzetének minden eszményét, minden álmát durva kézzel tépték szét. Kriptává lett ezentul előtte, ami azelőtt templomhajó volt.

Már csak az utolsó kötelesség teljesítése volt hátra. Mint a jó katonának, ott kellett maradnia posztján. Neki kellett kikisélni nyughelyére a nemes halottat.

Megtette. Az ő ajkán rebhent el a „circum dede-runt”, . . . s aztán bezárták azt a vasas ajtót a koporsó mögött . . . s aztán ráírták: „Itt nyugszik az igazság, béke, hamvaival!”

Mákvirágok.

Kozma a főügyészünk, kozmásak a pereink. Valami pörkölt, bűzös szag tanusítja bennök, hogy az akták főzete tisztátalan. Legtisztátalanabb, legkozmasabb volt az eszlári per. Nem hiába kuktazkodott oly sok védő az igazságszolgáltatás konyháján. Nem hiába volt Kozma a rántáskeverő főszakács.

Olyan szép összjátékban forgolódtak a tűzhely körül, hogy az igazságot is nyársra huzzák, mint valami hizott kappant. Megsütötték, megosztotak pecsenyéjén. Czigány gusztusuk nem igen törődött vele, hogy a csempészett hulla dögszaga szálong nyomában. Sőt megtették az adomabeli czigánynyal talán azt is, hogy beállítottak az izraelita irodához, mint a czigány földesurához, s megkérdezték: „Ugyan kérem alásan, nem akadna ahoz a veszett malaczhoz egy kis veszett bor.”

Veszett perekhez mindig akad. Mámor nélkül nem is képzelhető az igazság, mint kankánt tánczó ba-chans nő. Mielőtt levetköztetik, a bomlott erkölcsök mákonyával tartják jól. Ettől aztán neki szilajul. Előbb csak lejt, mint az udvari dáma, aztán keringőzik, mint a félvilági hölgy, majd ugrál, mint az örült dervís, és végül kimerülve roskad össze az észbódító tánczban, hanyatt vágva magát élettelenül a padlón.

Volt részünk látványában. Mint a nagy forradalom alatt Párisban, a szeptemberi gyilkosság hullái fölött tánczoltak bortól ittásult némberek, nálunk Sólmosi Eszter hullája fölött ülettek tort az igazság jel-

képes alakjával. S midőn az szeges saruival megfertőztette a sirokat és hullákat, kikötözték a szégyenoszlophoz, s úgy bántak el vele, mint ama véres kor ringyói „a szép virágárus növel.“ „Lábszárait kétfelé vonták, lábait földhöz szegezték, s meggyújtott szalmacsomókkal égették testét. Karddal bevágták csecseit; meg-tüzesítették a lándzsa hegyét, s úgy szurkálták testét.“

Lamartine ez idegráló leírásához hasonló erkölcsi torturán ment keresztül nálunk az igazságszolgáltatás az eszlári bűnpörben. Kéjnő gyanánt dobták oda az izraelita irodának, s mikor kitombolta tüzét, végig korbácsolták, brutalisan kikötötték, átadva őt a hóhérnak, hadd végezen vele. Elesett, megszeplősített, meghalt az igazság. Elmondhatjuk, a mit Antoniussal mondat el Shakespeare Julius Caesar holtteste fölött:

Oh! mily esés volt ez jó honfiak!
 Elestem akkor én, ti és mi mind,
 Mig véres ármány kérkedett fölöttünk.

Legelső áldozatnak Onody Gézát szemelték ki. Hajszál nem sok, oly közel állt, hogy megfogják bűnbakul. Mindegy volt e pör boszorkánymesterei előtt, ha a becsületet rágalmazza is agyon, mindegy volt előttük, ha ártatlant hurczolnak is meg, csak a zsidóság szabaduljon föl az alól a véres vád alól, mely czölöpverő kosként fenyegette szétzuzni szervezetét.

Soha sem voltak képesek megbocsátani Ónody-nak, hogy az igazságszolgáltatást az ő felszólalása hozta mozgásba, hogy az ő vészkiáltására indult meg erőlesebben a vizsgálat. Vissza akarták neki adni a kölcsönt. Hallatlan kajánsággal eszelték ki a tervét. Bele akarták mártani a hamis tanuk által. Ellene akarták fordítani a bűnpert, hogy a figyelmet arról a vér-foltról elvonják. Föl-fölröppentették a papiros sárkányt, hogy Ónody Gézára hárítsák Sólymosi Eszter eltüntetésének büntényét. Azt gondolták, hogy az agyafurtság e vakmerő csapása álmélkodásba és zavarba hozza majd a közvéleményt és az ártalannak kiabált vád-

lottak helyett a talmud erkölcsstanának áldozatát jelölhetik ki bűnösül.

A pokol irigyelhetné a kieszelés ily ádázságát. Pedig komoly terv volt. Seyffert Ede főügyészi helyettes még a végtárgyalás során sem átalította fölvetni a gyanusítást. De Ónody Géza résen állt és a jogos önvédelem határozottságával vonta kérdőre Seyffert Edét. Kis hija, hogy tettelesen nem bántalmazta botjával, melylyel ott hadonázott orra körül.

Seyffert Ede csak kifejezést adott annak, a mit az izraelita iroda kiforralt. Merényletet terveztek, komoly merényletet. Tanukkal akarták beigazolni, hogy Ónody Géza tette el láb alól Sólymosi Esztert, ő rejtette el holttestét. Kozma Sándor velem való beszélgetésében, bizalma olvadékonyságakor, egyenest célzott rá s én azonnal figyelmeztettem Kornis Ferencz törvényszéki elnököt, meg Ónody Gézát, hogy mi készül.

A merénylet tervéhez ritka következetességgel ragaszkodtak. A bosszuállás legmagasabb fokának tekintették, ha az igazságkeresés hajókötélén akasztják fel Ónody Gézát és föléje feszítik a táblát: „Ne bántsd a zsidót!”

Ezért merült fel minduntalan más és más alakban, hogy Ónody rejtette el, Ónody tüntette el a leányt. Mást nem gyanusítottak, csak őtet. A hullausztatás színjátékának fiaskójánál is nyomban ellene fordultak rágalmazó agyaraikkal. Mint futó tűz terjedt el szájról-szájra, ujságról-ujságra a hír, hogy Ónody csempészte, Ónody usztatta a hullát, hogy a vádlottakat még inkább bekeverje, a zsidóságot még jobban kompromittálja.

E hirnek az abszurditása szembeszökő volt. Valami lappangó forrás bugyogtathatta fel azt alkalomszerűleg, ez volt az én nézetem. Biztosra vettem, hogy valaki mesterségesen kezeli a forrás csapját. Végre nagy sokára nyomra bukkantam. Már akkor későn volt, hogy leálczázhassam.

Nyomra úgy és akkor jutottam, mikor az álhulla

megszerzője, szállítója, elkészítője és származási helye iránt nyomoztam.

Kétség nem fért hozzá, hogy a leusztatott hullát szakértő készítette elő céljának. Orvosnak kellett megválasztani arcjelleg, izmok, csontok, mérték szerint a 14 éves Sólymosi Eszternek legmegfelelőbb holttestet. Ilyen megfelelő holttest pedig nehezen akad. Még a budapesti egyetem bonczasztalain is ritkán fordul meg. Az ok természetes. A bonczasztalok csak kórházi, rendőri, vagy törvényszéki hullákat kapnak. Ezek tulajdonképpen korosabb emberek hullái. Gyermekeknél igen kevés jut a kórházba, s ha jut is olykor-olykor, ritka köztük a földhözragadt kolduslány, akinek holttestével nem törődik se szolgálatadó, se rokon, se szüle.

Kolozsvárott és Budapesten kellett tehát a bonczasztalok körül nyomozni. Ott nyomoztunk. Kolozsvárról csakhamar megjött a hír, hogy megfelelő hulla abban az időszakban nem jutott a bonczasztalra, Budapesten azonban már régóta neszelték, hogy az izraelita iroda emberei érdeklődnek a Sólymosi Eszter korának megfelelő hullák iránt. Különösen föltűnt egy tanársegéd szokátlan izgatottsága. Magyarosított neve sajátságosan összevágott egy régi magyar család nevével. Természete szerény, hajlammal a visszavonultságra. Annál meglepőbb volt ismerősei előtt, hogy most egyszerre nyugtalanul járt-kelt és sűrűen érintkezett az izraelita kórház intézőivel. Nyilatkozataiban különös él, beszédében idegesség nyilvánult. Sokszor ismételte, hogy Sólymosi Eszter ott fekszik valahol a Tisza fenekén és előbb-utóbb fölszínre hozza a víz sodra. Valami titokzatos volt lényében. Kezdték minden mozdulatát, minden lépését megfigyelni.

Egyszer csak emberünk elutazik. Esztergom megye egy kis falujába ment. Hajón utazhatott volna, de ő kocsit fogadott Budán. Nagy ládát vitt magával. Utazása rövid időre szólt. Visszaérkezése után hangulata rendkívül élénkké változott. Zárkózottsága vidámságba csapott át. Sólymosi Eszter esetére fordította

szakadatlanul a beszéd fonalát. Biztosnak vitatta Sólymosi Eszter hullájának feltalálását. S a hulla, már t. i. az, amelyre ráfogták, hogy a Sólymosi Eszteré, a tanársegéd titokzatos utazása után, annak rendje és módja szerint preparálva uszott rőzsekötelen Simlovics Jankel tutaja után.

Mindez a szokatlanság és titokzatosság arra indította azokat, akik már akkor kémelelték emberünket, hogy tovább nyomozzanak a faluig, ahol megfordult. Nyomozásuk eredménye megdöbbenő volt. Anyagul szolgálhatott volna a bírói beavatkozáshoz. De az eszlári per mögött már akkor becsukódott az igazságszolgáltatás kapuja. A kormány örült, hogy nagyobb baj nélkül tulesett rajta. Semmi áron sem ment volna bele a csáva felpiskálásába. Az anyag tehát megmaradt a korrajziró számára becses anyagnak, minden más érték elpárolgott belőle. De ami megmaradt belőle, az igen érdekes, igen jellemző. Abban a faluban, ahol a tanársegéd megfordult, egy tizenöt éves leány halt meg tüdővészben. A leány az odavaló korcsmárosnak és bérlőnek unokája volt.

Ez még csak a bevezetés. Most jön a bonyodalom és a tragikus vég. A zsidó korcsmárosnak volt egy kocsisa. A kocsis egyszerre csak korcsmajáró lesz. Iszik, duhajkodik és mindig csak iszik. Munkakerülő, amolyan falu rossza lesz. Gyakran ittasodik meg holt-részségig. Ahányszor tul van a becsipésen, elkezd kotyogni. Titkokról fecseg, miket csak ő tud. Es sajátságos, e tagolt hangokból megszólal a lelkiismeret. Ez nyilatkozik ama szavaiban, melyekkel elmondja, hogy ezentul már neki világjő dolga lesz. Annyi pálinkát és bort ihat, amennyi tetszik. Kezében van az árendás. Tudja ő, amit tud. Ott volt ám, mikor kiásták a temetőben azt a sírt, ahol az árendás unokája feküdt, s aztán bepakolták egy ládába s aztán a kocsijukon elvitték Budapestre, ahol más kocsira tették.

Szegény kocsis! nagyon részeg lehettél te, hogy azt hitted, kezeden van az árendás. Még te kótyagás

elmédet el sem altathattad, még tele sem szophattad belső részeidet az emberirtóból, mint egy jórávaló spongyia, már közeledett feléd ismeretlenül, de biztosan a halál, nem mint testedet betöltő és lassan élő halál, hanem mint gyorsan kivégző fegyver. Kimentél az erdőbe fáért mint élő ember, többé nem jöttél vissza mint olyan, ott maradt a tested hullának. Konstatálták rajtad, hogy idegen kéz erőszaka végzett ki, s avval vége mindennek. Voltál és meghaltál egy titokkal begyedben. Ez a titok meglakoltatott. Miért is nem fujtad ki előbb, utálva a pálinkát és szeretve az igazságot?

Vagy hát mégis úgy kellett annak lenni. Ha torkod szakadtából kiáltják is, hogy láttad, a mit láttál, a te torkodnak a becse igen kevés az izraelita iroda aranybombardei mellett. Leitatnak, letaposnak, lehazudnak, levernek és még szerencsés kópé vagy, ha igazságoddal bele nem kerülsz a dutyiba gondolkozni, mint annyi más gondolkozik a te eszeddel, hogy nem jó az urak dolgába avatkozni, kiváltképen nem jó, ha ez urak az ország urai.

Jó volt, hogy így gondolkoztál, s nekünk hagyatd tusakodási anyagul: minek járt az az egyetemi tanársegéd, kinek magyarosított neve oly ősrégi, ott a te gazdád falujában, s minek kotyogtál te arról a temetőről, arról a sirről, arról a hulláról, arról a ládáról. Oh! mert hát így nem ömlik teljes világosság abba: miért híresztelték oly zajos riadalommal, hogy Ónody csempészte és usztatta a hullát, legfőlebb az világos előttünk: miért tudták Mihajlovics intézetében oly kategorikus közvetlenséggel ráfogni a csontmaradványokra, hogy 14 éves leány husidomainak voltak a vázai.

Egyébiránt bohó okoskodás az egész. Vagy ráfogják, vagy nem fogják rá, hogy az a hulla az Eszter hullája, az a hatalmas gépezet, mely a vádlottak érdekében mozgott és minden bünpalástoló tényezőt megvásárolt, megoltalmazott, kitüntetett, fölemelt, bizonyára ezerféle módját találta volna ki, hogy Eszter nyaka után az igazság nyakát is lemessék. Hiszen már az

ország nyakát is riszálták. Voltakép ennek a gégéjén kezdték a metszés művészetét, mint Guillotine doktor az ő irtóztató mesterségét az általa feltalált gépezeten.

Alig kapták meg Eötvös Károly, Horánszky Nándor a központi izraelita irodától a megbízást a védelemre, alig vették föl az előleget erre a nyakazó munkára, első dolguk volt, az országot kiczégegézni, mint barbárt, a külföld előtt. Meg se vizsgálták tüzetesen a sakterek ügyének állását, rögtön elfogadták a védelmet, melyre nem is a vádlottaktól ered a meghatalmazás, hanem egy testülettől, melyről máig sem tudja senki, minő alapon bitorol oly jogot, oly kiváltságot, oly hatalmat, melyet semmi más vallásnak semmiféle néven nevezendő testülete nem élvez.

Sajátságos viszonyok! Igazi fejtelenség a jogállam keretei közt. Fölkerekedik legelsőnek Mandl Pál orsz. képviselő és bekopogtat Polónyi Gézához. Tapogatódzik. Ki akarja puhatolni: nincs-e ott eladó portéka, vagy nem közvetitené-e az alkut a „Függetlenség” megnyerésére nézve? Polónyi Géza vállalkozik a védelemre, de előbb meg akarja tekinteni a vizsgálat iratait: miben áll a büntény, miben a vérvád dolga? Egyebekben visszautasítja a közvetítést, mert tudja, hogy bár velem jó lábon áll, velem napról-napra összejön, nincs eladó tollam és eladó lelkiismeretem.

Megszakad a tapogatódzás. Új bizalmi férfiak veszik át a szerepet, hogy védőket fogadjanak. Chorin Ferencz orsz. képviselő és Simon József, az izraelita iroda titkára, tanácskozássra hívják meg Eötvös Károly lakásába Horánszky Nándort és Funták Sándort. Alkuszok alkuszokkal beszélnek meg: mi lesz a honorárium?

Megalkusznak. És ettől kezdve a védelem sárba tiporja az ország becsületét, meghurczolja igazságszolgáltatását, bűnpártolássá aljasítja az ügyvédi hivatást. Innentől kezdve botránytorlaszoktól lesz járhatatlanná közéletünk, forrpontig hevülnek az indulatok, napirendre jutnak az éles összeütközések, rendszerré lesznek a vad üldözések, a véget nem érő hajszák, a becsstelen táma-

dások mindazok ellen, a kik részrehajlatlan igazságot, a törvény előtti egyenlőséget, a bűn megtorlását követelik.

A fenyegető levelek, telve ocsmányságokkal, csupa merő édelgések, bár mutatják a romlottságot, mely alacsony szíveikben rejlik. Hanem aztán jönnek a kelepczék az ő ráspolyos fogaikkal, a vermek az ő vasvillás fenekökkel, az orvtámadások az ő gyalázatosságaikkal, a hivatalos fortélyok az ő gázságaikkal és végre a hamis vádak az ő megkerített, az ő megfizetett, az ő kitartott tanuikkal.

Mindegyikben volt részem. Lapomnak köszönhetem. Több oldalról is hullott rám egyszerre a zápora.

Eötvös Károlylyal gyűlt meg e kérdésnél is legelőbb a bajom. Sorsunk újra szembe állított. Én már akkor a tőlem telhető erélylyel védtem az igazságszolgáltatás függetlenségét és részrehajlatlanságát. Eötvös Károly oda szegődött a másik táborba, hogy eszköze legyen az igazságszolgáltatás elnyomásának. Akkor szegődött be, mikor a bünper, a hullausztatás felsülésével, komoly fordulatot vett. Legelső lépései faragatlan durvaságukban árulták el, hogy itt a pénzcsengés, meg a hatalomszó fognak ezentul beszélni.

Két oly ellentétes sarkpontból, mint a miénk, össze kellett kapnunk. Össze is kaptunk.

Eötvös Károly egyetlen csapással akart elbánni velem. Keményül megsértett. Azt remélte, hogy a kihívással szemben ürügyekből csinál buvhelyet. Spanyolfalat vélt összetákolni abból, hogy egyik ügyemet, saját felelősségükre, hibásan intézték el segédeim. Elhibázta számvetését. Én nem akartam prókátoroskodni, én nagyon rövid pórázra fogtam a dolgot. Leutaztam Nyiregyházára, hogy a Sóstón időző Eötvössel teketóriák nélkül gyorsan és alaposan végezzenek. Fölkértem Ónody Géza képviselőtársamat és Elek Mihály honvédszázadost, hogy a sértésnek száraz visszavonását követeljék a nevemben. Előzetesen azonban már kijelentettem előttük is, mások előtt is, hangosan és nyilván-

nosan, hogy vissza nem vonás esetén, tettelesen vesznek elégtételt ott, ahol találom.

Megbizottaim el se indultak, már a futó hirharang a Sóstón csillingelte a fülébe, hogyan nyilatkoztam. Mikorára megbizottaim oda érkeztek, hogy eljárjanak ügyemben, már akkor a kíváncsiak csoportjai hullámoztak a „Sóstó“ fürdőépülete körül és lesték a spektakulumot. Hiába lesték, nem úgy történt, a mint a botrányokért lelkesedők óhajtották. Eötvös Károly némi habozás és alkudozás után megtette a visszavonó nyilatkozatot.

Okosan tette. Így legalább nem tört ki oly válság, mely esetleg sok embert sodort volna kellemetlenségbe és veszélybe. Az izgatottság kettőnk becsületbeli ügye miatt ugyanis túlvérmes volt. Farkasszemet néztek az elemek. Nemcsak korbáccsal kínáltak meg a mi elemeink az inzultushoz, hanem tömegesen jelentkeztek a markos polgárok, hogy majd ők fütyköseikkel intézik el helyettem az ügyet. Ezeknek a markos embereknek, ezeknek a fütykösöknek a nyomán oly vihar támadhat, melynek krónikáját a tulzások élesztőjével dagasztották volna fel monstnumokká. Zsidóhetz forgószele korbácsolhatta volna könnyen végig az országot, oly láz vett erőt mindenkin, egyik táborban csak úgy, mint a másikban. Így tehát valóban fölért egy jó tanácscsal az Eötvös Károly visszavonulása. Már pedig a bölcsek köve semmi más, mint az alkalomszerű jó tanács. Alkalomszerűbb pedig alig volt, mint elégtételt adni a sértésért. S mert ezt megkaptuk, aranyhidat verethettünk volna a futó ellenségnek, ha egyáltalán a másik táborba nem lopták volna az ország urai a nemzet aranyait.

Eötvös Károlynak egyébiránt nemcsak velem volt összeütközése ebben az időszakban. Gyakran hált ő is rózsák helyett töviseken. Egyikébe a leghegyesebb tüskéknek szintén a Sóstón hágott. Elek Gusztáv honvédezredes adott nyílt hangot a felindulásnak, melyet védői rendszere iránt az egész ország táplált. Többed-

magával Elek Gusztáv is kirándult a Sóstóra. Asztalhoz ültek és társalogtak. Persze, hogy az eszlári per jött szóba. Rendre elítélték Eötvös Károlyt. Eötvös e beszélgetés alatt, sétája közben, arra vetődött. Alig haladt el az asztal előtt, Elek Gusztáv fölemeli a botját, melylyel éppen játszadozott, a bottal Eötvös felé mutat és oly hangosan, hogy mind környezete, mind maga Eötvös tisztán, szóról-szóra meghallhatták, oda szól:

— Ha itt ténfereg ez a gazember, jót nem állok magamról, hogy a hátán össze nem töröm ezt a botot.

Eötvös Károly jól tudta, mit tesz az Elek Gusztávval kikötni. Egész testében megrázkódott, mint a kigyó, ha a fejére hágnak. Arcza halavány lett, mint hajportól a bőr. Nem szólt semmit, csak távozott. Nem sétált többé arra, színét is kerülte az asztalnak, a honnan ily fenyítékben részesült. Alkalmasint leült az íróasztalához rögtön és irt az izraelita irodának egy expens nótát. Megírta benne, micsoda labdacst kellett czukor nélkül lenyelnie védenczeiért, kéri kifizetni a sértésért a taksát.

És az iroda küldte rögtön, huzavona és alku nélkül a jutalmat, a minthogy a zsidóság, meg kell adni, eszéhez és érdeméhez méltóan becsülte meg Eötvöst. Elhalmazta dicséretekkel, tüntetésekkel, lelkesedik, rajong minden szaváért, minden tettéért. Megjutalmazta, megfizette királyi módon fáradságát. Legékesebben szóló bizonyítéka jutalmazásuknak a százezer forintos földbirtok, melyre oly találóan ruházta a veszprémi nép a címet: „Eszlári pusztá.”

Ez volt az ezerjófű azokra az apró és nagyobb sebhelyekre, melyeket pozíciójáért szenvedett. Egyebekben sokkal több volt az, a mit az igazság védőinek el kellett tûrni a világhódító szellem birtokosaitól, az ország uraitól. Személyi jellegű ismét, a mit elmondandó vagyok, de bár szeretném, lehetetlen mellőzni részleteit, mert a történeti hűség nem teljes, a kép nem egész, ha kihagyom azokat. Ugy oda tartoznak jellemző oldalai a festményhez, mint tájképnek sem tájkép, ha

nincs benne egy-egy darab a természetből, idyll sincs, ha a vidámság hangulata nem ömlik át a képen.

Az eszlári per kerek egészéhez tartozik azoknak a dolgoknak előadása is, amelyek oly élesen domborítják ki apróságokban is azt a bosszuvágyó, semmitől nem irtódzó pokoli szellemet. Ónody Géza után én jutottam sorra, én lettem a bosszuvágy cél táblája. Lehetetlenné tenni engem erkölcsileg volt a feladat, hogy utjokba ne fektethessem a tollat, melynek gyöngeségét jól ismerem, s amely, ha olykor erősnek látszik, nem az én érdemem, hanem az igazságé, amelyből meríteni szoktam. Lehetetlenné tenni legelőször azzal kísértették meg, hogy a párbajok tömkelegébe kevertek be. Támadásaim éles voltánál fogva kötelezve éreztem magam mindig, hogy helyt álljak minden szóért, mely nyomdafestéket lát. Soha, egyetlen-egyszer sem tértem ki e kötelesség alól. Kértem és adtam elégtételt válogatás nélkül. Vissza nem utasítottam senkit, ha kért. Nem törődtem, milyen fegyverrel vivjuk meg a párbajt. Vivtam kardra, vivtam pisztolyra. Meg is lőttek, meg is vágtak. Az előítélet oltárán többet áldoztam a kelleténél, kénytelen voltam vele. Megesett az is, mint Richter hadnagy kihívásánál, hogy szabálytalanul, későn történt meg a kihívás, s akkor is nem engem ért, hanem a közlemény szerzőjét. Írója tisztviselő lévén, nem akartam kitenni zaklatásoknak, családapa lévén, nem akartam kitenni veszélyeknek. Helyt álltam magam, s az, kiért helyt állottam, annyira se érdemesített, hogy megköszönte volna a kardvágást, melyet érte adtam és kaptam. Ugy látszik, azt hitte, hogy a közlemény forrása, az ő levele, elhányódott, s azért nem nevezhettem meg íróját, azért vivtam, mint felelős szerkesztő az író helyett a párbajt. Elbujt hát azonnal az ismeretlenség sűrű harasztja mögé, s ugyancsak meglapult ott, hogy valamikép újra ne tudassa nevét. Pedig kéziratát ma is őrizem.

Nos, mikor ennyi készséget tanusít valaki a társadalom balitéletei iránt, hogy megvédje exponált

pozícióját, akkor mégis megesik vele az eszlári per során, hogy valóságos csávába kerítik, megesik vele, hogy csak a legnagyobb erőfeszítéssel, egy csomó párbaj árán menekül ki nagynehezen a törből, melybe belecsalták.

Az eset jellemző is, tanulságos is.

Támadást intézek a bűnpalástoló liga védőgépezete ellen. Megtámadom köztük Horánszky Nándort is. Ez Horváth Gyulához megy a cikkkel. Tőle kér tanácsot. Horváth Gyula valószínűleg már akkor tanulmányozta a gátépítés titkait. Hanem azzal a gátjával, melynek emelését Horánszkynek tanácsolta, sem volt szerencsésebb, mint a tiszai zsilippel. Nem azt tanácsolta, hogy hívjon ki, sem azt, hogy nyilatkozzék, hanem azt, hogy a legnyersebb gorombasággal sértsen meg. Horváth így okoskodott:

— Vagy provokál e sértésre Verhovay, amit, ismerve természetét, valószínűnek tartok, s akkor te hivatkozol egy elintézetlen ügyére Bartha Miklóssal; vagy nem provokál, hanem csak ujságában felel, akkor rá se hallgass.

Kelepczének elég csinos kelepcze, hanem a lovasiasságnak nem valami gyémántos boglára. Amolyan pakfon-gentlemenség, aminővel nálunk, Magyarországon, a kaszinókban brillírozni, a képviselői klubokban imponálni lehet. Nemes próbakövön azonnal kitűnnék silánysága az ily gavallérságnak, nálunk azonban furorét csinál a kigyósziszegés és rókatanács is.

Horváth Gyula tanácsát elfogadta Horánszky. És ettől kezdve az ördög motólája gőzerővel szötte körülöttem a hálót. Akarva, nem akarva, alá kellett vetnem magamat becsületbirósági eljárásnak, noha a golyót mellemben hordoztam, kardvágásoktól heges a testem, a gyávaságot leghalálosabb ellenségeim sem foghatták rám. Mig a becsületbiróság összeült és Bartha Miklóst, meg segédeimet kihallgathatták, amennyi „zsornaliszt” csak van, rugott, ütött, mart, szidott, sértegetett. Csomómostól jöttek nevemre czimezve a legpiszkolódóbb

levelek. Valóságos irtó háboru támadt ellenem. A Kóbbik machabeusi döllyfel törtek rám. Mindenki hozzám fente sáros csizmáját, mint valami szegeletkőhöz, melyet bepiszkolni büntetlenül lehet.

Oh! milyen vitéz, mily bátor harcosok támadtak, mihelyt látták, hogy a becsületbiróság ítéletéig szabadon bántalmazhatnak. Ha provokáltattam valakit, azonnal megverte gyáva mellét, s azzal feleselt, hogy „elintézetlen ügyem“ van. Ez volt még aztán a kinpad. Csak ekkor értettem meg, mily szenvedés lehetett a Krisztusé, akit a keresztfán megköpdöstek, kicsufoltak.

Végre aztán megszólalt a becsületbiróság egyhangulag. De már akkor a nemzeti kaszinó legkifogástalanabb férfiai hangosan felzudultak e proskribáció, e hajsza ellen. Kezdték hangoztatni a párbajkodex legsarkalatosabb elvét, hogy aki készakarva sért, az elégtételt adni köteles. Sérteni, az elégtétel megtagadásának föltétele alatt, hitványság, és gyávaság.

Végre tehát óriás erőfeszítés után kioldozták a körültem csavart bogot, igazi öröm lepett meg, hogy no most már elintézhetem a rám zuditott párbajokat.

Egy hiányzott még a tuczathoz. Akkor jön tizenkettediknek Kenedy, a „Pesti Hírlap“ szerkesztője, ki jogát velem szemben, segédeim előzetes nyilatkozata és a becsületbiróság ítélete után, teljesen eljátszotta. Szabálytalan időben, a szabályok ellenére, lovagiatlan tények sora után lovagiatlanul hí ki, mikor már ki-nyújtóztatták a becsületvesztés ágyában. Nos, erre teljesen kijöttem a béketürésemből. Horváth Gyulát és Bicskeyt, Kenedy segédeit, bosszusan fogadtam. A harag heves kitörésével jelentettem ki:

— Már azt nem teszem. Csodálom, hogy lehet ily ember ügyében segédkezni. Miféle ember az olyan, a ki sértett, míg büntetlenül hitt sérthetni, a ki, mikor elégtételt kellett volna adnia, rejtek mögé lépett, s mikor elégtételt kellett volna kérnie, nem kért s csak akkor jön, mikor belé esett az általa másnak ásott verembe. Én vivok mindenkivel, de neki a becsület-

reparatora nem leszek, Végre is mindennek van határa. Nem fogom megengedni, sem megtűrni, hogy céltablája legyek minden semmirekelőnek. Ezt a párbajt visszautasítom. Hadd lássam az imént leőrölt párbajok után, ki lesz oly gyáva engem gyávának nyilvánítani.

Horváth Gyula csititgatott, de mire se mehetett velem. Egyszer csak jön Komjáthy Béla. Kezd hivatkozni szivemre. Hogy csak még se akarhatom megölni erkölcsileg azt az embert. Igaz, hogy komiszul viselte magát, ne sujtsam még se annyira. Emberek vagyunk, emberileg kell gondolkoznunk.

— Jól van, jól, feleltem neki. De én csak még se akarom, hogy a közönség ujjal mutasson rám és az efféle párbajból, melyet vivni nem tartozom, azt következtesse, hogy krakéler vagyok, semmi más.

— Ne hidd. Ezzel a párbajjal azt megmutatod, hogy a lovagiasságot legnemesebb oldaláról fogod fel. Inkább megvívod, hogy sem tönkre tégy egy embert,

Ez a része érvelésének hatott rám. Addig-addig beszélt ő is, meg mások is barátaim közül, a kiket erre fölkért, hogy megadtam magamat. Megvívтам a párbajt emberi tekintetből. Fegyvert fogtam humanitásból. Mily ellenmondás és mégis mily igaz!

Komjáthy megtette kötelességét. Csak évek mulva jöttem rá, hogy miért? Szabadkőmives volt ő is, Kennedy is. Az eskü testvérré avatta fel őket, én csak eszköz voltam.

Megadtam az elégtételt karddal. Hanem azt nem adtam meg, hogy kezet fogjak vele. Kegyelmet gyakoroltam, ennyi volt az egész. Hogy soha se bocsátottak meg érte, az látható a sajtó gyűlöletes magatartásán.

Volt a párbaj-hecczeken kívül más machabeusi hadjárat is. Legnagyobb hőseül vitéz Grosz Sándor lépett a porondra. Nem jött buzogánnyal, kopjával és dárdával, csak bottal.

Grosz Sándor egyike volt azoknak a sihedereknek, a kik egyre-másra irkálták nekem a legpimaszabb

és legszemtelenebb leveleket. S mondhatom, hogy az ország urainak erkölcsvilágát semmi a világon sem tünneti föl oly sülyedt voltában, mint ez iratok, melyekből jókora csomót őrzök maiglan emlékül.

Csak néhány sort a sok közül:

Egyik levélnek külső czime következő: „A Függetlenség szerkesztőjének, hős és hazug királyának, hozzá méltó tisztelettel, Budapesten.“ Bent: „Verhovay schwindlernek. Csibe kigyós, az vagy, a mi voltál, az maracz, a mi vagy Gazember. Mind gyáva nyomorultak vagytok, de azért esküszem az élő Istenre tőlem kapod meg a korbacsot de kugya ostorral legközelebb, hiába henčzedsz aval a elpusztult korhelekkel, akik Partolnak és veled egyut Rabolni szeretnének, de veled együtt istrangot kapnák, en mint Katholikus vallásu mondom neked azt lakásom Kerepesi-ut 64. szám I. emelet ajtó 12. Nevem Veres Gábor.“

Ennek a levélnek az orthografiája bizonyította, hogy zsidó az írója. A nevét lopta, mert ha Veres, akkor Róth, a vallását megtagadta, mert „héber“, nem katolikus. Csalt ökeme a lakására nézve is. Néhány barátom ott járt fölkeresni a pizsok népet, s találtak a 64. szám alatt egy kis földszintes, ódon házacsját.

Ennél érdekesebb és jellemzőbb a következő levél:

„Önt a magyar nép megmentő apostolának fogja tartani, azért csak maradjon ezentul is kitüzött törekvése mellett és ne rettenjen vissza a támadásoktól, mert önnek nagy a védelme, támasza a nép és főleg a magyar nép nem hagyja elnyomni a közjólétért küzdő fiát. Önt a körülmélték hordái nem fogják elnyomni, mert ön disze a magyar nemzetnek. Azon kíváncsival zárom be szerény soraimat, hogy segítse önt a magyarok Istene arra, hogy a nép öröme a patikából tengethesse nyomorult életét. Aláírva: Aeskuláp.“

Ugyane levél utóirata így szól:

„Előttem szóló, azaz író urnak szavait azon őszinte kíváncsival toldom meg, hogy a tiszta-eszlári zsinagógának legyen rövid idő mulva áldozó szolgája, a rabbi-

nus a keresztapja, s a sakter a komája. Végre pedig a circumcisió-nak magasztos processusát pietásból a magasabb régiókban működő Kozarek urnak fölszentelt karjai végezzék. — Aláírva: Jeiteles.“

Ez már szellemeskedik, a mint az olvasó láthatja, és a szatirában kísérli meg kalkulushoz szokott erejét. Sőt tovább megy, oldalt rajz is van. Két sakterkés között az én lemetszett fejem. A két sakterkés alatt halálfő, a sakterkések méltó symboluma.

Ilyen, ehhez hasonló, durvábbnál durvább, aljasabbnál aljasabb levelekkel halmoztak el napról napra. Végre aztán megpróbálták e fenyegetések igérvényeit tettelegesen beváltani.

Grosz Sándor szolnoki joggyakornokot tüzelték neki, kit a Szatirok pajkossága ötven krajczárért a macedoniai hadvezér nevével, Nagy Sándorral ruházott fel.

Hát ez a Nagy Sándor neki gyürkőzött, hogy majd lever, legyőz engem. Levelet irt ő is.

A többi közt ezt irta: . . . „remélem nem fog engem arra kényszeríteni, hogy azt kelljen majd bebizonyítanom, miszerint nem vagyok e gyűlölt faj gyávaságával sem felruházva.“

Rá sem hederitettem soraira, mint a többire. Pedig ha tudom, kitől erednek, talán felelek rájuk. Apja jó ismerősöm és elvbarátom volt. Igen sűrűn érintkeztünk együtt. Házánál is megfordultam. Egyikének tartottam a zsidók reformálásának zászlaját lobogtatni kész haladó férfiagnak. Tisza-Eszlárnál elváltak utjaink. Nem miattam, hanem ő miatta, ki szintén beállt a falankszba, hogy egyetlen szemernyi erő se váljon ki a tömör hadtestből, mely a hazafiasság és igazság kérdéseinek fitytyet hányt, mihelyt azok az ő külön valóási és faji érdekeibe ütköztek.

Fiát is jóra való, törekvő ifjunak ismertem. Arcjellegén semmi zsidós vonás. Izmos, barna, magas növésű. Németül alig tudott. Magyarsága tősgyökeres alföldi, mint a népé, a kik közt született. Tempói is magyarok, szinte betyárosak. Sokszor lobogós ingben,

pitykés dolmányban, darutollas kalappal keveredett a paraszt legények és paraszt menyecskék közé.

Ennyi nemzeti vonás daczára, még ez ifjuban is felbuzogtatták a fajvért. Még pedig a legkiálthatatlannabb sajátságában. Népe nevében lépett a sikra, mintha igaz magyar ember előtt lenne más nép, mint a saját magyar népe. Nem elég volt a levél, melyben hitsorsosaival utolsó ízig azonosította magát, ráadásul, mikor felelet nélkül hagytam, rám támadt az „Egyetértésben,” és kijelentette, hogy meg fog botozni.

Nyugodtan feleltem rá, de a leczke, melyet a nyílttér írójának adtam, szólt az egész zsidóságnak. Szóltam azokról a rendszeres támadásokról, melyeknek a zsidókérdésben elfoglalt álláspontomért ki vagyok téve. Utaltam a halmaz levélre, melyeket naponkint meghoz a posta. Leirtam, hogy a legpimaszabb trágárságok, a legkomiszabb szidalmak, a legundorítóbb piszok szennye büzlik messzire e levelekből. Átkozódás, fenyegetés és mind az a hitványság, a mely a levélírók eleme, karöltve jár náluk a fanatizmus örületével. „Az a bajuk, — irtam a többi közt, — hogy miért bántja a „Függetlenség” szerkesztője a ne bántsd virágot, a zsidót; miért nem szegődött a saktervédő liga táborába, a mely a névtelen és névvel jelzett jajveszéklők előtt az egyetlen szent, igaz és becsületes. Némelyiknek a rajongása odáig megyen már, hogy az életemet is fenyegette. Hát ki reflektálna az ilyesmikre? Ki venné ez örültségeket komolyan? Belé dobtam tehát a leveleket a papirkosárba, azon jóakaró barátok soraival együtt, a kik szintén megszoktak keresni leveleikkel, mellékelve hozzá egy-egy ilyen zsidó piszkolódást, hirlapi orvtámadást, a melyekkel a vidék bőszes bőven van elárasztva. Most azonban valami Nagy Sándor már nem éri be a levélírással. Megyen az Egyetértésbe, a zsidó liga áldozatoltárára és fizetett nyílttérben támad meg fanatikus együgyűségének egész dühöngésig korbácsolt hóbortjával. Fizetett nyílt-téri közleményeket, a napi sajtó bizonyos részének e sze-

métdombját számba venni, arra válaszolni becsületes ember tisztességéhez nem férő. Különben is minden becsületes ember tudja, ha velem baja akad, merre van a Függetlenség szerkesztősége. Becsületes emberek ezt épp úgy tudják, mint a hogy az eszlári sakterek rokonlelkei vakon eltalálnak az Egyetértéshez. Ha mégis észrevettem azt a nyílt-téri hitványságot, azon jó barátok kedvéért kockáztattam meg e sorokat, a kik minduntalan kérdezősködtek, van-e tudomásom a zsidó szemtelenségekről és támadásokról? Van! És kijelentem egyszersmindenkorra, hogy az ilyen levelek és nyílt-téri közlemények gyáva és gaz támadásaira, még ha azok létező emberektől erednek is, reflektálni a tisztességgel megegyezhetőnek nem tartom. És ezzel kijelentem a jó madaraknak azt is, hogy pimasz közleményeikkel és fenyegetéseikkel terrorizálni, s a zsidó kérdésben elfoglalt álláspontomtól eltéríteni nem fognak.

Nem is terrorizáltak, nem is térítették el. Még Grosz Sándor, a nagy, sem, ki e nyilatkozatra, mely személyeket nem is érintett, rohant fel Eötvös Károlyhoz tanácsot kérni. Eötvös persze mit tanácsolhatott volna mást, minthogy csak bátran nekem ököllem, bottal, vagy akármivel, de valamivel igen, mert így kívánja azt az ő, már t. i. Grosz Sándor becsülete.

Nagy-Grosz Sándorban fölpezsgett a hősiesség. Góliáttá feszült keblében a dávidoskodási tüzhányó. Dérduzzal rontott nekem a „Muzeumhoz“ címzett kávéházban, miután előbb ablakpromenádet csapott, meglesni többedmagammal ülök-e? Mikor asztalunk mellől Kada Elek képviselő távozott, hogy a távolabbi asztal sakkjátszóit kísérelje figyelemmel, akkor jött be kipirult arczczal, reszketve a fölhevüléstől, vagy mitől.

Oda lép asztalomhoz és izgatottan kérdezi:

— Ki a nyomorult?

— Amint látom ön a nyomorult!

Erre Nagy-Grosz Sándor botját kissé fölemelte. Én a mozdulat láttára kivettem a nadrágom zsebében

azóta mindig készen tartott buldogrevolveremet, amióta a fenyegető levelek egymást érték és egy külteki séta alkalmával helyettem az oldalamon haladó kutyámat érte egy orvgolyó.

Nagy-Grosz Sándor még fölebb emelte botját. Ekkor rárivaltam:

— Ha egyetlen ujjával megérint, ketesztül lövöm, mint a kutyát.

A fiu mereven nézett a revolverre. Majd így szólt:

— Tegye le revolverét.

Én erre hevesen kiáltottam:

— Figyelmeztetem, ha megtalál érinteni, lelövöm önt hitvány zsidó.

És annyi szent, hogy lelöttem volna minden további szó nélkül.

Elszántságomra, hála Istennek, nem volt szükség. Nagy-Grosz Sándor jobbnak látta és helyesen tette, ezt máig is köszönöm neki, fölszedni irháját és botját.

A kávéházi közönség, mely első meglepetésében meredten bámult, most egyszerre felócsudott. Mind asztalom felé futottak a vendégek és „ki vele! abczug!” kiáltásokkal bucsuztatták el Grosz Sándort a Nagy Sándor hírnevétől.

Ennek a jelenetnek, mely tragikus éllel volt bélelve és tragikomédiává törpült, mint annyiszor az életben, teljesen komikai csattanója lett.

Grosz Sándornak szitták a vérét a heczmesterek, amiért föllépése fucscsal végződött. Bosszuságból, hogy nem sikerült a merénylet, restelkedésből, hogy a rohamból futam lett, piszkálták, bizgatták, hevitették, hogy most már csak azért is szerezzen elégtételt. Mit volt mit tennie, vett egy revolvért és járt keresni engem, hogy lelőjjön.

Hanem hát a gyermekjátékoknak az a mulatságos faja üzte vele szerepét, amelyet úgy hinak, hogy bekötödsdi. A gyermeknek bekötik fehér kendővel a szemét. Megkérdezik a kis buksitól: lát-e? Persze, hogy azt feleli, nem lát, pedig ügyes mozdulatától már fölebb

billent a keszkenő, s a kis hamis jól megpislantja, akit látni és megfogni akar, s nem látja, akit nem akar. Fő azonban, hogy el ne árulja magát és bandukolva, kapaszkodva járjon, mint aki nem lát.

Grosz Sándor is járt-kelt, mutogatva revolverét. Thaisz Elekék szinte lesték, hogy mikor dördül el az a mordály. Az izraelita iroda talán már a kántust is berendelte, hogy örömdalt zengedezzen holttestem fölött. Hanem szerencsétlenségükre nem esett hiba bennem. Grosz Sándor szemkötősdijében mindig ott kerestek, ahol már nem voltam, s mindig néhány percczel később, amikor távoztam. A kávéházi jelenet után délutáni négy órától este kilencz óráig ültem szerkesztőségemben, még pedig hét órától egyedül. Másnap aztán hallom, hogy nagy garral keresett, mikor eltávoztam. Vendéglőkben, kávéházakban azalatt más hír nem járta, minthogy itt és itt ennyiszer meg ennyiszer rám lőtt a Grosz Sándor. Csináltak is a komikum hárfásai viczet és adomát, jót és sületlent, ebből a históriából eleget. Egyik dévaj kedvű dabasi földbirtokos sem állhatta meg, hogy meg ne szólítsa környékük gazdag zsidáját:

— No hallja, mégis csak poltron egy ember az a maguk Nagy Sándora.

— Micsoda poltron? Kérem a Verhovay volt a poltron. Illik a revolverrel járni? Illik a revolverrel ijeszgetni? Ne lette volna csak neki revolvere!

— Hallja, hisz nem is volt megtöltve az a revolver.

— Hej! hej! kérem, tudta volna azt csak a Grosz Sándor, lett volna Verhovaynak puff!

Komolyabb volt e komikai erek számára készült jelenetnél az éles szembeszállás Kozma Sándor kir. főügyésszel. Komoly volt összes mozzanataiban, súlyos volt következményeiben.

Kozma Sándor nem tartozik a közönséges emberek közé. Van tehetsége, van tanulmánya, s van az állásához kívánatos humanizmusa is. Ha rossz uton jár, ha hibát követ el, nem benne, hanem viszonyai kény-

szerében rejlik az ok. A viszonyok kényszere tolta rá az ellenséges indulatot és gyűlöletes hajsztát személyem ellen. Jobb szeretett volna békélábon élni velem, de lehetetlen volt, mert a hatalom pallosa az ő kezében volt. Engedelmeskednie kellett, s amit eleinte hivatalból tett, később szenvedélyből tette, mert miattam többször ingott meg hivatalos állása.

Első mérkőzésünk az esküdtszék előtt folyt le. Felségsértési vádat emelt ellenem a kassai toaszt fölött megirt cikkemért. Hevessége túllőtt a célon, mert minden áron győzni akart, hogy fent annál nagyobb diadalt arasson. Elvesztette a játékot, állása megingott, s ez gyűlöletet oltott ellenem a szívébe.

Innentől kezdve rajta volt, hogy a csorbát kiköszörülje. Sajátságos állás, ahol másnak bekeveréséből, elmarasztalásából terem a kenyér, az elismerés, a babér. Avagy beszélhetünk-e csakugyan babérról, nem inkább csalánkoszorúról? Kenyérről igen! És nem önmagát becsüli-e meg a sors, amikor ily gyűlöletes munkához megtagadja a segédkezést?

Kozma Sándortól megtagadta, mert minden játékát, minden perét elvesztette ellenem. El azt is, a melyhez a bectelenségből meritette a hamis próbát. Pedig, ő maga lehet leghitelesebb tanu rá, hogy ugy embert soha vádhatóság meg nem zaklatott, mint engem, annyi jogtalanságot, törvényteleniséget, nemtelenséget, hamisságot soha senki ellen meg nem engedtek maguknak hatalmi övük sérthetetlenségében, mint velem szemközt. Nyaláb számra intézték a pereket ellenem és lapom ellen. Anyagilag kárt kárra halmoztak, míg végre is kicsavarták kezemből a lapot, a fegyvert, a tollat.

Ha most két év múlva csillapultabb kedélyhangulatban visszatekintünk arra az ádáz küzdelemre, annyi elismerést talán szabad tőlük remélnem; hogy nem könnyen engedtem magam leteperni. Álbarátaim segítése, a hatalmi tényezők összejátszása, a megvesztegetett pártvakság kellett hozzá, hogy legyűrjenek.

Kozma Sándor oroszánrészt követelhet magának e munkából. S én még azt se tagadom meg tőle, hogy a zsidóságon kívül, melynek erkölcsi vonása a gyűlölet mindenki ellen, ki őket sötét utjaikon nem támogatja, sőt ez uton akadályokat gördít eléjük; neki volt legtöbb oka, hogy megrontásomra minden kitelhetőt kieszeljen. Az eszlári per alatt oly adatok alapján, s úgy támadtam meg, hogy csakis a zsidóság óriás hatalmi ereje tarthatta fenn. Egyik támadás után azzal felelt, hogy sajtópert fog indítani ellenem. Én azzal vágtam vissza, hogy, daczára kijelentésének, nem fog sajtópert indítani, mert nem teheti, nem meri megtenni.

És ő e kihívás daczára csakugyan nem merészelt, mert nem merészeltetett. És daczára, hogy szavának ura nem volt, mikor ily nyíltan kompromittáltam, megmaradt állásában, mert szükségök volt rá a tussapparatúsnál a zsidóknak. A becsület és élet kérdéseiben oly polczon maradt ura a helyzetnek, a hova egy makulának esni sem szabad, a hol egy pehelynek sem szabad foltot vetni. A vádhatóság feje maradt az, kinek részrehajlása szemszűrő, működése erkölcsileg és anyagilag zülött volt. A vádhatóság feje maradt, annak kellett maradnia, mert, saját becsülete kárpótlásául, muszáj volt neki megcsinálnia a csángó pert.

Még messzibbre ágazik működésének zülött volta. Vissza megy gr. Ráday Gedeonnak kir. biztosi korszakába Szegeden.

Gr. Ráday Gedeon akkor mondta el nekem az esetet, mikor a képviselőház folyosóján szóba jött Kozmának botrányos szereplése az eszlári bünperben.

— Hagyd el! Rég megszokta ő a zsidókkal a manipulációt. Mikor az alföldi bandát összefogdostattam, addig senki sem jajgatott, míg a betyárok, csárdások, gazdák kerültek horogra. Csak akkor támadt zaj, mikor az orgazdaság szállain a zsidók is zár alá kerültek. Különösen a gazdag Löwnek teljes bizonyítékok alapján történt elfogatása után indult meg kir. biztosi működésem aláaknázása. Elkezdtek, mint most is, a

humanizmus nevében a mentést. Megírták a „Pester Loydban“, hogy a várban kinzó szerek vannak, hogy barbár módon csikarjuk ki a vallomásokat, hogy nem annyira a közbiztonságot kell immár féltetni a rablók ellen, hanem a biztosság túlkapásaitól a becsületes embereket. A lármának az lett a vége, hogy Kozma Sándor előterjesztést tett az igazságügyi kormánynak, ő maga pedig lejött, hogy a vár börtöneit megnézzék, a foglyokkal beszéljen. Teljhatalmu kir. biztos levén, jogom volt, annak visszavonásáig, elutasítani mindenkít, s így Kozma Sándort is, indokolatlan kíváncsiságával. De épp azért nem utasítottam vissza, nehogy a pletykáknak alapot, vagy legalább gyanút kerítsen visszautasításom. Kozma Sándor pedig kapta magát, nem keresett fel senkit, nem nézett körül sehol, csak a Löw czellájában.

Eddig mondhatom el meghatalmazás nélkül, a mit hallottam. A többit most elhallgatom. Annyit kell csak konstatálnom, hogy gr. Ráday Gedeon nem sokára megkapta fölmentését a kir. biztosságtól. Löwöt és orgazda társait szabad lábra helyezték, a bünpert ellenők beszüntették.

Idáig terjednek az első botrányos nyomok, melyek az anyagi szénáját soha rendben nem tartó Kozma Sándor meleg érdeklődését mutatják a világhódító nagyhatalmasság iránt. Tisza-Eszlár meg már nem is nyom, hanem világos bün.

Mi tagadás, bizony akkor én végig lapoztam az ő életének könyvében és sok oly dologra bukkantam, a miket vértté kovácsolva sikra szállhattam ellene. Csak így fölfegyverkezve mondhattam oly kihívólag, hogy nem fog sajtópert indítani, mert nem merészel indítani.

Nem volt-e tanukkal igazolható, a mit a főügyesség különös pártfogását élvező egyik ügyesség fogházában elkövettek? Gazdag zsebmetszők, vagyónos orgazdák az ítélet által rájuk rótt idő alatt a legfényesebb lábon élhettek, éjjelenként kijárhattak zsebet met-szeni, tolvajjal manipulálni.

És mind e súlyos vádakkal szemben Kozma Sándor meg se moczant, a sajtó pedig az erkölcsi és jogi rend e fenekes felforgatása fölött szemet hunyt, mert a zsidóság szolgálata csak ott követeli a jogi felfortyanást és morális felháborodást, a hol nem az ő érdekeiről, nem az ő pribékjeiről van szó.

De ez mind semmi! Sokkal nagyobb dolog az, hogy Eötvössel való beszélgetésének is akadt véletlen tanuja. Ügyvéd volt e fültanu. A főügyészségnél valami dologban járt. A szolga nem levén jelen, szobáról szobára ment, míg egyikben hangok ütötték meg fülét a szomszédos teremből. Kozma Sándor és Eötvös Károly teljes cinizmussal tárgyalták, minő új fogásokkal kell élni, hogy a vérvád „elposványittassék“ és a per agyon-gázoltassék. Az az ügyvéd ma is él. Nevét csakis azért hallgatom el, nehogy szekaturáknak és üldözéseknek legyen kitéve. Nekem akkor elég volt, hogy egy sajtóperben helyt álljon szavaiért. Nem volt rá szükség, Kozma Sándor nem mert sajtópert indítani ellenem, bár nyilatkozatában kijelentette, hogy indítani fog; nem merészelt, noha én megírtam, hogy nem fog merészelni.

Hogy a viszony ily szenvedélyessé, ily élessé vált köztünk, számos kisebb, bár jelentékeny előzményen kívül még egy rendkívülibb és különösebb eset is volt az oka. Az eset az „Európa“ szállóban játszódott le Nyirégyházán. Kozma Sándor épp ott volt, hogy Havas Imre ügyésznek adja át a vádhatóság képviselőjét, míg Soós Kálmán helyébe véglegesen kinevezik az ügyészt.

Én ismerni akartam Kozmának érvelését az eszlári ügyben. Kíváncsi voltam, minő benyomást tesz rám. Meglátogattam a vendéglőben. Alig váltottuk ki kölcsönösen a szokásos szavakat, mindjárt a napirenden lévő kérdésre tértünk át. Kozma Sándornak legelső dolga volt okoskodását úgy csoportosítani, hogy az egész bűnesetet koholmánynak bélyegezze. Kicsinylőleg nyilatkozott minden igazságszolgáltatási tényezőről, s magát a törvényszék elnökét is elfogultsággal

vádolta. Rajta volt, hogy a legkomolyabb érveket azzal erőltentse meg, amit Farkas Gábornak, az eszlári bírónak, mondott:

— Őt-hat uri ember csinálta az egészet.

— És ez mind így volna? — kérdeztem tőle, s megvallom, itt tért engedtem a taktikának, hogy lépre csaljam.

Lépre is ment. Hizelegni kezdett igazságérzetemnek, a lebeszélés minden fogását alkalmazta s egyre több embert gyanusított, hogy a vádlottakat tisztázza. A kulcslyukra is azt mondta, hogy azt kitágították, még sem lehet látni semmit; hogy Scharf Móriczot mások tanították rá vallomására; hogy az eszlári községi bíró eszköze Zoltán János alispánnak; hogy Bary József nagyon simplex fráter és eszköze Ónodynak, meg környezetének.

Mindezt a legnagyobb nyugalommal hallgattam végig, s csak annyit mondtam:

— Be kellene ezt bizonyítani, akkor vége szakadna ennek a kinos pernek. Igen! de Eszter nincs sehol, a vádlottak ellen a vizsgálat akár helyesen, akár nem, próbákat szerzett be. Győzzön meg engem valaki az ellenkezőről, kétségtelen bizonyítékok alapján, épp úgy fogom támogatni a vádlottak ártatlanságát, mint támogatom most a bűntény megtorlására irányuló igazságszolgáltatási lépéseket.

Társalgásunkat, a vékony szoba falain át, a belügy-miniszterium sajtóügyi előadója, Hindy Árpád is hallotta, kit egyenest abból a célból hozott le Kozma Sándor, hogy a sajtót irányzatosan, az ő okoskodása szerint támogassa. S én erre a tanura mégse mertem hivatkozni, amikor Kozma Sándor elég vakmerő volt azt mondani, hogy engem meggyőztek az ő érvei. Nem hivatkozhattam, mert hivatalos állásánál és ottani kiküldetésénél fogva, kényes helyzetbe jutott volna, de az is igaz, hogy mikor én a legkiméletlenebbül hazugságnak bélyegeztem Kozma állítását, ő sem mert hivatkozni rá, noha tudhatta, hogy minden hang áthal-

latszik a szállói vékony falon és Hindy Árpád, ki kartársam volt az „Ellenőrnél“, lemenet a lépcsőkön kijelentette:

— Beszédetek minden szavát hallottam.

Kozmától azzal váltam el, hogy délben találkozunk. Megigérte ugyanis nekem, hogy kivételesen, ebéd ideje alatt, bemutatja a foglyokat, hadd ismerkedjem meg velük, „ugyis nekem köszönhetik legjobban, hogy oly hirhedtek, és hogy oly sokáig fogva vannak.“

Az „Európából“, Kozmától való elválásom után, nyomban a törvényszéki épületbe mentem. Bemutattam magam Kornis Ferencznek, kivel akkor beszéltem első ízben. Kornisnak azon melegen elmondtam Kozma Sándor okoskodását, lehető hűséggel és szó szerint. Elmondtam terveit, el azt, hogy mitől kell óvakodniok, s hogy kiváltképen vigyázzanak az újabb fogásokra, mert valami új fordulatot készítenek elő, még pedig, minden jel szerint, tanuapparatusot szerveznek, hogy Ónody Gézát és néhány előkelő megyei embert belemártssanak és ezzel a sakterekről, egy merész vágással, azokra tereljék a közfigyelmet s azokat ültessék a vádpadra, az igazságszolgáltatás félrevezetése miatt. Elmondtam, hogy Havas Imrének, minden jel szerint, az a megbízása, hogy a terhelő vallomásokat kierőszakoltaknak tüntesse föl és erre az ügyészség a rendelkezése alatt álló fegyházzemélyzetnél próbál majd tanukat szerezni. Elmondtam, hogy Kozma Sándor elbeszélése azért lepett meg, mert tényeknek állított olyan dolgokat, amelyekről a bíróságnak tudomása sincs. Például, hogy már van fogházőr, aki tanuskodni fog, minő kínzások közt vallatták Smilovics Jankelt, a ki héber betűkkel levelet írt fogolytársának, hogy most már ne tagadjon, mert ő elmondta, hol vette át az álhullát, hol kapta meg Eszter ruháit, hogy azokba harmad magával és a ruhákat hozó zsidóasszonynyal felöltöztesse. Elmondtam, hogy Kozma Sándor egészben véve az ügyészség feladatát az összes terhelő

bizonyítékok és tanuvallomások meggyöngítésében és megsemmisítésében találja és ezt már mint bevégzett dolgot találta fel nekem bizonykodása hevében. El lehetnek tehát készülve, hogy Havas Imre, a különös kegyencz és extra tanítvány, a védelemmel összejátszva úgy a vádlottak, mint a tanuk körében a vádanyag teljes lerombolásán fog dolgozni.

Kornis Ferencz feszült figyelemmel hallgatta, a mit mondtam. Tárgyilagosan szedte apróra Kozma Sándor okoskodásait. Kijelentette, hogy őt már e bűnperben semmiféle fordulat meg nem lephetné, de arról biztosít, hogy míg ő lesz elnöke a törvényszéknek, játékot az igazságszolgáltatással meg nem tűr, nyilvános hamis vádat még kevésbé. Főikért, hogy ezentúl is „a meggyőződésnek és igazságszeretetnek azzal a bátorságával álljak résen, a mint eddig, mert a „Függetlenség” nélkül már agyonrágalmazták és elnyomták volna a vizsgálatot.“

Bucsuzás előtt megkérdeztem tőle, hogy mit gondol: nem fogják-e mégis megakadályozni, hogy végtárgyalásra kerüljön a sor?

— Nem hiszem, legalább míg én elnök leszek. Ha a felsőbb bíróságok el nem ütik a vádhatározatot, a mire a vizsgálati anyag meglevő nyomósabb adatai után nem számíthatok, a végtárgyalást meg fogom tartatni. Egyelőre pedig nincs kilátás, hogy le kellene mondani állásomról. E tekintetben nekem a miniszter ő excellenciája elég biztosíték.

Elváltunk. Még pedig én azzal a kijelentéssel, hogy csak rendkívüli esetben fogok neki ezentúl alkalmatlankodni, nehogy összebeszélésnek, hirkovácsolásnak, hivatalos dolgok kitudásának pletykái nyerjenek belőle tápot. Egyuttal odavetőleg elmondtam neki, mily könnyű a vizsgálat anyagát a hirlapírónak, ha fáradságot vesz, összegyűjteni, kiegészíteni és feltálatni. Semmi ördögösség nem kell hozzá, csupán sorba elövenni, a kiket a vizsgálóbíró kihallgatott, s aztán töviről-hegyire kikérdezni őket, hogy mit kérdezett a vizsgáló-

biró, mit feleltek ők, s a világos kép előttünk fekszik, nem kell hivatalos adat sem.

Tényleg a „Függetlenségnél“ a legkiterjedtebb mértékben alkalmaztam e módot és jókat nevettem, midőn azzal gyanúsítottak, hogy a hivatalos titok megszegésével, az aktákból meritem lapom kitünő értesüléseit. Bary József vizsgálóbíró magát is meglepte, hogy adataim a vizsgálatról oly pontosak, noha ő a leggondosabban elzárta azokat és ovakodott bárkinek elárulni belőlök valamit.

Találkozásunk alkalmával épp e miatt fagyos zárkozottságot tanúsított irántam. Meglatolta minden szavát, mielőtt felelt, nehogy a legpiczinyebb oly szó kicsuszanjon száján, a mely a vizsgálatra vonatkozik. Hamarosan észrevettem, mi a bibije, és új adatokkal igazoltam, hogy nem valami bűbájosság kell ezek megszerzéséhez.

Beszorkányság nélkül jutottam a sakterek meglátásához is. Öszintén ezekre fájt a fogam. No nem, mintha bennem is feltámadtak volna az emberevő ösztönök, mint bennök a gyermekleány iránt, hanem azért, hogy szemökbe nézsek, színről-szinre lássam a vallási rajongás tévtanainak ez áldozatait. A bosszuállásnak soha sem vezetett az a neme irántuk, mely az akasztófára kívánta volna testöket, inkább szálnalmat éreztem irántuk és lázas ellenszenvet az iránt az elszigetelt faji államalakulás iránt, mely az emberiség ölen ily állati lényeket nevel. A megtorlás érzete nálam egy volt a reformálás szükségének érzetével. Harczban, tűzben, támadások és csapások közt így tekintettem az eszlári pert, s így tekintem ma is.

Tanulmánytárgy volt nekem a vádlottak minden egyes alakja. És Isten látja lelkemet, tanultam eleget. Regényírók jellemképei a társadalom salakjairól, még ha Hugo Viktor „Nyomorultjaiban“ olvassuk is szingazdag leírásukat, napfényes csendéleti képek e sötét alakokhoz kepest. A ki látta ünnepi köntösében vörhenyes szakállával, a szemüveg beljéből pislogó, át-

ható szemeivel, föld felé görnyeszkedő járásával a lengyel zsidót, hosszú kaftánjában, szörmés kucsmájában, papucsos, harisnyás lábaival, az már félig-meddig fogalommal bír az emberiség lealacsonyodott, szenyben fetrengő, erkölcsileg elvadult, alamuszi és kapzsi, gyáva és gyűlölködő, hazug és elvetemedett fajáról. De mindezek szenyessége és aljassága csak köznapi azokhoz a szemenszedett alakokhoz képest, a kik mint az eszlári vérvád vizsgálatának foglyai Nyiregyháza börtönében ültek. A gheto volt itt kicsiben, de válogatva. A söpredéknek eleje volt itt diszkiadásban. Schwarz Salamon az ő baljóslatu szemeivel, melyek kerülték a keresztény tekintetét, s ha találkoztak vele, vakító gyűlölségtől czikkáztak; Scharf József az ő ravasz pilantásaival, vörösbe játszó szakállával és a többi és a többi mind egyenkint arczukon viselték az elszánt rajongás jellegét: a Kain-bélyeget.

(Borzadály futott át rajtam megpillantásukra. Kozma Sándor arcán is visszatükröződött az undor látásukra. Meg nem állhattam, hogy ne figyelmeztessem a főalakok visszataszító vonásaira. Elismerte, hogy „tipikus gonosztevő pofájuk“ van. Schwarz Salamon különösen olyan volt, amint földre süttöt szemekkel, lassan szótagolta szavait, hogy Kozma Sándor szerint is „az arczáért el lehetne ítélni.“)

Ilyen alakok kerültek egy évnél tovább tartó vesződség, küzdelem, munka és háborúság után a vádlottak padjára.

Szemek és fülek, indulatok és vélemények mind Nyiregyháza felé irányultak. Központja lett a világ érdeklődésének. Mindenütt lelkendezve várták a dráma bonyodalmai után a végjelenet kifejlődését. Kornis Ferencz törvényszéki elnökön akadt meg a világ tekintete.

Kornis Ferencz igazi typusa a nemes, ősmagyar konzervativnek. Az egyénisége, az jelleme. Külsőleg választékos föllépés, tartózkodó modor, nyomatékosan tagolt hanglejtés, komoly tartás, borotvált ál, éles

szem, szigorú arcza a jellegző ismérvei. Belsőleg, ész, kedély, akarat dolgában tartalmaz. Kényes becsület dolgában, törhetetlen meggyőződésében. Hisz Istenben, tisztán tartja lelkiismeretét. Tanult és tapasztalt. Nem elméletekkel, hanem gyakorlati igazságokkal van tele a feje. Nem könyvmoly, de a paragrafusoknak úgy bétűben, mint szellemben ura.

Elnöki székén minden előnyét fényesen kitüntette. Hetekig tartó per tárgyalását vezetni, emberit fölülmuló munka. Helyén kell lenni minden idegének. Ébren kell lenni minden szervének. Hangsúly sem kerülheti el figyelmét; fontos lehet a legkisebb mozzanat. Hozzá egy eszes védői kar, egy raffinált társadalom, mint orvvadász; egy izgatott közvélemény, mint ellenőr.

Bizony olympusi feladat. Szívesen kitért volna előle. De, mert a sors ráérte, megállta a helyét. Mikor bevégezte a pert, ledobta a bírói tógát; érezte és éreztette, hogy Magyarországon csak a templom egerei, szegénylegények, csirkefogók viselt dolgai ügyében van ereje a törvénynek, van függetlensége a bírónak.

Ugy ült ott Kornis Ferencz a vádlottak, a védők és a hallgatóság előtt, mint valamikor ültek az areopag bírái és Róma senatorai, kiket szobroknak nézett a betörő ellenség. Egyedül rángatódzó ajkszöglete mutatta olykor-olykor a felindulást, mely lelkében némely arczátlan tanuskodások és szemtelen fogások miatt dult. Ilyenkor, megjegyzéseinél, kérdéseinél, az első hangok rezegeve jöttek ki, de csakhamar uralkodott indulatán.

Volt néhány jelenet a tárgyalás folyamán, melynél a férfi igazi fenségében tüntette föl az igazság fölényét a perpatvarkodó, csürö-csavaró, megkerített igazság fölött. Ilyenkor lénye fölmagasztosult, hangja ércze szilárdabb és erősebb lett. Triposzszá lett ilyenkor az elnöki szék és mint törvény, mint ítélet harsogtak végig a termen szavai. Ilyen jelenet volt a tárgyalás kezdetén, amikor Seyffert főügyészi helyettesre olvastára a törvényt, hogy az igazság kiderítésének köteles-

sége nem ő reá, mint közvádlóra bizta, az elfogultságot a vádlottak javára, nem az ő tiszte a vádlottak védelme.

Gyöngének a tárgyalás folyama alatt csakis egyszer bizonyult. Akkor, amikor összebeszélés folytán, a védők teljesen szinpadí módra rendezték föllépésüket a magánvádló, Sólymosiné képviselőjével, Szalay Károlylyal szemközt.

Szalay Károly már előbb foglalta el helyét a birói emelvényen. Nem önkéntesen, hanem előleges bejelentés alapján. A törvény és eljárási szabályok a magánjogi képviseletet illetőleg nálunk oly hézagosa, hogy voltaképen szabad kezét engednek. A törvényszéki tárgyalás vezetője azt teheti, amit legbölcsebbnek itél. A kuria végzései is nagyon ellenmondók és hiányosak erre vonatkozólag. Meglátszik rajtuk, hogy nem akarták egészen tisztázni a magánvádlónak és képviselőjének szerepét a bűnperben és a végtárgyaláson. Azt észrevették bíróságaink is, hogy a közvád hatósága nálunk sok kívánni valót hagy fenn. De ha nem is hagyna fen annyit, számtalan eset szur szemet, ahol a közvádlo ilyen, vagy amolyan érdekeltsége, politikai szempontok és más célzatok elejtetik a leggazabb büntényt, anélkül, hogy a sértett fél megoltalmazhatná jogait és a független bíróság kimondhatná ítéletét.

Szalay Károly szereplését illetőleg az volt az elnöknek magán megállapodása, és ezt Szalay Károlylyal tudatta is, hogy a büntető eljárás a legigazabb, tehát legtágabb álláspontjára helyezkedik, alkalmat ad neki a közvádlo mellett, Sólymosiné érdekében, minden felszólalást megtenni.

Alig szólalt meg Szalay Károly a korlátok mögött, egyszerre feláll Eötvös Károly s oda kiált az elnök felé: „Ki ez, mit akar?” A többi védő különböző hangfokozatban utána. Zsibaj és láрма támad. Az elnök kérdést intéz a védőkhöz. Ezek tiltakoznak a magánvádló jogi képviselőjének szereplése ellen. A törvényszék visszavonul és határozatában néma szereplésre kárhoztatja Szalay Károlyt.

Gyakran halljuk, hogy Magyarország ügyvédi kara panaszkodik a tisztelethiány és tekintélycsorbulás miatt, melyben hatóságok és közönség részesítik. De hát számíthat-e ott a tisztelet fokozására és a tekintély emelkedésére, midőn testületi szelleme gyakran nem egyéb, mint társulás e jelszó alatt: „egyik holló nem vájja ki a másiknak a szemét.” Számíthat-e ott közbecsülésre, ahol a gyakorlatban megtagadják, amit minduntalan vitatnak az elméletben, azt t. i., hogy az ügyvédnek jogait a legszélesebb alapokra kell fektetni és vád meg védelem dolgában a hatósági közegével egy színvonalra helyezni.

Bezzeg, mikor e világra szóló nagy bünperben megvult hozzá adva a mód, hogy ez elvet gyakorlatilag alkalmazzák és sem törvény, sem szokás nem szóltak ellene, a legpiszkosabb érdek, az igazság agyon-tiprásának nagy koczkával, de nagy nyereséggel is járó érdeke foszlánynyá tépte az elvet. A jogász, az ügyvéd tiszteletet parancsoló nemesebb szelleme szolt-e a kapzsiságból, mely az igazság megfojtására törekedett? Nem az szolt, hanem szolt a prókatori mesterség ama körmönfonsága, mely oly élénken van megörökítve Powden híres angol jogász esetében. Elég gyakran nem is lehet ismételni ezt a különben nagyon ismert történeti adomát. Jámbor paraszt állit be a nagytekintélyü ügyvédhez, hogy megkérdezze jogos véleményét:

— Vajjon, ha az én tehenem ledöfte a szomszéd tehenét, tartozom-e kártérítéssel a szomszédnak? — „Már hogyne tartoznék?” — szólott az ügyvéd. — „Az ám, — válaszolt a paraszt, — csakhogy az én tehenemet döfte keresztül az ügyvéd ur tehene.” — „Hja! így az eset egészen más.” — Ez volt az ügyvéd válasza.

Az eszlári eset is egészen más volt a védő urak álláspontjából. A holló kezdte kivájni a holló szemét. Károgva, csőrükkel vagdalódzva estek neki kartársuknak, mert féltek föllépésétől, féltek eszétől. Szalay Károlyt aligha mulja felől jogi furfang, dologi találékony-

ság, gyors felfogás dolgában Eötvös Károly is, csak a szónoklat hatalmát nem kezeli oly virtussal. Szalay Károly adott volna sok dolgot a védőknek. A bizonyítási eljárás más folyamatot vesz azonnal, míhelyt ő is intézhet keresztkérdéseket a vádlottakhoz és a tanukhoz. Így azonban a tárgyalás végén tartott egyetlen vádbeszéden kívül székéhez volt bilincselve. Morgott is lánczai közt, mint Prometheus. Valóságos kinpad volt az tehetségei számára. Kinját mi is átérettük. Átérezhette velünk a jogászvilág és a nagyközönség. Példátlan eset is az, hogy a közvádlo nyiltan összejátszék a védelemmel. Velők tanácskozik előzetesen. Velők állapodik meg a kérdések irányzatosságában. Eljárása, tekintet nélkül a közmorál, tekintet nélkül állása követelményeire, oda vág, hogy a védők feladata megkönnyíttessék, hogy a bűn elpalástoltassék, hogy a bűnösök tettök sulya alól feloldassanak. Szavaiban, kérdéseiben, beszédében meztelenül tolakodik előtérbe az ország urainak az igazság, a haza fölött kimagasló hatalma.

Maga a végtárgyalás semmi tekintetben nem volt tanulságos. Világosság helyett homályt, határozottság helyett zavart csinált. Az ügyet jogászilag és bíróilag nem tisztázta a végtárgyalás.

A bíróság ennek nem oka. Az okok külső körülményekben találhatók. Oly élesen állt már akkor a zsidóság, az ő bűnpalástolási eszközeivel, szemben az igazságot követelő kereszténységgel, hogy a keletiek példaszava következett be: két kard akart egy hüvelybe férközni.

A bűnpalástolás intézői iskolát alapítottak a tagadás, a részrehajlás, a vallomás számára. Kikapták egyenkint vádlottak és tanuk az utasításokat. A zsidó szereplőket persze, akár vádlottak, akár tanuk, akár szakértők voltak, nem kellett rávenni, hogy tagadjanak és csak tagadjanak. Azokat mindössze beoktatni kellett, hogy lehetőleg egybehangzóan valljanak. A keresztény szereplőknél már rendkívüli eszközre volt szüksége annak

az iskolának, mely még a régi táblabirói korszakból hagyta ránk jellemző adomáit.

— Hova még Smüle? — kérdezték a Nyiregyházából Kállóba iparkodó zsidót. — Kállóba a vármegyére! — Minek? — Tanunak. — Kinek? — Majd akad.

Ez az iskola azóta nagy buzgósággal terjeszkedett. Majdnem úgy, mint a meleg levegő a hideg levegőben. Törvényszékek helyein ismerik őket név szerint. Lelketlen pereskedők, gaz ügyvédek hozzájuk fordulnak kétes esetekben. Itt-ott hurokra kerülnek a bandák, mint nemrég Budapesten és legközelebb Beregszászon. De a Csemegi-kodex igen kiméletes azokkal szemközt, kiknek a bűntényekhez nincs szükségük bátorságra. Bizonyos gyöngédséggel viseltetik a faji bűnök iránt. A rablót, ki életét kockáztatva, erőszakkal vesz el áldozatától néhány forintot, roppant szigorúan bünteti. Helyes! Semmi kifogásolni való rajta. Csak-hogy, ha már a rablót oly szigorúan bünteti, a kit a megtámadott jogosult lelőni, aki tehát e jogtalan szerzés mellett, nagyon sokat kockáztat, miért nem bünteti keményebben azokat, a kik ellen sem zár nem segít, mint a betörőnél, sem elővigyázat, mint a tolvajnál, s a kik mégis egész pusztítást okoznak a társadalmakban? Miért nem sujtja kiméletlenül a csalót, a hamisítót, a kik a törvény kedvezményeit élvezik, noha bűntényeik több kárt okoznak, mint a súlyos és főbenjáró bűnök?

Az eszlári perben valóságos elv volt a tanuk beoktatása hamis tanuságtételre. Elővették a keresztény tanukat is. Akadt közöttük több, a ki elfogadta az ajánlatot. Ezek visszatérítésére aztán a zsidóellenes áramlat vállalkozott.

Nem is bűnügyi végtárgyalás volt az már háttéri jeleneteiben, mint inkább harc a zsidókérdés dolgában. Ingerültebb hangulatot képzelni sem lehet. Uszunk az olajban tüzes idegekkel. Kis hija volt, hogy lobbott nem vetett. Pedig gyakran égő gyufával közeltek feléje.

Hanem aztán izgatóbb anyag se képzelhető, mint e tárgyalás anyaga. Olyan volt, mint a mákonyba mártott tollal irt szindarabok. A vádlottak makacs tagadása, a vallomásaikon átömlő ellenmodások, a megzavarodott tanuk, a szenzációs mozzanatok, a csetepaték, mind hozzájárultak, hogy a közönség lázban éljen.

És ennyi izgalom, ily láz daczára mindenki jó előre tudta, mi lesz e darabban a végszó. Tudtuk rögtön, a mint az öreg Gruden Ernő, betegséget színelve, kilépett az ítélő tanácsból. Ráíjesztettek, hogy nyugdíjazni fogják, ha a vádlottak elítélésére szavaz. Mert ő elítélésökre szavazott volna, az bizonyos. Nem is csinált ebből titkot. Családjáért megtette, hogy félrevonult meggyőződésével, de arra nem volt rábirható, hogy fölmentésökre szavazzon. Szegény öreg! ha sejtetted volna, hogy totyogós testeddel mégis nemsokára megtalál a nyugdíj, s utána csöndesen tengetve életedet, rokkant lábaidd gözerővel visznek a díjtalan, örök nyugovó helyre. Nem álmodtál te akkor arról, s most pihensz, de ki tudja háborítatlanul-e? Vajjon a fizetési nyugták nem marczangolnak-e ott lent, míg ezek gondja nélkül talán igazán megnyugodnál Azrael fagyos karjain.

Veled hagyta el a törvényt ülő biróságot a marasztaló ítélet. Székedbe Fehér Barna ült, kiről tudta minden ember, hogyan fog szavazni, annyira tenyerén tartotta e pörben a lelkiismeretét. Fehér! Fehér! lehattél volna te mi tőlünk Fekete is, csak már az ítlethozatal előtt ne tettek volna kacshintásaid feketévé, mint a festékes arczu delnőt, ha kénes fürdőből támo-lyog ki rozzant bájaival. Mikor oda férköztél a serpenyőhöz, sábeszkor neked is gyujtott minden zsidó család egy-egy gyertyát, s mi leolvastuk a védők arczáról, láttuk Izrael bódító örömén, hogy merre fog billenni a mérleged.

Javára billent a saktereknek. Kornis Ferencz szavazatára nem volt szükség a hullausztatás dolgában sem. Fehér és Russu szavazatai eldöntötték a pert. A

vádlottak mehettek világgá, magukkal hordva a láng-
árrá korbácsolt meggyőződést, hogy mégis csak erő-
sebb Isten a zsidók Istene a keresztények Istenénél.
Lám! hogy kiszabadította a neki keresztény vérrel ál-
dozókat a fogságból! Lám! hogy fölmagasztalta az ő
áhitatos szolgáit, hogy megszégyenítette ellenségeit.
„Az Ur erős hadakozó: Ur az ő neve. Kicsoda az is-
tenek között olyan, mint te oh Uram? Kicsoda olyan
nagyságos szentséggel, mint te, nagy félelemmel dicsé-
rendő és csudálatos dolgoknak cselekedője?“

„És Mária Prófétaasszony, Áronnak nényje, vön
dobot az ő kezébe és kimenének ő utána mind az
asszonyok dobokkal és sipokkal.“

„És monda nékik Mária: Énekeljétek az Urnak,
mert nagyságos dolgokat cselekedett, lovat mind a
rajta ülővel egybe a tengerbe vetette.“

Tengerbe vetett lovasoknak nézett minket is attól
a pillanattól kezdve a zsidóság, a mint bizonyosságot
„nyert“ arról, hogy hősei kiszabadulnak az „egyiptomi
fogságból.“ Pökhendisége nőtt, mint a czédrus, ha-
ragja villogott, mint a fujtatóval élesztett parázs. Elnyelni
szeretett volna bennünket, mint pozdorját a szél, a mély-
ségbe szeretett volna bennünket taszítani, mint valami ut-
ban álló követ. Orruk csaknem a földet turta a megaláz-
kodás és félelem nyomása alatt, ám azonnal fölemelték
fejüket, és sziszegni kezdetek, mint a vipera, mi-
kor védenczeik fölmentéséről biztosak voltak. Orrlyu-
kaik tágultak, szájuk habot vert, mellök kiduzzadt, s
önteltségökben majd kibujtak bőrükből, hatalmuk érze-
tében majdnem lánczon verve hurczoltak meg bennün-
ket diadalszekerük után.

Társadalmi vonásaik legrikítóbb, legkiáltóbb szí-
nei uralkodóvá domborodtak. Mig azelőtt lopva buj-
tak egy-egy keresztény mellé, hogy kifürkészszerk né-
zetét, a fölmentő ítélet után kihívólag üritették egymás
között, keresztények láttára, a poharat: „Igyál pajtás,
pompás bor, Solymosi Eszter vérével van keverve!“

Mivoltukat, teljes utálatosságában, mi éreztük át legelőször Nyiregyházán. Soha sem feledem el a jele neteit. Oly élénken vésődtek emlékezetembe, hogy egész frissen szakithatom le képeit, mint a kertész üvegházában a virágokat. Nincs oly művész a képirók között, Munkácsy ecsete is csak meszelőrud ahoz képest, hogy színeit hiven lefesthetné annak az arcjátéknak, mely az ítélet hallatára az embereken látható volt. A fölmentés nem volt újság. Negyvennyolcz órával azelőtt szívárgott ki hire és terjedt el rohamosan. Mégis hallani akarta azt mindenki. Átszellemülve rágyogott a zsidók arcza, a megdöbbenéstől elsápadt a keresztényeké. Ujongott a zsidóság, mint talán csak akkor, mikor meglátták hullani a mannát.

Mire a tárgyalási terem kiürült, más képe volt a városnak. A napraforgók a fölkelő nap felé hajlongtak, a pillangók oda szállingóztak a nyiló virág kelyhére, a kétkulacsosak hizelgéseikkel nyalták körül a hatalmasak küszöbét. Valamennyi czenk elfordult tőlünk, hogy látszata se legyen, mintha hozzánk szítana.

Az élösdiek, az értelmiség salakja, kezeivel, mint a tengeri csiga bambóival, az új révpárt felé vitorlázott. A nemesebbek és előkelőbbek bucsuztak már csak el tőlem és Ónody Gézától. A tömeg, kivéve a polgári osztályt és a népet, mely velünk gyászolta az igazságot, sütkérezett az ország urainak kölcsön adott melegénél. Bucsú nélkül hagytak el bennünket a ripők jellemei, a kik azelőtt ott lebzseltek körülöttünk, oda dörgölődztek hozzánk hivatlanul, alkalmatlankodva folyton folyvást. Ugy tekintett ránk a léhák e csürhéje, mint a legyőzöttekre. Éreznünk kellett mindazt, a mit a római közmondás oly élethiven mond a sors által letiportakról, a kiket ott hagynak barátaik a faképnél. *Vae victis!*

Mintha bizony az igazságért való lelkesedés, a törvény előtt való egyenlőség elvének szolgálata bűn, a legyőzetés szégyen volna. Mintha annak a földhöz ragadt szegény asszonynak legemberibb jogát védel-

mezni, a sötétség éjvadenából ólálkodó babona gyilkos kezét feltartóztatni szentségtörés volna.

Hogy felségsértés, azt tudtuk és tudjuk, éreztük és érezzük. Tudom, hogy a küzdelem felségsértés volt a pénzes zsák trónja ellen, melynek hatalma befurakodik mindenüvé, még a szentek szentjébe is. Érezem, hogy a harcz felségsértés volt a világhódító hatalom kiváltságainak jogára ellen, mely koronák és császárok felett uralkodik és az oltárhoz is oda férkőzik, hogy megfertőztesse a szentségtartó kezét.

Ah! kikötöttek engem már akkor a vereség szégyenoszlopához. Megízleltették velem már akkor a tüszurások és nyilazások fájdalmait. Láttam a kocsink felé szállongó köpéseket, hallottam a csufolódás és gunyolódás szavait, melyekkel a „győztes“ nép kísért ki Niregyházáról bennünket. És mindezt mégis oly könnyű volt elviselni, mint valami édes terhet. Az igazság keresztje soha sem nehéz, az igazságért szenvedni édes.

Szánakoztam a „győzőkön“. Feneketlennek tűnt föl előttem a bestialitás, mely a „legyőzötteken“ ugráltatja szamarait és öszvéreit. Hisz nem mi feküdtünk patáik alatt, hanem az a legszentebb, melynek fényes orcáját nagyon meg fogják kívánni, mikor hasonló bestialitásra bukkannak a vérkeresztiség földet reszketető harczaiban. Tanuljanak az oroszántól, mely vad és kegyetlen, de nagylelkű is. Tanuljanak a hőstől, ki vág és öl a csata hevében, de aztán leszáll lováról és butykosát oda tartja a haldokló ellenség szájához. Avagy nem hallják föl-föllehegni azt az óriást, melyet népnek hívunk, a mint, a sziklanyomással mellette, ki-kitör belőle a panaszos sóhaj: „Szegény embernek soha sincs igazsága!“

Oh! az az óriás igen szelid egy ember. Olyan, mint a rokka mellett ábrándozó kis leány. Oh! az az óriás igen csüggeteg egy lény, csak álmodozik és sopánkodik. De néha napján a tett napjára ébred s akkor böszültségében rettenetes és szörnyű.

Olyan mélézó, oly gyermeteg a mi óriásunk mos-

tanában. Lelke a múltban és a regékben él. El-elmesélteti a fonóban, a korcsmában azt a szép mondát: Mátyás királyról, az igazságosról.

Most is él ő a népregében. Nem is hal meg végkép soha. A bércz sziklaüregében rejtőzködik fekete seregével most is. Ott ül a kerek kőasztalnál mozdulatlanul, mintha maga is kővé vált volna. Éjfélről-éjfélre megelevenedik a kőszobor és megköszörüli kardját. Megelevenedik a fekete sereg szoborcsoportozata is, hogy Mátyás király vezényszavára szintén köszörüljék szablyáikat. Így lesz ez éjfélről-éjfélre mindaddig, míg Mátyás szakála háromszor nem éri körül a kőasztalt. Ekkor megszólal a tárogató, riadót harsognak a trombiták, gyülekezőt vernek a dobok. Lóra pattannak a levették és elszáguldanak a harcza, a csatákba, hogy lekaszabolják a kereszténység és az igazság ellenségeit.

S a nép várja, várja, hogy egyszer csak körüléri a szakál azt a kőasztalt. A nép várja, várja, hogy toporzékolni fognak a ménék, villogni fognak a kardok, megelevenednek a kőszobrok, megjelen Mátyás király napnál ragyogóbb gyémántokkal koronáján, megjelen és ragyogni fog a legbüvösebb, a legtündéribb fény: az igazság.

Mátyás király! kérünk, könyörgünk jó Mátyás király! kelj föl, elevenedjél meg, hiszen nagyon, nagyon hosszú lehet már türelmünk fonala — a te szakálod.

Hol van Eszter?

„Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek: „Ne ölj“; mert valaki ölend, méltó az ítéletre.“

Igy olvassuk a sorokat Máté evangéliumában. Abban a könyvben, mely szentírás nekünk, de amelyet ponyvaterméknek tart az ó-testamentom véráldozatainak misztériumaiban elmerült zsidó.

Állati ösztönök, az emberi ész köszörűkövén kiélesítve, képezik a legveszélyesebb elemét a műveletlen embernek. Bigótsága annál mélyebb, rajongása annál szilajabb, minél alacsonyabb a művelődése. Ennek a bigótságnak, ennek a rajongásnak nem kell egyéb, mint a talmudmagyarázók babonákkal telt tanításai és a csodarabbik vallásos szélhámosságai, és megkapjuk a pájeszes, a kaftános zsidóban a keresztényt kiirt-hatlanul gyűlölő, babonái által a keresztény vér ki-ontására törő, a keresztény vért szertartási czélokból felhasználni kész talmudzsidót.

A vérvád olyan régi, mint a zsidóság gyűlölete a kereszténység ellen.

Rettenetes még gondolatnak is, hogy akadjon felekezet, mely a vérvétel embertelenségére képes, de ténynek tény, hogy a fanatizmus gyilka alá mindig kerülnek újabb és újabb áldozatok; ténynek tény, hogy a zsidó küszöböt átlépő szerencsétlen gyermekek egész sora nyomtalanul, örökre elveszett; ténynek tény, hogy a talmudnak a miszticizmus iránt fogékony hivei és rabbinusai a keresztény véráldozatot Istennek tetsző, üdvös cselekedetnek tartják maiglan is.

A talmudzsidó most is olyan, mint volt Krisztus születése után. Valóságos őszidő. Ugyanazon műveletlenség, ugyanaz a szenny, ugyanaz a szokás, ugyanaz a vakbuzgóság, ugyanaz az átható, szenvedélyes gyűlölet.

A talmud ma is az, ami volt. Mindössze a „szent rabbik“ képzelődésének égő csipkebokrok közt, Mózesi varázsvesszővel kódorgó szelleme gyarapítja azt a bigótság és babonaság sötét termékeivel.

A talmud nyolczszáz éves kifejezése a zsidóság szellemének, meghatározása szertartásainak, szokásainak, életének. Csupa vezeklés, csupa önkínzás, csupa bánat lehel a talmud könyveiből. Mind a babiloniai, mind a jeruzsálemi talmud lapjai tele vannak Istent, a zsidók egyetlen és egyedüli Istenét imádó jámbor áhitattal, a bűnbocsánatért esdő panaszos szív fohászaival, a gondviselésbe vetett erős hittel, a Messiást váró reménykedés zengzetességével; de egyuttal tele van a talmud az önhittség, az önzés, az önbálványozás tanainak egész tömegével, tele van a ravaszság, a gonoszság, az erkölcstelenség sátáni elveivel, tele a keresztény-ellenes türelmetlenség, ellenszenv és gyűlölet vad tételeivel.

A talmud nemcsak születésekor veszi át a gyermeket, hogy abból a neki megfelelő zsidót nevelje, hanem már a viselős asszonytól előírja a szertartásokat és attól kezdve, amint napvilágot látott, teljesen átveszi a gyermek képzését, életének szabályozását egész a sirig. A talmud emberének megszabják ételeit és italait, ruházatát, mosakodását, imádságait, szokásait, szertartásait, sőt még élvezeteit is. A talmudzsidó előtt a haladás vétek, a civilizáció bűn.

Bent, a társadalmi élet nagy átalakulásai, fenséges eszméi, hatalmas fejlődése közt, merev zárkózottságában, pizsokjával és vakbuzgóságával, a haladás, a korszellem kerékkötője gyanánt csimpaszkodik a talmud-zsidó az időkbe. Eszméi iránt fogékonytalan, erkölcei iránt ellenséges. Egyedül és kizárólag a buta-

ságnak és a miszteriumoknak él, melyek itt-ott szörnyűek, vadállatiak.

A talmud a természet nyers törvényeit, melyek az ösztönben nyilatkoznak, a maguk vadságában, a maguk szivtelenségében, a maguk durvaságában csepegteti hívőibe. Ragadozókká neveli őket, mint akár-mely fenevad a fiai. A tigris tanítja úgy kölykét a ragadozásra, a macska a cziczáját az egér megkínzására, mint a talmud az ő kiváltságos néposztályát embertársai ellen a haszonlesésre, a fosztogatásra, a vérszomjra. Ridegen, könyörtelenül öli meg embertársával szemben mindazt a szívében, ami emberi, s mindazt kipallérozza, megélesíti, gyarapítja, ami benne állati. Olyan embert nevel semitájából, aki állását a természetben, mint legnagyobb ragadozó érvényesíti.

Hisz igaz, igaz, hogy a természet rendje, a lét-fentartás örök törvényében, nagyon kegyetlenül alkalmazza az egymás felfalás gyakorlati szabályát. Ad neki fegyvereket is, de fegyverei daczára, az áldozatok száma milliárd és milliárd.

A czápa felfal mindent és mindenkit, a cset felfalja a tenger milliányi férgeit, a harcsa az apróbb halakat. A csirkére ráugrik a nyest, a galambra rácsap a vércse, a bárányra a farkas, fogolyra a sas. Az oroszlánnak fogai, a keselyűnek karmai, a szarvasnak agancsa, a vad disznónak agyara van a védekezésre. És az ember lefegyverezi, fölhasználja, fölfalja valamennyit.

A kagyló kocsonyaszerű állományát a kemény gyöngyház inszalagjai kötik össze: az ember feltöri és inyenczkedik belőle. A csiga kinos fáradsággal házat épít, belezárkózik és elbuj a hullott levelek közé, télire: az ember kikaparja és megeszi. Az afrikai mézmadár elmegy a telepek szélire, hogy embert találjon, s mikor megtalálta, csattogó zajjal csalja maga után, hogy megmutassa neki a vad méhek faköpiit. Tudja, hogy ő nem elég erős megbirkózni az ősodu fulánkös állatkájával, de az ember igen; tudja, hogy mézre nyalánk

természete így osztalékot kap a köpüből, amiért az embert célhoz vezette. Az ausztráliai vörösbegy fészket a törzs mellé a földön rakja és előtte arany porszemekből, csillogó csigákból, színes homokból udvart, kertet formál, hogy az édenbe csalogassa a cziczoma iránt fogékony hölgyét. Csattog, énekel, csillogtat, udvarol neki: de jön a favágó és a szerelmi édent eltapossa szöges csizmaival mindörökre.

Igen! az ember letarol, lekopaszt, letör, levág, leöl, fölfal mindent: követ, érczet, virágot, magvat, fát, állatot, mert az ember a legnagyobb ragadozó. Az ember nem kiméli saját fáját sem. Nem eszi meg az embert, kivéve az afrikai erdők rengetegeiben, de megszarolja, megcsalja, meglopja, kirabolja. A mily irgalmatesdő tekintettel néz a sebzett őz a vadászra, a mily kegyelmetkérő bégetést hallat a bárány: ép oly irgalmatlanul és kegyetlenül bánik el az ember az emberrel. Társadalmakat és államokat kell alkotni, öröket fogadni és törvényeket hozni, hogy megfékezzék bestialitását, mely a talmudzsidóban az őrjöngő vérszomj körcsát hozza létre. A talmud kultuszszá emelte emberénél, a mi az állatnál ösztön. A talmud szabályokhoz köti a vérengzést, szertartásokkal rakja körül első ténykedését, a körülmetélést és legszentebb áldozását, a kereszténygyilkosságot és vérivást.

Iszonyu! de tény, hogy a talmudzsidó kereskedik a szűz vérével. Irtóztató! de igaz, hogy a talmud nemcsak a vérvétel szertartását határozza meg, hanem azt is, hogyan kell ezt a vért felhasználni. Halljuk csak a talmudot, a mint megszabja a husvéti étrendet. Van először is:

Kóser liszt, mely annyiban különbözik a közönséges lisztől, hogy a rabbi, vagy a templomszolga jelen van az őrlésnél. Ebből készül a maczes, mint husvéti élelmi szer (páska.).

Áldozó liszt (Opfermehl), ebből nagy községben a rabbi, hol ez nincs, előimádkozó felügyelete alatt készül az áldozó páska.

Kiosztási ceremónia: A rabbi megáldja a páskát, héberül imádkozik, mire következőleg végzi be: „Es ist vom Blute, im Blute, zum Blute, aus dem Blute. Nehmet es, wachset und gedeihet, auf dass Ihr gesund, gekräftigt und gereinigt. Haltet fest an die Gesetze des“ (héberül folytatja tovább) — — mire minden jelenlevőnek egy páskát ad, kiki egy darabot letördelven, áhitattal nyelegeti. — Este a családfő körülbelül ily módon osztja el a kapott páskát, darabokat tördelve a családtagok és zsidó cselédek közt.

Ritualis hatása: körülbelül olyan, mint a katolikusoknál az áldozás, midőn a pap mondja: „Ez az én testem és vérem, vegyétek emlékezetemre.“ A zsidók t. i. már most nemcsak minden bűntől, de betegségtől is mentnek vélik magukat.

A megszerzés módja. Nagyobb. községek rendesen egy szent hirben álló községtől szerzik meg az áldozó lisztet, olykor igen drágán, ezek ismét kisebb községnek engednek át belőle. Végre vannak szent hirben álló koldusfélék, kik egyes családokhoz hordogatják.

Az áldozó liszt elkészítése: A Talmudban az Opfermehl elkészítési módja fel nem található s csupán hagyományos szokásban gyökeredzik. Elkészítésénél 13 zsidónak kell jelen lenni, lehetőleg több községből, kik a nagy esküt letesznek arra, hogy titokban marad, de másrészt a kétkedők irányában, (ugy a megáldó rabbi előtt), három jelenvolt főhittel erősíti, hogy a liszt teljesen ritualis áldozó liszt. Azon község, honnan az áldozó liszt kikerül, tekintélyre vergődik, ugyszintén azon egyének, kik ezt elkészítik, a községben még a rabbinál is nagyobb befolyást nyernek. Olykor kevesebben is készítenek áldozó lisztet, de ez értékére alantabb áll az előbbinél, s csak ha teljesen jó nincsen, lehet elárusítható. Ha valamely zsidó szent körutat tesz, akkor sok helyen készül egy időben, s ekkor értéke alászáll. Ha valamely község szent hirbe jött, úgy ott már többször készült áldozó liszt.

A készítés ártatlan keresztény száritott vérének ve-
gyítésével történik. Rendesen szüzeket választanak a
talmudnak ama tana szerint: Az eretnekek (kereszté-
nyek) legjobbikának veddvérét! A jelenlévők a vér-
ből haza is visznek, mivel a küszöb körül a falat
bepreczelik, mi tekintélyüket növeli. Az áldozatot
összedarabolják, kiki egyrészt élás, vagy más módon
eltünteti.

Motivumok: Átöröklött hitbeli rajongás, páro-
sulva önérdéssel s állatias vérszómjjal; mert utóbbi
nélkül, tekintve a zsidók csalási hajlamát, s hitének
üzletszerűségét, ezen végzetlenül kegyetlen bünté-
nyek elő nem fordulnának. Az orthodox rabbi az elké-
szítésnél rendesen nincs jelen, ő csak a lisztet áldja
meg, ha elkészült. Az elkészítés módját tudja, sejtí,
ellene nem szól, mert ki volna átkozva valamely szen-
tebb rabbi által. Egyrészt resteli, hogy tudatlanok te-
kintélyre vergődnek mellette, de másrészt belenyug-
szik, miután közeledést lát a zsidók végcéljaihoz,
mely szerint a zsidó a földnek kizárólagos ura és tu-
lajdonosa leszen, mint azt Mózes jóslá. A talmud
szerint a nem zsidónak élete és vagyona az övé. Ezen
tényben tehát a zsidóság megedzését látja. Az ortho-
dox zsidók az áldozó liszt mikénti elkészítését jófor-
mán valamennyien tudják. Az új zsidók tudják, sejtík,
de nem élnek vele.

Akkora fanatizmus mellett, a minőt ez a pászka-
sütés feltüntet, semmi sem lehetetlen. Ez már elűszkö-
södése a testnek. Hozzá nem is áll példátlanul. Orosz-
ország ó hitű vallásán belől támadt egy szekta, mely
az öncsonkítást istenes cselekedetnek hirdette. H.-M.-
Vásárhelyen a nazarénus leölte fiát, hogy mint Ábra-
hám Izsákot, áldozatul mutassa be az Istennek. Az os-
torozás, kinzás, a Pilátus-verés, az eretnekegetés, a
kinzó kamarák Krisztusellenes és kereszténytelen szo-
kásai a Budhaismusból mentek át a babonás közép-
korba, mely egyébként a művészet, festészet, építés, a
csillagászat, a találmányok, a mesterségek terén szám-

talán remeket alkotott. De aztán nincs józan katolikus, a ki a rosszban a rosszat el nem itélné. Legalább Magyarországon nincs, a kik szerzeteseinknél is tiszteljük a mozgás és gondolkodás szabadságát, s a kik nem vagyunk barátai a remetéskedés és ascetizmus kinövéseinek, a képmutatás, az álszenteskedés e megteremtőinek.

A zsidóságot épp az jellemzi oly elütőleg a mi világnézetünktől és erkölcsi érzékünktől, hogy ők a rosszat is rendkívül lázasan és erős robajjal védelmezik, ha kasztjukon belül történik. Ellenszegülnek a reformálás szükségének, bárha titkon érezniök kell, hogy az orthodox zsidók egyes osztályai elmaradottságukkal gyalázatát képezik a XIX-ik századnak.

Az eszlári pernél is török-szakad pártjára állottak páczba jutott hitsorsosaiknak. Valahányszor fölvetettük, miért azonosítják magukat velök, azt felelték, mert mesebeszéd, középkori agyrém, hogy keresztény vérré szomjaznék a talmudista.

Könnyű volt ez állítást elmálasztani. Semmi sem kellett hozzá, csak a kérdés: ki oly mindentudó és mindenlátó közöttük, hogy a legbigottabbért is jót áll? Mi keresztények legalább nem állhatunk jót még azokért sem, a kiknek palást a vallás, szemforgatás a hit. A simoniát bünteti a kánonjog, mégis hányszor kellett a szentelt olajat téglával ledörzsölni arról, kit nyájának pásztorává kentek föl? Templomrablást, szentségtörést hányszor követtek el? Vajjon azért szabad-e, okos-e eltagadnunk, hogy bünt nem követnek el az oltárnál, nem követnek el a keresztelő medenczénél? Vajjon a paráznaság csak átokként száll ugyanabban a családban tovább és tovább? Vajjon a tróntermek mentve vannak-e a megrázó tragédiáktól? Vajjon, mert a rómaiak törvényt sem hoztak az apagyilkosság ellen, annyira lehetetlennek tartották azt, nincsenek-e apagyilkosok?

A zsidók mentsége, hogy lehetetlennek tartják a vérvétel borzasztó szokását, csak ürügy volt, hogy

palástolják azt a bűnt, melynek nyilvánvalósága ropant következményekkel járt volna vallási és jogi elszigeteltségük világára.

Mikor az eszlári bünpernél a vizsgálat már a szalakat erősen összehuzta a vádlottak nyaka körül, mikor Schwarz Salamon megtört, s a vád a maga iszonyúságában kezdett kibontakozni a vallomások és bizonyítékok világánál, akkor jelenetezték a hullausztatást, hogy Esztert, ha áltetemében is, oda dobják a világ elé, megcsalni, ítéletét.

A végszükség törvényének hódoltak meg. A kétségbeesés legutolsó eszközeihez kapkodtak, hogy kihalászzák fuldokló hitsorsosait. Az eszlári pernek az volt a második felvonása, mikor a hullausztatás került a színre.

Megkapó játék volt. Méltán felköltheti bámulatunkat a bonyodalmak szövésében, a fortélyok kijátszásában páratlan talentumuk iránt.

Mindegy! hogy a hivatalos tényezők és hivatalos szakértők összejátszó közreműködése nélkül, csunya, kudarczot vall a színjáték: mestermű volt mégis.

Mindegy! hogy nagyon is ajtóstól rohan be rajta az újkori argonauták aranygyapju után vitorlázó szeleme: meseköltői terméknek nagyszerű volt.

Mindegy! hogy külső eszközei csalásra, szédelgésre, szemfényvesztésre épültek: elismerést mégis a cselekvényt kifőző hatalmas talmudfejnek!

Divatos darab. Egészen a kor izlésének megfelelő. Levetköztetett nő, vándorló hulla, megfertőztetett sir, világcsaló irányzat, erkölcsellenes cselekmény: mindez igen érdekfeszítő, igen modern.

A régi és az új bölcsészetből vették át hozzá az örök rútat és örök gazt.

Plato, a pogány, így tanít: „Az Isten, kit én hirdetek, egyetlen egy, változhatatlan, végetlen Isten.”

Mózes pedig így tanít: „Az Isten, a mi népünk Istene.” És az Isten is így szól Mózes nyelven: „Én vagyok az Ur. Én népemmé fogadlak titeket és léstek néktek Istentek.”

Plato bölcsészete fölismeri Krisztus Istenét, a szeretet Istenét, a ki mindnyájunk Atyja; Mózsés bölcsészete nem ismeri az egyenlőség Istenét, ő csak a kiváltság Istenét ismeri. Azért szól önzés a nyelvén; azért marad meddő utána a héber irodalom. Az ő népek soha sem teremtett annyi műremeket, mint más rövidebb történelmi korrallal bíró nemzetek. Levitáik és papjaik minduntalan a holdra szegezték látó szervöket, hogy meghatározhassák az ünnepnapokat. Tudomány dolgában ennyi az összes munkásságuk.

Annál termékenyebb a költészetük. Keleti báj és zengzetesség, virágos képletekben gazdag, magasztosan szárnyaló nyelv jellemzi e költészetet. Ódákban, himnuszokban, elegiákban beszélnek prófétáik és zsoltáríróik. „A zsoltárok gyöngyei a héber költészetnek.”

Meglátszik, hogy a gyöngyöt a babiloni műveltség ölen fájdalom és szenvedés közt termelték, mint a gyöngykagyló az övét. Lantjukon nincs hurja a részvétnek. Imádják önmagukat, gyűlölnék mindenki mást, mert mindenkit ellenségnek tekintenek. Nép, legyen bár telve szíve szeretettel irántuk, mindig az az idegen előttök, ki miatt késik a Messiás, a ki miatt nem harματοznak újra mannát a füvek, és nem röpökődnek sülve a fürjek.

„Lehetetlen erősebben gyűlölni, — írja Hellwald mivelődéstörténeti munkájában, — mint jámbor zsoltáraikban.”

Az eszlári vérdrámában ez a gyűlölet áldozott annyit a gyűlölet vakbuzgó apostolaiért. Ez játszatta el velök a szellemidézés ama jelenetét, a hol hónapok mulva, mint valamely bűvész pálczájának az érintésére, előkerül annak hullája, kit annyiszor próbáltak elevenen is színre hozni.

Tüvé teszik Eszlárt is, a Tiszát is: Eszter nincs sem élve, sem halva. Maguk a bünpalástolók hirdetik szóval, dobbal, nádi hegedüvel, hogy Eszter él valahol, majd meglesz, ha még meg nem halt. S íme egyszerre Eszter itt van. Ugyanazok a szegényes kartonruhács-

kák rajta; ugyanazon hosszóság egy kis eltéréssel, de az nem számít, eltakarja a rothadás; ugyanazon, vagy legalább hasonló tagrészekkel: megvan minden Sólymosi Eszterből.

Oh! fátum. Egy nincs meg, s e nélkül, a dráma éle mesterei ellen fordul: nincs meg az anyai áldás. Sólymosiné, az özvegy, ki életet adott gyermekének, a ki szoptatta, a ki nevelte, ünnepélyes hangon, mintha az isteni tiltakozás szólana belőle a játék ellen, kijelenti: „Ez a leány nem az én Eszterem!”

A drágán fizetett színészek, szereplők és statiszták, dühödten, mint konczukat féltő zsoldosok, mordulnak rá az anyára: „Nem igaz! Mi mondjuk, hogy ez a te Esztered; mi akarjuk, hogy ez legyen a te meg-síratott lányod.”

Hallottad-e világ?

Hallottad és türted, hogy felfordítsák a természet rendjét és akadjanak teremtsései, a kik a mindenséghez képest láthatatlan semmik, és mégis nyelvöket öltve, hivatalos fermán mellett kiáltják: „Én határozom meg titkaidat; én bölcsebb, én messzelátóbb vagyok nálad, mert én a tudomány forrása, a tőkély vagyok.”

Az anyának nem ad harapófogót senki, hogy kicsavarja a nyelvet, melynek a tagadás az, a mi a sárszalonkánaka csőre. Minél hosszabb, annál mélyebbre nyujthatja és annál bővebben szerezheti meg vele táplálékát.

Sólymosiné hivatkozik leánya ismertető jeleire, aztán a mennybéli Istenre. Ennél tovább nem hivatkozhat. Csakhogy azok, akik e hivatkozást hallják, nem az ő Istenére gondolnak, aki nekik nem Istenök, hanem Sabaothra, a kaldäusi származású Bél-Saturnusra, aki előtt nem egyenlően szeretvék az ő gyermekei. Hivatkozatsz szegény özvegyasszony a mennybéli Istenre, kinek vért nem áldoz a keresztény ember-szeretet, Bél-Saturnus ma is falja gyermekeit, annak áldozni istenfélelem, áhitat és erkölcs.

Sólymosi Eszter megvan! Ezt harsogják az ujkori jerikói harsonák, a lapok, a föld egész kerekén.

Kocsonyás teteme ott fekszik a bonczasztalon. És ezek a kocsonyák mégsem az ő husának maradványai. A víz nem oly hű szövetségese a bűnnek. Nem fogad el pénzt, inkább osztogat, mikor a zsilipeket és rakpartokat elsöpri.

A víz nem mosta le a vállfűző harántékait. A víz nem vágta ki tyukszemeit. A víz nem adott neki oly apró szép fogsort, mint Eszternek. A víz haját sem adhatott a leborotvált fejnek.

És mégsem tódulnak oda a tetemhez sirató asszonyok, hogy ráadják a zsidó halottra az inget. Pedig ezek a csontok most oly szentek előttük. Szűzi fátyolt borítanak rá a hullára, mint a görögök halott leányaikra. Fölpakolják, Budapestre hozzák, mint összevagdalt darabokat és itt a tudomány nevében rásütik a csontmaradványokra: „Ez az Eszter; az kétségkívül; hiába tiltakozol te anya, mi visszadjuk méhednek!”

„Ostort e gyalázatos vásárnak a barátság külszínével“, kiált fel Moliére. Igen! ostort e gyalázatos vásárnak is a tudomány mázával.

Alig kerül a tudományos buvárlat számára holt-tetem az Eszter korából. Praeparatumaik alig vannak e korbeliekből. Tudományos könyveik legnehezebbnek tartják e korban az évszám szerint való meghatározást. Tudósaik a katedráról hirdetik, hogy e korban legjelentékenyebbek az elváltozások izom, idom és csontfejlődés dolgában. Se baj! Ahol nem segít ki a tudomány, kiségit a sarlatánság: a csontokat megteszik tizennégy éves leány csontjainak. Éppen annyinak, a hány éves volt Eszter. „Er-rá-rá, fogd rá“: itt van Eszter.

Ilyent csak a mithológiában olvasunk, mikor a hátradobott csontokból ember formálódik. Kész, eleven ember. Ott már aztán ráfoghatták, hogy ez Panna, ez Julcsa, ez Kata, ez Eszter, mert hus és bőr is volt rajtuk. Itt csak a megvesztegetett ész szélhámossága üzhette játékait.

Hja! nagy szó volt az az obulus, melyet hajdan a

halott szájába tettek, hogy vámképen adja át Charon-nak, az alvilág révészének. Nagy szó volt hajdan az a mézből és lisztből gyurt pogácsa is, melyet csillapító szerül kapott az alvilág bejáratánál ólálkodó Cerberus.

A földnek is megvan a maga Cerberusa — a lelkiismeret. Ezt, az ő pittegetésével, pattogásával, zakatolásával, nem oly könnyen elégíti ki a mézes pogácsa. Pénzt és váltót eszik az csillapító szerül.

A földi világ révészei, a váltóügynökök, a pénztözsérek, sokszor látnak magas polczon nagy befolyással, tág hatalmi körrel bíró lényeket, akik bolyongának az alvilág felé, s bolyongásaik közben egyszerre csak örvénybe buknak.

— Elmerülsz jámbor, istenfélő lélek, ha mi a csákyát feléd nem tartjuk, — kiáltják a földi világ révészei.

Az tagadólag int fejével és tovább küzködik. De egyre több örvény kavargó körülötte. Már-már elmerül. Habuczkos szájjal könyörög segítségért. Kihúzzák, megveszik váltóit. S ő ez ajándék folytán él, de rab, rabja mások lelkiismeretének.

Hol volt, hol nem volt, az eszlári per alatt is volt egy magas állású férfi, aki uszott az adósságok árjában. Ellankadt az uszásban. Szájáig ért a habtorlat. Fuldokolni kezdett. Kimentették. Rab lett, rabja az eszlári vérvádat eltussoló lelkiismeretnek.

Alig vett komolyabb fordulatot a bünper, kopogás-kopogás után hallatszott ajtaján. Holló kopog, vagy ki kopog? Zordabb a hollónál, mely Poe Edgar halhatatlan költeményében egyre azt krárogja: „Kár, kár, kár!“ Ügynök kopog, váltó váltó után szól feléje: „Kár, kár, kár!“

Ötven forintos váltók kerülnek vissza az uzsorások kávéházaiból. Nincs fedezet, nincs hitel. Ügynök kopog, váltó károg, családapa borong.

Még egy kopogás. Jön a megváltó . . . haza jön együtt valamennyi váltó . . . A családapa él, a hivataltok uralkodik. Révparton minden, csak a lelkiismeret.

ret merült el. Elmerülésében a vasmacska ölén magával rántotta az álhullát, hogy a zsidógazda tutajosai kihasználászsák és a tudomány vásárosai maszkot adjanak neki.

Nagyszerűbb komédiaházzá csak Bachus templomát avatták a heterák, mint Magyarország igazságát e kufárok.

Hanem a fátum mégis csak beleszólt a komédiába. A mézből és lisztből gyurt pogácsa helyett, hogy kiengesztelje Cerberüst és Eszterrel azonosítsa az álhullát, a kendőbe oly festék tévedt, mely árulója lett a színjáték komédiájának.

Az álhulla kezén két csomóra erős göbbé volt kötve a kendő, melyben az igazi Eszter a festéket vitte haza. Nem volt oly bölcs, aki megmagyarázza, hogyan köthette balkezevel jobb kezére ily két kezét igénybe vevő csombókra a kendőt? Szellemidézők jártak talán már akkor is! Bizonyosan ezek csavarták rá a festékekkel telt kendőt a karjára. De azok, akik leleplezik a szellemidézőket, mint János főherczeg és Rudolf trónörökös tették Bécsben, miként magyarázzák meg, hogy a festék, melynek néhány percz, mondjuk néhány óra alatt föl kell oldódni, csomósan ott volt a kendőben? Hogy! hogy! hát ez a festék hónapokon át fel nem oldódott, el nem mosódott a vízben?

Ime egy kis festék, s még a leányát föl nem ismerő anyánál is nagyobb tárgyi galibát csinál a szindarab szerzőinek. Egy kis kék festék, az ő darabosságával, mily bűnjellé vált azok ellen, kik Eszter helyébe Esztert csempészni akartak. Valamennyi maszk megkékült e festéktől. A derüs, piros arczok foltokat kaptak. Az ég felé néző orrok, melyek kihívólag látszottak mondani: „no Isten ezt csináld meg utánunk“, egyszerre a földet dörzsölték a megalázkodásban. Sólymosiné menyeyi Istene leszállt, nem hogy megmérkőzzék a kiváltságos nép haragos Istenével, hanem, hogy megmutassa lényének leghatalmasabb oldalát: az igazságot.

Az átkokat szóró, villámokkal csapkodó, mennydörgő és bosszuálló Sabaothtal szemben a tanítás, a

szeretet, az igazság, a Krisztusi tanok Atyja mutatja az ő nyájas, az ő mosolygó orcáját.

Hej! pedig beh sok homok pergett le az időmutatón, míg a kőkori emberből, ki barlangokban él, kovaszilánkos doronggal hadakozik, földél alatt lakó civilizált ember fejlődött. Hej! beh sok idő mult el az ő csöndes és viharos eseményeivel, míg az égő csipkebokor tövén kiemelkedett a keresztfa. Hej! mennyi harmatcseppnek kellett esővé, mennyi esőnek patakká, pataknak folyóvá duzzadniok, hogy a tengerből mint felhők áztassák a szárazföldet; míg az ősidők hajdanából kibontakozott a történelem, a történelemből az istenember, a gyűlöletből a szeretet; míg a vad ember bálványából a mennydörgő Isten, a bosszuálló Istenből a szeretet Istene lett.

Oh! mily édes, mily fenséges az emberiséget átölelő parancsa: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.“

Ezt a parancsot öblítették meg Tisza-Eszlár fanatikussai szegény Sólymosi Eszter vérében. Az a szegény leány nem ártott senkinek, nem állt útjában a légynek sem. Gyermekeveiben morzsolta a szolgálat keserves kenyerét. Mégis megölték. És a vére, mert ártatlan volt, égbe kiáltott. És vére megrázta a társadalmat, mint az alvó óriást, kinek keblébe kést döfnek.

Bételni kezdett a világ a szentírás szavaival, mely a farizeusok és írástudók zsidaira kimondta a dörgő szavakat: „Hogy szálljon ti reátok minden igaz vér, mely kiontatott e földön, az igazi Ábelnek véréből fogva mind a Zakariásnak, Bakariás fiának véréig, kit megöltetek a templom között és oltár között.“

Ott! igen, a templom és oltár között, csepegett el Sólymosi Eszter vére! Ott! igen, a templom között, szállt fel a párolgó melegvérrel az átok!

És az átok hatása alatt, hiába mosták Arany János Ágnésével, a vérfoltos ruhákat, a Tisza vize nem fehéritett többé, a Tisza vize azzal a nehány darab fől nem oldott festékekkel befeketítette a hullausztatók bűnszövetségét.

És ez az átok sugta meg nekik a gondolatot, hogyan üssék el a borzasztó gyanut, mely bizonyosságok és erősségek alakjában járt közöttünk, mint egy iszonyu felkiáltó jel.

És ez az átok költette velök, a hullausztatás szindarabjának fiaskója után, azt a mesét, melylyel a vérvádat erkölcsileg beismerték.

Szerfölött, igen, de igen nagyon érdekes a sok mese között, ez az átokból fakadt mese is.

Elismerték, hogy Sólymosi Eszter csakugyan a zsinagógában halt meg. De tagadták, hogy a vérvétel szertartásával metszették el torkát. Szerintök a lány halála másképp történt. Hogyan történt? Beszéljenek ők maguk:

Zsidótczufoló nótát dudolgatva haladt el Sólymosi Eszter a zsinagóga előtt. Scharf József a templomszolga kint állt, rárivalt, majd ráütött a feleselő leányra. Eszter elájult. Ijedtében a templomszolga beczipelte a zsinagógába, a hol már többen imádkoztak. Dörzsölték, izgató szerekkel látták el, késhegygyel szurkálták, hogy föléleszszék. Semmi sem használt. A leányt örökre elnémitotta az ütés. Kihült teste fölött mérlegelni kezdték, mily veszély származik abból, ha hire terjed, hogy húsvétkor halt meg a leány a zsinagógában. Soha sem fogják elhinni, hogy nem szándékosan hurczolták be és gyilkolták le. Föléled rögtön a gyanu, hogy vérvétel céljából emésztették el a leányt.

Schwarz Salamon a fővádlott, a metsző, a ki Scharf Móricz szerint, a nyakát vágta el Eszternek, a kívülről jött intésre, így vallott, mikor mindent elvesztettnek tartottak.

Az az átok megfogta őt is a vérért, mely kiontatott a templom és oltár között.

A vérvádat nem mi, nem a vizsgálat, hanem átkos tevékenységük igazolta. Igazolták a hatást nem ismerő erőfeszítésekkel, igazolták a bűnpalástolásért meghozott rendkívüli áldozatokkal. A tételes törvények alapján ítélő bíró fölmenthette a gyilkosokat, de a nép esküdtszéke föntartotta a vérvádat.

Hej! pedig mennyi vérökbe, mennyi vagyonukba került nekik az a husvéti áldozatbárány.

És mit nyertek, hogy elnyomták az igazságot? Semmit! A nép meglátolt mindent és a nép öntudatában ma is kiirthatatlanul él, hogy Sólymosi Esztert meggyilkolták; hogy a bűntény a vallásos rajongás szertartásos bűnténye; hogy Sólymosi Eszter árnyékában ma is kísért a vérvád.

És mit nyertek az utóvilág és egy utókori véskeresztység népeket rengető viharai és tűzhányásai közt, hogy formailag győztek? Mi hasznuk van abban, hogy nemzetközi szervezetők egész fegyvertárát tűzvonalba állították? Mi az eredménye, hogy a leány hullája mellé testvérhullának kiterítették az igazságot?

Hiszen erkölcsileg épp e háboru miatt buktak meg. Hiszen épp e hadakozás a mi erkölcsi és jogi világszisztemünk ellen, vitte őket a taktika ama súlyesztőire, a melyen összeütköztek a végzettel, mely a görög tragédia szerint

... nem ma, s tegnap óta áll,
Öröktől él, s korát nem tudja senki sem.

Ördögileg csinálták meg számvetéseiket Ármánnyal, de nem számítottak az élet izgalmas drámáit és megrázó tragédiáit készítő lélektani erőre, melyet szerelemnek mondanak élteseknél, vonzalomnak gyermekeknek.

Scharf Móricz bensőbb vonzalmat érezett Sólymosi Eszter iránt. Ez volt a legnagyobb fátum, mely a színen megjelent, hogy széttépje Ármány szállait.

A korai kikelet, a buja vér követelte jogait: Scharf Móricz szerette Esztert. Zárkozott lelke nem árulta el szívének e titkát és lelkének e rugóját. Talán nem is igen tudott volna nevet adni annak, a mi szívében bizonytalan, de forró sejtelem alakjában nyilatkozott.

Ez volt az a fátum, mely a kulcslyukhoz sompolygott, hogy lássa, mi történik az ő szívének választottjával, az ő szerelmével.

Ki tudja megszámolni tengerpart fővényében a homokszemeket? Ki számíthatta volna ki a sorsot oly szövevényesen, mégis oly biztosan vezető kezét, mely a sziv nyilatkozása által halotti lepellel borítja a trón-termet, és kárhozatot visz a kulcslyuk nyílásain át a zsinagógába?

Máskor egy szó, mely az apai ajakról hallgatást parancsol, elég, hogy a vallási gyeplők által is féken tartott gyermek titkot tartson. Most megveti vallását, melynek szolgálatában elmetszik torkát annak, ki előtte oly kimondhatatlanul kedves. Megveti az apai átkot, mely a tárgyalási teremben fejére zudul, s megmarad vallomása mellett, habár hóhérbárd alá juttatná is szülőjét, csak azért, mert örökre elhomályosították a barna szemeket, melyek neki a világot kezdték jelenteni.

Scharf Móricz vönzalma oda volt írva a végzet könyvébe, mint a magyar társadalmat minden rétegében felrázó, mint a zsidók szervezetét sarkaiban megrengető erő. Számításon kívül hagyták e kicsi valamit, mely csak olyan, mint a vízcsepp, de gőzzé válva szétrepesztí azt a darab követ, mely maga után repesztí a szirteket.

Az izraelita iroda Ármánynyal kiczirkalmazta, hogy csirájában fojtják el a bűnpert. Számítottak rá, hogy különböző emeltyük karjával kimozdítják sarkaiból az igazság oszlopait és ott hagyják helyette az ürt, hadd nőjjön számárfüle, a ki belekiált mélyébe. Számítottak rá, hogy megdöntik a bűnper két főalakját: az igazságkereső szegény asszonyt, és az igazságkimondó zsidó fiut. Az asszony nem tágitott az igazság útjáról, a fiu nem tagadta meg az igazságot.

Számadási hiba volt. Örök bizonyságául annak, hogy a legélesebben számító észnek sem lehet a végzet számításaira keresztet huzni.

A végzet kifürkészhetetlen az ő számításaiban. Nem várát magára, mint görög tragédiákban a karének. De hirdetni ez is hirdeti, olykor mennydörgés, olykor földet rázkódtató katasztrófák, olykor társa-

dalmi forradalmak rettenetes intéseiben, hogy soha sincs oly messze, a milyen közel. Mily gyönyörű hasonlatokban mondja el Sophokles, hogy e földön semmi sem váratlan, megtörik az eskü láncza, meg a makacság vértje is. A legszörnyűbbnek, a legerősebbnek meg kell hódolni az égi fenség előtt. A zuzmárás tél visszalép a dus gyümölcsű nyár elől; az éj komor homálya elfut, ha a nap fehér fogatán tündökölvé jő; a vad szelek fuvallatára elpihen a tenger sóhajtása; a mindenható álom feloldja lánczát, nem köt szüntelen.

Feloldta annak az álomnak lánczát is, melynek ringatása elhitette velök, hogy megalkudhatnak a végzettel. Már pedig az nemcsak a véres bűntény szülőházában szült gyermekek által szülte bűnhődési pallosát, hanem az által is, hogy kijelölte a helyszint, a hol a bűntényt lehetetlen volt aranyhálóval befátyolozni.

Igen a végzet, a ki az Isten, jelölte ki a szintért, hogy a földi igazságszolgáltatás gyarlóságai mellett is, az igazság karja sujtásra készen álljon.

Bűn nem marad büntetlenül. Nem marad ez sem. Az óriás kagyló, mint a zsidóság túltengő hatalmának jelképe, összezsukhatta teknőjét az igazság hányt-vetett kis csolnakja fölött, összeroppanthatta annak tákolt bordáit, a csolnak elmerülhetett az ő bekötött szemü istenasszonyával a társadalmi oczeán mélyébe: tajtékos hullámai mégis a fölszinre dobtak néhány deszkadarabot, s e deszkadarabokon ma is ott a kétségbeesetten vergődő jogérzet, melynek mentőövéen most is olvasható: „Hol van Eszter?”

Hogy állunk a zsidó kérdéssel.

Íróasztalomnál ülök. Gondolataim végig száguldanak a közélet legizgatóbb és legkényesebb kérdésén: a zsidókérdésén. Ugy szeretném zsidóval megvitatni tág eszmekörét. Pompás! Imhol jó az én zsidóm. Képzetelem ide röpitette íróasztalom mellé. Társalogjunk.

— Ön minket határtalanul gyűlöl?

— Ellenkezőleg, én becsülöm és bámulom a zsidókat. Becsülöm bennök a végtelen ragaszkodást vallásukhoz; becsülöm bennök az összetartás amaz erős érzetét, mely soha sem tagadja meg hitsorsosát; bámulom országokat és népeket meghódító szellemöket; bámulom nemzetközi szövetkezésük hatalmas szervezetét.

— Ha így gondolkozik felőlünk, a mint gondolkozott ifju éveiben, miért tör ellenünk?

— Azért, mert nemzetemet jobban szeretem magamnál, többre becsülöm a zsidónál. Bámulatom a zsidók külön vallási és faji szervezete iránt a lélektani rugója annak, hogy más módot a kibontakozásra nem ismerek: vagy a magyar társadalom szivja fel a zsidóságot, vagy a zsidó társadalom a magyar nemzetet. Most minden arra mutat, hogy a zsidóság az nemzetünkre, a mi a húsevő növény a pillangóra. Elég, hogy szárnyai érintsék levelét, azonnal összecsucolja azt és addig ki nem nyitja, míg föl nem emésztette. Más a mi erkölcsi világunk, mint a zsidók erkölcsvilága, mások nemzeti törekvéseink, mint a zsidók törekvései. Mások erényeink, mások vétkeink. Vallásilag és fajilag iszonyu mélység tátong közöttünk választó vonal gyanánt.

És ezt a vonalat lehetetlen áthágni, míg a zsidó csak addig magyar, míg az zsidóságának kedvez, azontul zsidó, és mindig csak zsidó.

— Különbséget csak mégis kell tennie a neolog és orthodox zsidók között?

— Szeretnék és akarnék tenni, de addig lehetetlen, míg a zsidók maguk csupán a külsőségekben teszik meg, de lényegben, faji jellegök egységét illetőleg, soha sem tagadják meg egymást. Nem tagadják meg a roszban, nem tagadják meg a bűnben. Míg a zsidóság java is tömör egésként vállal szolidaritást fájának legmegátalkodottab gonosztevőjével, ha ez idegen nemzetet sértett, addig csengő szó és pengő czimbalom, amolyan madárcsalogató az a hängös kérdés a magyarsággal, mely nem terjed túl a nyelv ismeretén, és a határral elhagyja nemzetiségét, hogy ismét csak zsidó váljon belőle.

— Azt csak megengedi, hogy vannak kivételek?

— Vannak és lehetnek, de én nem látom őket, mégha itt-ott megakad is szemem rajtuk, míg ők maguk, a nemzet igaz fiaiként, a reform zászlaját ki nem tűzik e jelszó alatt: „Ne legyünk mindenk fölött zsidók, s csak aztán magyarok, hanem olvadjunk be testtel-lélekkel a magyar nemzetbe.”

— Már megtörtént volna a kezdeményezés, ha az antisemitizmus vissza nem riaszt minden vezérelemet, s ha a zsidó kérdés, mint ilyen, politikai életünkben tényezőnek beférközni nem próbál.

— Nos, ne beszéljünk arról, mit és meddig próbált az antisemitizmus. Hisz maga a jelző is rosz. Istóczy Győző kapta fel. Mire kiküszöböltük volna, mint helytelent, igazabb szóval nevezve meg törekvéseinket, azalatt meggyökeresedett. Egyébiránt vegyük úgy a mint van a dolog, máskép nem vehetjük, s akkor egyszerűen tényekkel, melyek immár átmentek a történelembe, igazolhatom be, hogy antisemitizmus csakis akkor támadt Magyarországon, a mikor a zsidóság túlka-

pásait a törvény oltalma alá helyezte, elbizakodásában kiváltságokat követelt népe számára és bűnpalástoló ligát alkotott az ország alaptörvényeinek, keresztény társadalmunk erkölcsének nyílt megtámadásával. Istóczy Győző volt egyedül az antisemitizmus, de ő elszigetelve állt, guny és nevetség czéltáblája volt, míg a zsidóság vakmerő föllépéseivel föl nem zuditotta a közvéleményt és ez szent jogaink és keresztény erkölcsünk védelmére állást nem foglalt, igazat adva Istóczynak. Gondoljon csak vissza, minő tünetekkel adott kihívó életjelt a zsidóság arról, hogy nem ismer sem magyar hazát, sem magyar nemzetet, a hazának letiporja törvényeit, a nemzetnek legázolja érdekeit, ha fájának, ha népének külön törvényéről, külön érdekéről van szó. Emlékezzék csak vissza, mily hályogmetsző volt a közönségre a tény, hogy Szatmár megye kérvényével szemben, a mely megtiltatni kívánta az oroszországi zsidók bevándorlását, mint darázsra verődött össze egy gomolylyá a zsidóság, és sajtójában, a megyék termeiben követelte a kiváltságot, hogy legundokabb, legelmaradottabb, legfanatikusabb és legveszélyesebb elemei előtt megnyissák a határsorompókat. Vajjon hallgattak-e a zsidóság külön álladalmának intézői az érvelésre, hogy a magyar nemzet szintugy ellenezte a bosnyák csöcselék beözönlését, épp úgy ellenezné a szláv, a germán bevándorlást, mint az orosz zsidókét? Elleneznie kellett, mert nemzeti és közgazdasági érdekeibe ütközik, hogy idegen tömegekkel szaporítsa amugy is zagyalék néprétegeit. Emlékezzék csak vissza, kiknek vezetése, pénze, befolyása, hatalma állott nehány vakbuzgó, vérszomjas ember védelmére, mert a gyilkosság vádjával férközött hozzájuk a törvény, mely mindenikünk fölött áll? Vajjon annyira elnyűttnek, vértelennek és lélek nélkülinek hitték-e a nemzetet, hogy e keztyüdobásra sem futja el arczát a pir? Hihették-e, hogy a nyilvánvaló gasszággal üzött bűnpalástolás ellenhatást nem szül és a kiben a nemzeti becsület iránt a legpiczibb fogékonyság van, föl nem háborog az erkölcsi és állami

rendje ellen intézett merényletekre? Ne keressék másoknak, hanem önmaguknak visszataszító cselekedeteiben a lökést, mely a zsidó kérdést napirendre hozta. Vizsgálják meg belsejüket, vizsgálják meg nézeteiket, szokásaikat, törvényeiket, és rá fognak jönni, hogy társadalmunk és társadalmuk között oly éles az ellentét, melynek előbb-utóbb szörnyű katasztrófa lesz a vége, ha szilárdul ragaszkodnak mőzsési tanaik ama részéhez, mely kiváltságos, a többi népeket rabszijen tartó népül jelöli ki és világhódítást jósol a zsidó népnek. Végre is, a mint az amerikai yankee szelleme és a kínai munkás czopfja soha nem fognak összeférni, hanem vagy egyiknek vagy másiknak ki kell pusztulnia, mint kipusztul a fehér emberfaj mellett minden más színes emberfaj, úgy a zsidóság szelleme és erkölcstana, szokásai és törvényei soha sem férhetnek össze a keresztény társadalom szellemével, erkölceivel, fogalmaival, törvényeivel, czéljaival. Egyiknek el kell nyomni, ki kell irtani a másikat. Minél nagyobb a nyomás, minél gyorsabb az irtás, annál tisztább vegyelem kerül ki a elemek olvasztó-kemenczéjéből.

— Ön tehát a legtúlzóbb álláspontot foglalja az elnyomást és irtást vallja egyedül helyes politikavezérfonalul.

— Azt nem mondom, én csak konstatálni akartam az ellentétet, melyet soha semmi a világon természeténél fogva ki nem egyenlithet, csak a beolvadás egyik, vagy másik részéről. Miután pedig a keresztény társadalom szelleme fiatalabb, ha mindjárt épp fiatalsága miatt kissé szeles és túl nagylelkű, terjedtsége számbelileg is oly nagy, hogy a jövő századok átalakulásainak szocialis forradalmi viharai okvetetlenül a zsidóságot fogják legelőször vagyonából kiforgatni és fajilag véres harczokban kiirtani. És ennek a rengeteg drámának a szinpada minden valószínűség szerint az elsze-gényedett Európa lesz. Midőn tehát ezt konstatálom, konstatálom egyszersmind azt is, hogy a zsidóságra nézve más megoldást nem látok, mint a reformok zász-

lajának önkénytes lobogtatását, azoknak lelkes, szivós munka által való keresztülvitelét.

— Hol és min kezdjük a reform-munkát?

— Kezdjük el az iskolán, folytassák a templomon, végezzék a faji jellegen, vonásokon és fogalmakon, szokásokon, erkölcsökön. Lássá, az iskolájuk és templomuk neveli egészében azt a zsidót, a ki előtt mindig felállítják a válaszfalakat a keresztény társadalmak. Hizelgőjük sok van, mióta hatalmasak, de ezek az önök zsidai, hátuk mögött lenézik osztályukat, noha kihasználták azt. Kétségtelen, hogy a civilizáltabb zsidóban is van valami, kevés kivétellel, a mi taszit. Nincs meg önökben semmi a delejből, mely vonz. Faji vonásuk az élelmesség. Barátaik himnuszokat zengedeznek ez „erényüknek“, de inkább hallgassák ellenségeik gyalázó szavait, mint ezt a dicséretet, mert az élelmesség igazi zsidó kiadásában mi egyéb, mint nem nézni a pénzszerzésnek eszközeit, nem érezni annak szagát. Mohó pénzszerzési vágyuk, a könnyű meggazdagodás láza, sok kincset hordat önökkel össze, de higyjék meg, hogy az ékességek és rágaságok által körülragyogott zsidó nagyobb ellenenvet költ, mint az apró zsidók ezerei. Az a handleé, a ki házról-házra bekopogtat, hogy ócska holmit szedjen össze, nemzetgazdaságilag termelő, mert olyast nem hagy elveszni és megsemmisülni, a mit nélküle valószínűleg vagy a molyok, vagy a szemétdombok nyeltek volna el. Az a fütyülős zsidó, ki napi járó-földeket begyalogol, hogy a rongyokkal megterhelt batyuja mindennapi élelmét és rebachját meghozza, csinyei és fogásai mellett is dolgozik és növeli a közgazdaság érték-anyagát. Sem a zсібárus bódéja, sem a házaló ócskái, sem a fütyülős rongyai még társadalmat és közgazdaságot fel nem forgattak. Erkölceik lazasága, a mód, melylyel üzleteiket csinálják, rontólag hat mindenestre arra a társadalomra, melyet a Krisztusi tanok folyvást fölebb és fölebb emelkedni, egyre nemesebbnek és jobbnak lenni köteleznek, de még sem oly veszedelmesek, mint a magasabb értelmi színvonalon állóké.

Azok az apró üzérek fáradtsággal keresik meg kenyerüket. Tökéik gyűjtésében oly önmegtagadást tanúsítanak, mely méltán keltheti fel bámulatunkat. Oly korban, mikor a keresztény társadalomban a vér üdeségének és fiatalságának tüze tombol, terhes czók-mókkal, esőben-dérben, melegben-fagyban egy hagyma és egy darab kenyér képezi összes élvezeti czikkét a zsidó legénynek. Igaz, hogy ez önfeláldozás által gyűjtött kis tőke lesz azután alapja annak az óriás uzsorának, mely a bankárokat és vele a világ urait teremti. Mig azonban a házaló lepke uzsorás hernyóvá vedlik, addig bizony sokat izzad, sokat fárad, sokat nélkülöz, keveset csal, keveset keres. Hanem ott ama magasabb rétegekben, a hol szőnyegek borítják a padlót, francziául és németül gajdolnak a gyerekek, a szűz imáját zongorázzák az elliczitálandó hajadonok; ott, a hol a faji vonást a tudomány köszörűkövén élesítik ki; ott, a hol a társadalmi helyzet kezét fogva a raffinált észszel a törvetés egész rendszerét alkalmazza: itt ezeken a helyeken és ez emberek részéről fenyegeti a gavalérabb, nagylelkűbb, nemesebb társadalmakat romlás és enyészet. Hány nagyratörő lélek, hány családi boldogság, hány csendes jólét, hány reménydús jövő botlik el és semmisül meg ezekben a termekben? Ha az a Wertheim-szekrény huszonnégy órára lelket öltene és kifecsegné belsejének titkait; ha azok a zálogtárgyak, ha azok a butordarabok valami tündérujj érintésére beszédessé válnának, mily kísértő, mily kétségbeejtő panaszok sikoltásai és szitkai hangzanának ki belőlük. Hogy fojtaná el szívünk dobogását, mikor a meztelenre vetköztetett szegénység keserve könyeit hullatná; hogy szoritanók össze ökleinket, mikor a bűnbe sodort erőnek a börtön mélyéből jövő hangja káromkodnék; hogy fagyna meg vérünk, mikor az elbukottak, az öngyilkosok és meggyilkoltak csontvázaikat rázva siri hangon dörögnék: „Légy átkozott!”

Átok és átok, ez az egyetlen szellem, mely nyomon kíséri azt a zsidó szellemet, mely szédelgően és

szédítően üt el a keresztény társadalmak alapkövét képező elvektől. A kereszténység a menny felé tekint, a zsidóság a földre. Amaz az égben, emez a földön keresi kincseit. Ha tisztán érvényesülnének a kereszténység tanai, csak nemesebbek és nemesebbek, csak jobbák és jobbák lehetnének a nemzedékek. Ha kizárólag érvényesülnének a zsidók tanai, csak rosszabbak, csak elfajultabbak lehetnének az emberek. A nem nevelt zsidó még ismer néha kegyet, ismer irgalmat, a nevelt zsidó soha. A roszaságot növelte benne a nevelés, a fajbünt öregbitette benne a pallérozás. Azért, a lehető kivételek lehető kivételével, fokozottabban fokozottan veszedelmesebb a tanult zsidó a nem tanult zsidónál. Amaz az örvény, ez a pocséta; amaz a talányokban dolgozó sfinx, emez a ridegen föllépő fanatizmus. Ezek gyilkolnak, amazok tussolnak. Ezeknek se eszköz, se befolyásuk, se eszközeik nem voltak és nincsenek az eltussoláshoz, azoknak meg volt és megvan mindenök. Ezek talán a vértanúság megdicsőülését érezték volna, ha a törvény előtt felelnek az eszlári büntényért, emezek nemzetközi fegyelmők és összeesküvésők alapjait látták fenyegetve a vérvád bebizonyítása által.

Tehát az a mélyre ható, külön társadalmat és külön érdekszövetséget alkotó nagy rugó dolgozott bennök, mely a zsidókat mindenkor összefüzi; az a rugó, mely szívós kapocs a szétbontás kísérletei ellen és óriás motor a gyarapodás törekvései mellett. E kapcsan belül irigykednek, kajánkodnak egymásra, megcsalják, meglopják egymást, de azon kívül egymást támogatják, együtt cselekesznek a közös cél, a zsidó hatalmasodás és ennek végcélja, a zsidó világuralom érdekében.

Elég volt, hogy az eszlári büntény csupán mint „eszlári eset” verjen báránylehőt a nyilvánosság égboltozatjában, azonnal szorosra zárkózott az összetartó kapocs. A puszta félelem, hogy a báránylehő jeges felhővé tornyosulhat, riadót veretett idegességökkel és türelmetlenségökkel. Mindjárt elhárításán tanakodtak.

Nem néztek senkit és semmit, nem jogot, nem törvényt, nem igazságot, csak arra gondoltak, hogyan verjék vissza, amitől végzetes csapásként rettegtek, ha az igazságszolgáltatás zavartalanul teljesíti kötelességét.

Rendes viszonyok közt, ami erkölcsi felfogásunkkal, mind a szivőknek, mind az eszőknek követelni kellett volna az igazság részrehajlatlan kiderítését. Szivőknek azért, mert egy ártatlan gyermek legyilkolásának mulhatatlanul föl kellene kelteni a részvétet az áldozat és ellenszenvet a gyilkosok iránt. Ha közönséges fajtalanság bünténye bizonyul be, akkor is, ha egy sötét tévtanok által megőrzített felekezet bünténye, annál inkább. Eszőknek kellett volna felszólalni, hogy emberiségi érdek meg nem tűrheti a vérszomjuzó vadakat emberek közt. A farkast még soha bárány nem védte a bárányok közt. A farkas csak farkassal ordíthat és ragadozhat együtt, de akkor aztán hiába játsza a bárányt. Eszőknek kellett volna felszólalni, hogy a társadalom, mely megosztotta velök jogait, a legkisebb, amit követelhet, hogy törvényei előtt meghajoljon a legerősebb és a leggyöngébb egyaránt. Eszök mondhatta volna meg, hogy ha a törvény a gyöngét nem védelmezi, az erőt pedig szabadossá teszi, az ököljog lesz törvénynyé, s akkor az izomerővel rendelkező nagy tömegek pozdorjává törik őket. Szivök idézhette volna a tizparancsolatból azt a nagy szót, mely Abel halála óta mindig fölhangzik: „Ne ölj!”

Szivők, eszők nem volt fogékony az általános igazságok iránt. Testök minden idegszála, agyuk minden paránya vallási, faji és anyagi összetartásuk kapcsán függött. Minden érzésük, minden gondolatuk rettegett a bizonyosságtól, hogy a büntény öntudatosan és célzatosan elkövetett, a vallási tévtanok által megengedett szertartásos gyilkosságnak fog minősülni. Ez a bibije, nyitja, oka, rugója, amiért a gyilkosokat el nem ejtették, megbüntetésüket lehetetlenné tették. És ez állásfoglalás szülte meg, amint már említettem, azt, amit nálunk hibásan neveznek antisemitizmusnak. Ez

állásfoglalás, e tevékenység nélkül idők és idők teltek volna el, míg az állami és társadalmi élet megtisztítása és megifjítása, a nemesebb erkölcsök és a keresztényibb szellem fejlesztése érdekében áramlat indul meg, mely jelszavául tüzi ki a zsidók vallási elfajulását, erkölcsi betegségeit és romboló elhatalmasodását korlátok közé szorítani. Valamennyi elfogulatlan, más érdekek kötőfékén nem függő ember, kénytelen volt viselkedésök folytán belátni, hogy oly kórsággal állunk szemben, mely fertőztet, és oly tényezővel, mely pusztít. Egész szédítő voltában megnyílt előttünk a meredélyről a kilátás, mely föltárta belső szervezetünk bomlását, közgazdasági életünk aláaknázott voltát, nemzeti létünk veszedelmét, Magyarország zsidó országgá való sülyedését.

Pedig mily könnyű szerrel, mily csekélyke tapintattal vehette volna elejét a zsidó értelmiség e törekvések felülkerekedésének. Én tehetek róla leghitesebb bizonyosságot. Én, ki nemcsak rokonszenveztem a zsidósággal, hanem leghevesebb oltalmazója voltam az emancipáció törvényének, hittel és bizalommal csüngtem a szabadelvűség jelszaván, melynek előharczosait láttam azokban, a kik azt meghamisították, a kik azt kincsásó törpéjévé tették fajuralmuknak.

— Azt mi zsidók mindnyájan tudjuk, hogy Ön rokonszenvezett a zsidókkal, de azt se tagadhatja, hogy e rokonszenv nem vált kárára, hogy mi zsidók épp oly lelkesedéssel karoltuk fel, a mily mélyen elejtettük?

— Igaza van. Jó lélekkel mondhatom, hogy annyi előzékenységet, sőt tüntető figyelmet alig tapasztaltam bármilyen osztály részéről, a magyar nép szeretetét kivéve, mint épp a zsidóságnál. Beczéztek, dédelgettek mindenütt, legjobban ott, a hol a benyomások iránt legfogékonyabb éveimet töltöttem. S ha benyomásaim kalauzolásnak egyedül, és nem az igazság ereje és a tapasztalás nagymestere, akkor egyéni érdekem hallgatást parancsolna. Élvezném tovább mindazokat az előnyöket, melyeket hatalmuk és kincseik zugója a ve-

lők egy malomban őrlőknek nyujt. Így azonban a nemzetem jövője fölötti aggodalom, az elnyomott és kifosztott nép nyomorának látása, fölébreszt bennem mindig valamit abból, a mit a magyar irodalom története b. Orczy költészetének látnoki érdeme gyanánt emel ki. B. Orczy oly időben, a mikor földhöz ragadt népként, a legkeményebben bántak el a jobbágysággal, verset irt „a szegény paraszt néphez“, s abban egy igazi demokrata, egy igazi nemes szellem melegségével mondja el, hogy „mások hizelkednek a fényes nagyoknak, én neked írok megvetett csoportnak.“ Ez emelkedett jellem képe lebeg az én szemem előtt, mikor én sem írok a zsákmányoló hatalmasoknak, hanem az erkölcsből és vagyonából mindinkább kivetköztetett magyar nép bajait tárom fel, a mint Isten feltárni megengedte. És ha gyermekkorom tündérialmai, ha fiatalkorom tüzes ábrándjai megbotlanak a látványon, melyet a minden eszménytől, minden szépségtől megfosztott anyagi világ nyujt, akkor az okot né én bennem, hanem magukban keresék a zsidók, a kik úgy bántak a mi reményektől duzzadt, virágoktól illatozó, jóért és nemesért rajongó világunkkal, mint a hernyó a levelet hajtó gyümölcsfával. Lekopasztották, s aztán ott hagyták szárazon mint a kútgémet, levél, virág, gyümölcs, fészek és madárdal nélkül. Oh! nem feledem én el gyermekkori meséim, játékaim, hegyeim, erdőim képeit, nem feledem én el ifjúkori eszméimet és céljaimat; csak a zsidók se felejtették volna el, hogy ez az ország édes anyaként ölelte fel őket, hogy a nemzet az alkotmány sánczain belől közös asztala mellé ültette őket, s nem tett külön osztályt Izrael tizenkét törzse, a honfoglalók törzsei, és a haza csatamezőin vérező őslakók közt. Ugy bánt velők, mint édes testvéreivel és ők meg úgy bántak velünk, mint a tigriskölykök tejtestvéreivel; mikor nőnek, az ételt eszik meg előlük, mikor megnőttek, felfalják azokat, a kiknek anyja volt a dajkájuk.

Oh! én nagyon jól emlékszem arra a vidékre, a hol születtem, a hol nevelkedtem. Felhágtam az idén

is a várhegy ormára. Elöttem rezgett a napsugár a Tisza-Bodrog tengernyi kiöntésein. Lábam alatt porhanyították a bazaltot, hogy okádjon tüzet Hegyalja tüzi-talába, mint egykor a láva nyomán őt okádtá ki tüzesen a hegy gyomra. Hogy szeretnék futkosni e hegyen, mint egykor régen, s még se oly régen. Akkor még futottam a hegynek föl, most csak lépést megyek, hál' Istennek még zihálás nélkül, jó lábakkal, jó tudóvel. Akkor még a regék szellőitől körülkeringőzött romokból falak álltak, most már csak az a szellő maradt meg. Tavaszi éle belekapaszkodik valamikor göndör, most kósza rendetlen fürteimbe, kezdek elmerülni a mult kódébe, miglen fel nem ráz a jelen az ő kiállhatatlan képével. Elgondolkozom szülőföldem megyéjének multján. Mily gazdag kimagasló történeti eseményekben! Annyi nagy ember bölcsője ringott földjén. Itt látott napvilágot II. Rákóczy Ferencz; itt született Kossuth Lajos. Itt e hegyek, e várromok látták átvonulni Munkács felől a honfoglaló őseket. Itt a hátam mögött elvonuló erdőben áldoztak a táltosok Hadurnak. Itt a hegy lába alatt tüzték ki először a szabadságharcz lobogóját. Beszél itt minden: a patak és hegy, folyó és völgy, szikla és erdő. Beszél itt a mult, beszél itt a jelen. A multnak emlékeztetői a tárgyak és romok; a jelennek szócsövei az emberek és az élet.

Az a szoros és az a völgy, melyen át Árpád az ő hadával és az ő népével elfoglalta Attila örökségét, ma is történelmivé dagadó átvonulás folyamágya. Munkács vára fogja fel e lassu, de szakadatlan népáramlás habjait. Innen ágaznak el nagyobb és nagyobb medreket ásva Beregh-, Szatmár-, Ung-, Zemplén-, Abauj-, Borsod-, Heves-, Szabolcs-, Hajdu- és Bihar megyéken. Itt alakulnak át előbb a városok, később a falvak zsidóvá. Itt vannak mezővárosok és megyei székhelyek, a melyeknek lakossága tulnyomóan zsidó. Munkácson, Ungváron, S.-A.-Ujhelyen nem a vasárnap a szombat, hanem a szombat a vasárnap. Itt nem a Szent István nap, hanem a hosszú nap az országos ünnep. Itt a

vasuti állomásokon nem vár rád más, csak zsidó fiakkeros, nem látsz másokat, csak zsidókat. Itt a hemzseggő utcákon csak fehér hollóként akadsz össze nemzsidóval hétköznap. Itt látod egymásra épülni jámbor igényű, pogány stílű keresztény templomok mellett a diszesebbnél diszesebb zsinagógákat. Zsidó itt minden, a bolt, a korcsma, a kávéház, az utca, csak a hivatalnok, csak a nehéz szerszámmal dolgozó iparos, csak a kapu után görnyedő munkás nem zsidó. Majd rákerül a hivatalnokokra is a sor. Ezekre legelől. Az egyetemi hallgatóknak közel ötven százaléka zsidó. A hivatalnok után rákerül az iparosra is a sor. A boltok ellátják czipővel, ruhával, butorral, a kinek kell koporsóval is a fogyasztót. Csak a munkás az marad meg kereszténynek, míg segéd és nem mesterember, míg napszámos és nem földbirtokos.

Itt, igen itt, ezen a tájon, ezeken a vidékeken ismerheted és tanulmányozhatod a zsidót minden vonásában, minden életviszonyzatában. Itt ismerheted meg vallásos fanatizmusát; itt tanulmányozhatod élelmességi bűneit. Itt ismerhetsz meg zsidókat, a kiknek csak könnyű a vallás, de itt nem ismerhetsz csak ritka kivételkép itt-ott egyet-egyet, a ki Izrael sátoros ünnepein tüntetve ne tüntetne, hogy ő zsidó, semmi más, csakis zsidó. Jomkipurkor az a zsidó is bemegy a zsinagógába, a ki mindig tagadta, hogy barátja az avult szertartásoknak, a ki mindig fittogtatta, hogy ő haladó zsidó, a ki, hogy elfogulatlannak látszassék, felekezetnélkülinek hetvenkedik. Valamennyit egytől-egyig áthatja hosszú napkor templomaikban az a szellem, mely hitágazataiknak népet uraló és népet összeforrasztó, de egyuttal más népektől elszakító erejét, a faji külön vonást, a faji külön jellemet, a faji külön törekvést soha sem tagadja meg bennök. Itt ragadja meg féktelenül, tombolón a zsidót az a szellem, mely soha sem tagadja meg benne a zsidót. Mihelyt a kántor rázendít érczes hangján azokra a mélabús, az oly igaz, oly mély fájdalomtól áthatott énekekre, még az a zsidó

is, ki halotti inget nem ölt, czipőjét nem veti le a tornáczon, csak az imádságos lepedőt hányja a nyakába, átszellemül, egyenlő lesz a többivel, egyesül érzelmeiben, hitében, a megváltásban mindannyival. Vére lüktet az imádságok elénekelésében, rajongása tör ki Istent engesztelő és Messiást váró zsoltáraiban és siralmaiban.

Ennek a szellemnek a varázsa uralkodik a zsidón, a mikor zsidót lát és mint zsidót minden más fajta embertársától megkülönbözteti. Megkülönbözteti barátságával és bizalmával; megkülönbözteti vendégszeretetével és gondosságával. A mint fölismerte benne a zsidót, a mint megváltották egymás közt ennek biztonsága okáért azon a zagyvalék, azon a pocsék nyelven a talmud szavait, a zsidó sem ételben, sem italban nem csálná meg hitrokonát. Ha ez gojokkal elegyedett is össze, mert valamely érdeke így kívánta, hitrokonának mindjárt más poharat, más tányért, más ételt, más italt ad.

— „Igazán kóser-e az a bor?“ — kérdi a hitsorsos. „Ugy éljek!“ — felel a korcsmáros. És ez a mondás elég, hogy biztos legyen ételének, italának tiszta, hamisítatlan volta iránt. De ha a vendég bigótsága föltétlenebbül kíván meggyőződni, hogy csakugyan kóser, a mit elé tálalnak, a talmud néhány szava, eskü és átok formájában, bizvást megnyugtathatja lelkiismeretét is, gyomrát is. Mérget vehet rá, hogy nem kap azokból a ronda ételekből és italokból, melyekkel a gojt mérgezni erény. A ki valaha zsidó fészkekben jár, lepje meg az orthodox zsidót sábeszi bora mellett, igyék belőle, hasonlitsa össze azzal, a mit pénzeért ivott, s azonnal tisztában lesz, mily gyatra lény, mily nyomorult pária ő azelőtt a vallásának babonáiba elmerült zsidó előtt.

Mindezt most látjuk, mert megfigyeljük. Valamikor nem láttuk. Látni sem akartuk. Behunytuk szemeinket, bedugtuk füleinket. A szabadság, egyenlőség és testvériség harsonája úgy hangzott fülünkben, mint egykor hangzani fog a feltámadást hirdető angyal trombitája.

Megnyitottuk az alkotmány sánczait azok előtt, kik e sánczok hordásához semmivel sem járultak. A paraszt fizetett tizedet, ontott vért, a zsidó seftelt és szerzett. Hitünk volt, hogy az alkotmány sorompói közt a nyügtől szabadon föllélegzik és megnemesül, a mi benne oly merev, oly nemtelen. Hibáit és bűneit az elnyomatásnak, üldözésnek és szenvedéseknek róvtuk fel. Csak egyszer nyissa meg a törvény a városok kapuit a gheto söpredéke előtt, majd a kapukon belől süvegével, leveti férgeit, kaftánjával szenyését. A légváltozás kiszellőzteti bogaraiból, kivetközteti vakbuzgóságából. Hozzá simul az anyai kebelhez, mely tápra nyújtotta neki emlőjét. Szabad, független, nyílt, bátor, becsületes férfi lesz belőle, ki beleolvadt a nemzetbe. Nem lesz többé megvetett, kicsutolt zsidó, csak polgár. Támasza a demokracziának, nagy eszmékre, nagy tettekre képes hazafi. Meg se ismerjük a zsidóban a zsidót, mint nem ismerjük meg az idegenben, melyik a pápista, melyik a lutheránus, melyik az ó-hitű. Mi nem iszonyodunk enni és inni az ő edényeikből, ők sem a miénkből. Köztünk nem érezte magát senki tisztátalan-nak, ha a zsidó keze hozzá ért az ő kezéhez. Gazda ivott kocsisa kulacsából, paraszt az ur poharából. Így lesz az majd a zsidóval is. Hisz most már egyenlők volnának vagy mi. Hisz most már egy nemzet tagjai vagyunk: „Csókot ide, ölelj meg testvér!”

Az országot hívom fel tanuul, így gondolkoztunk-e? Az ország szóljon: megtörtént-e, amit reméltünk? Pedig elvhűségünk és szabadelvűségünk parancsa, meggyőződésünk és vérmességünk szentsége gyanánt vallottuk az emanczipáció csodákattevő hatalmát. Egyiknél komoly nemzeti törekvés volt, mint nálam akkor és mint nálam most is, hogy a zsidók beolvasztása keresztülhajtassék. Voltak, akiknél divat volt. Igen kevesen akadtak, a tapasztalás iskolájában megrögzött vének sorából, kik fejüket csóválták és a kiábrándulást emlegették. A tapasztalt vének föltételekhez akarták kötni az egyenjoguság megadását és a tapasztalás nekik

adott igazat. Föltételek mellett aligha nem előbbre jutott volna az összeolvadás ügye, s aligha merült volna föl oly kiáltóan a zsidókérdés. Föltételek nélkül a zsidók oly adománynak tekintették azt, mely nekik föltétlenül jár és melyért nem tartoznak semmivel. Sőt annál is nagyralátóbbak lettek. A zsidó szellem, a zsidó befolyás diadalának tekintették a törvényt, mely egyenlő, szabad polgároknak nyilvánította őket. Elbizakodásuk nőtt, elszigeteltségük újabb okokat meritett. Valóságosan, csak innentúl vert mélyebb gyökeret a külön zsidó állam eszméje. Azóta izmosodott és gazdagodott rohamosan e külön állam. Befolyása és hatalma nőttön nőtt. Gigászi erőt érzett magában, méltót ahoz, hogy kihívó daczczal és durva kiméletlenséggel izenjen hadat a törvényeknek, a társadalmi rendnek és az igazságszolgáltatásnak. Megostromolta a nemzetet minden ponton, legyűrte, letiporta minden vonalon, vezérlő elemmé tolta fel magát erőnek-erejével, osztogatta parancsait, éreztette hatalmát, mintha legyőzöttek volnánk, méltók a rabszolgaságra.

Erre már a magyar nép vére is felbuzgott, türelmének fonala megszakadozott. Egységes táborrá lön az ország. A török tüntetések árja ragadta csak ugy el a nemzetet, mint most a vágy, megvédeni a jogállamot a túlkapások és merényletek ellen, reformoknak vetni alá a zsidóságot, kitörni sárkányfogait, meggátolni bevándorlásukat, törvényeket alkotni visszaéléseik ellen.

A török rokonszenv tüntetéseiben országos közvélemény nyilvánult kétséggkívül. Nagyszerű érverése volt az egy nemzet politikai előrelátásának. Mégsem volt egységes érzelmeiben az egész ország. Szerbek, horvátok, ruthének, szlávok ellenszenveztek e mozgalommal. Az eszlári per az összes kereszténységet egyesítette érzelmeiben és nézeteiben, kivéve a zsidóságot. Irhattak akármit a lapok, a közvélemény tisztában volt, kik sugalmazzák tollukat. Az a néhány keresztény, kik a zsidóság mellett állást foglaltak, számla se jött. Mindnyá-

jukról bebizonyult, hogy vagy a váltórabszolgaság, vagy a zsold profuntján élődnek.

Izgatottan leste az ország kicsinye-nagyja a mozgalom kifejlődését. Belpoklosok külön társadalmaként bántak a zsidósággal, mely kihívólag-tüntetett azzal, hogy vallásilag és fajilag összekovácsolt egy test és egy lélek. A kereszténység is tömörült. Divat lett nem érintkezni, nem vásárolni a zsidóktól. Igen sok keresztény boltos, korcsmáros, árus és iparos megélhetésének és megvagyonosodásának lett forrásává ez irányzat. Erkölcsileg máig is helyre nem pótolható, anyagilag kiszámíthatlan kárt okozott a zsidóságnak e mozgalom. Hatása ma is nyivánul számos jelenségben.

A török barátság időszakában Szabadynak török indulója hangzott minduntalan, mindenfelé; a zsidóellenes mozgalom időszakában zsentri, polgár és nép azt zugta oda a cigánynak: „Zickczene, zackczene!” Majd nemsokára rá: „Erger, Berger, Schossberger...”

Zsidóellenes volt az egész világ, gyerek, ifju, férfi, agg, legkivált a nők.

A nő kedélyvilágából meriti okoskodásait, ítéleteit. Szíve olyan, mint a fonograf, mely a legfinomabb hangot is följegyzí és visszaadja. Szeret vagy gyűlöl, rokonszenvez vagy utál: visszatükrözi az arcza. Kaczag, ha kedve tartja, sir, a mikor akarja, de annyira a leg-elegánsabb termekben sem színésznő, hogy meg ne lásd rajta, ha hideg, ha fagyos, ha megborxad, ha visszariad.

Petőfinél senki ragyogóbban, nem irta le azt a lángoló szenvedélyt, a mit szerelemnek hínak. Angyalok szárnyain röpködtette be velők a földet. Virágos mezőkön, illat, gyönyör és kéj között vezette a hölgyet, kit Isten örömkönyének, csillagnak nevezett. Nem mondta ki oly nyers őszinteséggel, mint Mohamet próféta, hogy a nők legjobbjai a szerelemtáplálók és szülők, de költészetére ráillettek Lisznyay Kálmán szavai, hogy a „szerelem villantja át rajta sugarait.” És a nő megérdemelte, hogy oly lángész énekelje meg, a mi benne magasztos. Mert számtalan gyöngeségei

fölött, mint tündöklő fény virraszt naiv kedélye, mely elárulja, ellocsojja benyomásait. Becsüli mindenben a nagyot, a nemest, az erőset, szívből az indulatot, ésszel a kimagaslót. Nálánál durvább, nálánál műveletlenebb, nálánál gyöngébb elméjű férfival csak ritkán, sakkor is kényszerűségből, vagy a nőuralom fenhatósága végett köt házasságot a nő, de szeretni nem szereti az ilyet soha. Ellensége minden aljasnak, minden nemtelennek. Gyűlöli a hamisságot, megveti a kapzsit, utálja a zsugorit, ajtót mutat a gavalértalanságnak. Ezért nem szeret a nő soha zsidóba. Sem pór lány, sem urhölgy nem itéli méltónak, hogy Hafiz rózsáligeteiben szívökhöz emeljék. A zsidónő is, míg lelke gyémánt, szíve arany, elzárkozik vonzalmaival fájának férfiai elől. Ha igazán megdobbant, ha igazán fellángolt a szíve, mindig a legnemesebb, a leggavalérabb faj férfit fogja kiválasztani, hogy szerelmével boldogítsa.

Az üzérkető szellem soha sem volt, soha sem lesz a szerelem bálványképe. Elmondhatná-e a zsidónő, ha szerelmesét zsidóban találná fel: „Mikor a király én mellettem ül, nárdusnak jó illata származik tőle?” Az Énekek énekének paradicsomi bájakkal felruházott nője elfogatja a rókafiakat, a kik az ő szőlőit pusztítják, de nem helyezi azokat „a liliomokkal megkerített gabonaasztagra.” Ha a nő hasonló a képzelet legköltőibb ékességeivel teleaggatott bibliai nőhöz, ha az ő szemei olyanok is, mint „a vízfolyás mellett való galamboknak szemei, melyek téjben mosattak meg”, ha az ő orczái hasonlatosak „a drága füveknek táblájához”, az ő ajkai a liliomhoz, melyekről fűszerszámos méz és illatos olaj foly: akkor még kevésbé lehelheti a szerelem ittasságának rezgő, édes hangján a fondorkodás, a lovagiatlanság, a spekuláció fajférfiára: „Ez az én szerelmesem, és ez az én barátom óh Jeruzsálemnek leányai.”

Mikor elérkezik a zsidónőre a szívet olvadékonynyá tevő kikelet, mikor az éneklésnek és virágzásnak az ő korszaka eljött, mindig az erényekben, büszkeségben,

bátorságban czédreusibb ifju felé fogja suttozni: „Serkenj fel éjszaki szél és jöjj el déli szél, fújj az én kertemre, hagy folyjanak annak drága illatu szerszámai, jöjjön el az én szerelmesem az ő kertébe és egye annak gyönyörűséges gyümölcseit.”

Soha a nő, ha „szeplő nincsen benne“, szívének mátkájául el nem fogadja a férfiaknak azt a fajtáját, mely „Sáronnak rózsáját és gyöngyvirágát gránátalmás kertjeivel, édes gyümölcseivel, szépségeivel és szerelmeivel“ közönséges áruczikké alacsonyította. Ha a nő eszmevilágán és szívsgalmán fordulna meg a zsidókérdés, nagyon hamar megoldatnék. A zsidónő volna a legelső, a műveltebb zsidónő mind egytől-egyig, a kik örömmel foglalnék el helyöket társadalmunkban, illatozva és viritva, csókkal ajkukon, magzattal emléjükön. A reformok termékenyítő esőjét és virágoztató napfényét ők óhajtják legjobban, a kik vágynának ki, ki a szabadba, ki, ki oda, a hol az „eladó“ lányok nem portékák, a hol a zsidónőt nem aransodronyos kalitka fogadja az ő csecsebecséivel, ékszereivel, selymével, bársonyával, a hol nem a rabbinus által eltört pohár köt frigyét holtomiglan, holtáiglan, a hol a magyar nő választja jegyesét, hitestársát, hogy legyen életének támasza, örömében-bánatában részese, jogaiban-terheiben osztályosa, a szó valódi nemes értelmében felesége.

A zsidónőnek szívét melengeti, ringatja annak a reformnak szelleme, melytől annyira fázik férfaiuknak geseftelő ösztöne. A zsidónő, mikor kedélyvilágába mélyedt, titokban, csöndesen maga is átérezte annak a mozgalomnak érveréseit, a melyek átjárták a nemzet összes idegeit, vérkeringését, izmait. Megrázkódott olykor-olykor a szeles, hideg verőfényes időnek miatta, mely akkor járt a miazmákra, az élősdiekre, a rothadásra, a bűzre, de nem volt halálos ellensége a mozgalomnak, mint a férfiak. Megértette: miért szivja be a nemzet oly mohón az ózondús levegőt, miért óhajtja fölfrissíteni idegrendszerét. Belátta, miért nem hagyja a mozgalom szellőzetlenül a képviselőházat sem, miért

vált annyira éretté, hogy helyet foglaljon a törvényhozásban. Mert már akkor csakugyan komoly erővel ostromolta a zsidókérdés a parlamentet. A tapolczai kérvény fölött folyt vita nemcsak nyitánya volt a társadalmi és közgazdasági reform-korszaknak, hanem egyuttal hatalmas tornája a megaczélosodott mozgalomnak.

A zsidókérdés volt a kérdések legelseje, mely nem maradt egy-egy párt szűkkörű életének korlátai között, hullámgyűrűi átvertek minden pártsorompón. A függetlenségi párt nagy többsége a nemzet fejlődésére üdvösnak ítélte, hogy a zsidóság visszaélései megzaboláztassanak, s a beolvadás eszközei meghatározottassanak. A mérsékelt ellenzék habarékoskodott e kérdésben is, mint valamennyi életbevágó kérdésben. A kormánypártban, a hatalmi érdek-kényszerűség törvényeit is mellőzték, hogy hangsúlyozzák a reformok szükségét. Sem Tisza generálisi tekintélye, sem Wahrmannék feszélyező magatartása nem szoríthatták ki a szabad levegőt, mely a klub helyiségeit betöltötte.

Parlamenti életünk történetében ez volt az első eset, hogy a közjogi és más kérdésekben homlok-egyenest ellentétes állást foglalók találkoztak egy kérdésben, mely nemzeti minden rétegében. Eszmecseréik, melyeket a folyosókon váltottak, lassankint összetoborozták őket. Ebben az egyetlen kérdésben a különböző pártok férfiai közül mintegy huszan, többször tanácskoztak. E tanácskozások alapját képezhették volna egy parlamenti életünket legeredendőbb bűneitől megtisztító, gyökereiben megújító mozgalomnak. E tanácskozások aláásták a klubéletet. Már ennél fogva is, de főkép az általuk tárgyalt kérdések miatt nekik rontott minden érdekkör, mely féltette vezéri pozícióját, a legyezgetést, a mamelukságot. A magot elvetettük, nem rajtunk mult, hogy ki nem kelhetett.

Elég gondot okozott nekünk a napi harcz, mely kajánul és ádázul kezdett dulni a zsidókérdés bolygatói ellen. A tapolczai kérvény vitája alatt tűnt föl a zsidóságnak és csatlósainak, mily arányokban nőtt meg a mozgalom.

A vitát megelőzőleg közös tanácskozást tartotunk. Két nézet és két indítvány került szőnyegre. Az egyik, a merevebb, Istóczy Győzőé, a másik, a hajlékonyabb, az enyém volt. Istóczy Győző egyszerűen és röviden az emancipációt kimondó törvény eltörlését kívánta határozat alakjában a képviselőház elé terjeszteni. Én ily rohamos visszaesést, az 1848-iki törvényalkotás egyenlőségi szellemében meghozott 1867-iki XVII-ik törvényczikktól, nem tattottam alapelveimmel összeférőnek. Két szempontra helyezkedtem. Az egyik szempont: reformálni a zsidóságban, ami benne vallásilag és fajilag kiütő, romlott, erkölcs- és nemzetellenes; metszeni, ha kell, mint fán a korhadtt, a fattyu ágakat; kivetni belőle, ami rossz, mint halászbárkákból kivetik a döglött halat. A másik szempont: gátat vetni a zsidóság bevándorlásának; törvényhozási intézkedésekkel akadályozni meg visszaéléseit és túlkapásait, történjenek azok akár a valláserkölcsei, akár a társadalmi, akár az ipari, akár a forgalmi, akár a kereskedelmi téren, szóval a közgazdaság bármely ágában.

Ónody Gézát kivéve, aki Istóczy javaslatához csatlakozott, mindenki az én álláspontomat tette magáévá. El is fogadták a határozati javaslat szövegét, melyet az értekezlet elé terjesztettem. Istóczy Győző kijelentette, hogy ragaszkodik a maga álláspontjához és aláírókat gyűjtött javaslata alá. Nem elleneztük, hogy külön ő is beadhassa javaslatát, hadd vegye észre ebből is a zsidóság, mily mélyreható rendszabályok foganatosításától várják immár sokan az ország ügyeinek javulását. Istóczy programja tehát, amint látható, kizárólag politikai program volt, az enyém tisztán társadalmi és gazdasági. Ennek megfelelően követeltem a képviselőház elé terjesztett indokolt határozati javaslatomban:

1-ször, hogy a zsidó vallásfelekezet belső és külső szervezete, a kor követelményeihez képest, megállapíttassék, s az állam főfelügyeleti jogának minél hatásosabb gyakorlása biztosíttassék;

2-szor, hogy a zsidó zugiskolák gyökeres kiirtására alkalmas eszközökről gondoskodó törvényjavaslattal egyidejűleg, a kormány rendezze a zsidók népnevelésének és theologiai iskoláztatásának ügyét;

3-szor, addig is, míg a zsidó anyakönyvek vezetése törvény által szabályoztatnék, rendeleti uton intézkedjék a kormány, hogy a zsidó anyakönyvek szokásos vezetésénél az állam adózási és honvédelmi érdekei oly rendszeresen ki ne játszassanak;

4-szer, a honosítási törvény oly irányban módosíttassék, mely az állam erkölcsi, jogi és kulturai céljait kockáztató zsidó bevándorlásnak gátat vet;

5-ször, alkottassék törvény az élelmi és italczikkeknak meghamisítása ellen, és különösen gond fordíttassék, hogy ilyenek a külföldi forgalomba ne hozassanak, nehogy legvirágzóbb termelési ágaink érezzék a visszahatást; ezzel kapcsolatban rendeztessék az italmérési és korcsmatartási jog;

6-szor gondoskodjék a kormány az iparviszonynak minél gyorsabb és minél czélszerűbb rendezéséről;

7-szer, terjesszen be a kormány törvényjavaslatot a földbirtok- és hitelviszonyoknak oly irányu rendezésére nézve, hogy egyrészt a váltóképeség megszoríttassék, másrészt az árverés alá jutó birtoktestnek és gazdasági fölszerelésének el nem árverezhető része meghatározottassék, és ez által úgy a földbirtok folytonos értékcsappanását, mint a földbirtok kimerülését elősegítő gyakori birtokváltozás korlátoltassék.

Ebből a hét pontból állt javaslatom a zsidó kérdést illetőleg, melyet kivülem, mint a javaslat indokolóján kívül, aláírtak Szalay Imre, Békássy Gyula, Hentaller Lajos, Vidovich György, Tóth Antal, Széll György, Ónody Géza függetlenségi, Simonyi Iván mérsékelt ellenzéki, Lázár Lajos, Jánossy János kormánypárti képviselők.

A vita 1883-ik évi januárius 23-ikán indult meg. Hét évé már annak. E hét év alatt sok minden lecsendesült, a mi akkor zajos volt, sok érdek meglá-

pult a hatalomnak az alatt az eresze alatt, a mely alól szabadulni óhajtott; sok szenvedély lelohadt a megélhetés jeges zuhanya alatt. Hanem azért annyit mégis bátran merek ítélet alá bocsátani: van-e legkisebb tulzás e programban; nem kellene-e a haladó, a magyar zsidónak ma inkább magáévá tenni e programmot, mint akkor; nem-e a művelődés, erkölcsösség, nemzeti érzés követelménye mindaz, a mit e hét pont tartalmaz? Hisz magát a kormányt és pártját abban az időben úgy eltöltötte a reformoknak ez irányban való szükség, hogy a bensejében forrongó mozgalomnak meghozta az áldozatot, s a javaslatnak ellensúlyozásául a vita hevében Darányi Ignác által javaslatot tétetett a váltóképeség megszorítására, a mit a kormány az országgyűlés előtt ünnepélyesen magáévá tett. Szava ma is köti e javaslat benyújtására. Csakhogy a Tisza Kálmán politikai rendszere szótartásnak tartja a cigánykodást. Ez az ígélet is ott csücsül azon a hires szegen, melyre a lyukas mogyorók tarisznyáját akasztották. Elaltatták a kérdést, hogy az uzsora korlátozása után ne kellessen a leggyilkolóbb fegyvert kivenni a zsidóság kezéből. Azt a fegyvert, melylyel kincseit gyűjti, melylyel hatalmát megalapította és fentartja. Azt a fegyvert, mely kiváló szolgálatokat tehet, mint kereskedelmi papiros, de a mely nemcsak azoknak a kezében öngyilkossági eszköz, a kik csak a nevöket tudják lefirkantani, hanem a családok ama büszkeségeire is, a kiket a csikóvér könnyelműségekbe szilajit bele.

Nem bolygatja e kérdést most már senki. Nem bolygatja a kívánczorlást kényszerűséggé tett ama viszonyt sem, a mely váltókkal aprózza el a kis gazdák telkeit, mint kiélezett balta a fahasábokat. Ebben az elaprózott birtokban lesz, a XIX-ik század egyenlőséget ordító szájhöseinek csúfjára, jobbágy az egykori földesur. Addig-addig robotol régi birtokán, mig végre a legjámborabbnak vére is megunja a zsellérkedést és éhezést öseinek kunyhójában, vándorbotot ragad tehát, s átvitorlázik Amerikába. És a kormány botozni való bölcsessége

zsandárokkal vereti vissza, a ki megy munkát, kenyeret keresni. Kényszeríti „szabad polgárait“, hogy maradjanak új földesuraik jobbágysai, zsellérei; kényszeríti a munkás kezeket, hogy éhezzenek, mert nem meri fölvetni, nem meri megoldani az otthonvédő törvényt, nem meri lehetetlenné tenni, a mit megtesznek a polgáraiknak jólétét minden más hatalmi érdek fölé helyező Egyesült-Államok, a melyek kiszabják, hány holdat és minő hájlékot nem szabad elkótyavetyélni senkinek a feje és lába alól semmi szín alatt.

De hát, ki is pártolná nálunk a szegényt? Nálunk elnyomják a tehetetlenséget, megkeserítik a nyomort. Uralkodó nézet az már mi nálunk, hogy a hol a zsir, oda fenjed a hajad, a hol erőt látsz, azt támogasd, a hol köpülnek, ott igyál íróstejet. Aknázd ki, a hol előnyt látsz, ne törődjél csak magaddal, ne kimélj senkit, legkevésbé a gyöngét, mert ennek feljajdulását senki sem hallja, ennek ellenállását minden hatalmas lázadásnak fogja tekinteni.

Ebből a nem bolond, nagyon is eszes, de nagyon is szívtelen lyukból szabadulnak ki mindazok az erők, melyeket szekerébe fog a világhódító szellem, hogy imponáljon fogatával. Ott rug-kapál a hámban korszakunk nagyhatalma a sajtó is. Éreztem elégszer rugásukat, elnézegetem folyvást kapálódzásukat. Se rugásukért nem haragszom, se kapálódzásukat nem irigylem. Látom, hogy cifra a szerszámuk, dús az abrakjuk. Helyes! ha ló nyeritsen az abrakra, ha paripa igazodjék a sarkantyura. Nagyon is természetesnek találom, hogy a sémi erkölcsökben nevelt sajtó vérbélien elfogult. Nincs már abban többé fikarcnyi sem a tősgyökeres magyar szellemből. Kipusztult az teljesen hírlap-irodalmunkból. Küzdenek a magyarságért, mert az a kenyérkereset és jövedelem forrása. Küzdenek a német-ségért, a hol germanizálni haszonhajtó. Azok a reklámok, melyekben példányszámaikat hirdetik, egyuttal azt is jelentik, hogy minél több példányszámot elérni az egyedüli törekvésük. Szája ize szerint írni minden elő-

fizetőnek, ez a program. A többi mellékes. Az igazság keresése, elvek szolgálata, eszmék harcza, irányok és célok kitűzése immár nem képezi a sajtó feladatát. Üzletnek tekintik, semmi másnak.

Valaha a lapok készítettek elő a közönséget a reformokra. Zászló gyanánt lobogtatták az átalakulás eszméit. Iskolát teremtettek, pártot gyűjtöttek. A 48-iki törvényhozást, a 67-iki kiegyezést a sajtó készítette elő. Most már megelégszik azzal, hogy elszongja a napi események felől nézeteit. Gondja csupán arra terjed ki, hogy szólabdacσαι édeskések, könnyen lenyelhetők legyenek. Keserűet egyedül oly irányban mondanak, a hol nincs prenumerans. Az előfizető szent előttük. Elnézők a sületlenségek, el a visszaélések, el a hibák iránt, ha a prenumeranstól erednek. Inkább kórházi ápolók, mint orvosok. Inkább száraz dajkák, mint anyák. Inkább kiseddóvók, mint tanárok.

Ezt a sajtót nálunk a sémi szellem nevelte ilyenné, a milyen. Se igazságot, se eszmét, se erkölcsöt, se nemességet ne keressünk többé hasábjain. Egyetlen egy szellem hatja át, a világhódító zsidó szellem. A legkisebb ütés, melyet a zsidóság valamely tagja kapott, megérzi az egész test és visszaadja az egész világsajtó. Boulangert gunyolták, kinevették, leteperték, megsemmisítették, mert állást foglalt a parlamentarizmust uraló zsidóerkölcs és a Franciaországot kizsákmányoló Rothschild-dynastia ellen. Ez a pusztá tény elég volt, hogy a végletekig üldözzék, hamis tanukat fogadjanak ellene, s azt, a kinek kezén milliók fordultak meg, a vállrojtók krajczáros vádjá alapján ítélik el. Kiforgatták az alkotmányt, rendkívüli bíróságot állítottak össze, pénzzel, erőszakkal dolgoztak ellene, mert féltek népszerűségétől és hatalmától. S akadt-e egyetlen lap, mely ne nyomtatta volna le a hivatalos kofaságokat, melyekkel pel-lengér alá helyezték? Volt-e magyar lap, mely a francia géníusz világánál informáltatta volna magát a francia dolgokról? Nem-e kintornaszerű módon húzták a nótákat, melyeket a zsidó zeneérzék irt hangjegyekre?

Magyar génuszról beszélnek, s nem látják, hogy a napi termék, a napi eledel idegen. Hol keressük a magyar génuszt, ha a szellem, mely a társadalmi élet minden izületébe behatol, annyira zsidó, hogy már össze-
tévesztik a magyarral?

Volt szó a világon fekete és vörös nihilről, de arról senki nem mer beszélni, hogy van kóser nihil is.

Mi trefnik, tisztátalanok, gójok, állatok vagyunk a talmud zsidó előtt, s mégis az ő kóser világnézetük uralkodik felettünk. Annyira uraink lettek, hogy nem szégyeljük bevallani szolgaságunkat és gyávaságunkat. A magyar génusz legfenségesebb két vonása, a bátorság és lovagiasság veszett ki belőlünk. Nem borzasztó-e csak gondolatnak is, hogy minden ember pengeti a zsidók bűneit, hanem azért a félelem, az összeköttetés, az üzlet, a megélés jogán senki nem meri nyiltan hangoztatni?

Legbadarabb mégis a dologban az, hogy a zsidó tudja, mennyire nem igaz embere neki senki sem, mennyire megveti erkölcsseit, tanait, szokásait, gesetelését mindenki, mégis megszerzi prozelitáit, szolgálait, lakárait. Csoda-e, ha ily körülmények közt viszonzásul is megvet keresztényt, ki rászorul, kit megfizet, a ki bókol, hizeleg neki szembe, bár bensőleg utálja.

Hol itt a magyar génusz?

Vagy talán másutt keressük? Jó! Menjünk tovább, hátha megtaláljuk.

Hova menjünk? Menjünk a szolid áruk üzletével, a tisztesség útján, foglalkozó kereskedők közé. Hallgassuk meg, épp most panaszkodik:

— Lehetetlen megélni. A zsidók nem versenyt csinálnak, hanem licitálnak a vevők gyöngeségeire. Silány, rossz portéka potom olcsóm, bukás két ízben, tessék vele jó cikkekkel, hamis bukás nélkül versenyezni. Én adok jó füstert, teljes mértéket, ő ad agyagból kávébabot, téglaporos paprikát, hamis mértéket. Hogyan versenyezzek én vele a becsület útján? Te adsz vászonnak vásznat, gyapjunak gyapjut, a zsidó bele-

disputálja vevődbbe, hogy a karton lenszövet, a pamut gyapjuposztó. Tessék versenyezz vele?

Menjünk az iparosok közé.

— Tönkre megyünk végkép — sóhajt a kézműves. — Gyári áron, gyári kézből hozzák nyakunkra a a tömérdek limlomot. A 27 krajczáros bazárok világa megcsappantotta keresetünket. Nem kell senkinek a szolid munka, mindenki fut a kontár munka után. A czéheket eltörölték, nem kell tanulni senkinek mesteriséget, iparos lehet mindenki, ha nem is konyit iparághoz, csak bolt kell és hitel, s aztán mindjárt megy az üzlet. Szabad ipar a czim, szabadosság az eredmény. Borra utal a czégér, gyártott borra vall a mérés. Amerikába vándorol az erő, a szakképzettség, itthon élelmeskedik a legmagyarabb osztály elpusztítója a szédelgő ipar.

Menjünk a földmivesek közé. Ott már ne kérdezzünk a viszonyok felől senkit, ott csak lássunk és tapasztaljunk.

Minden falunak megvan az ő korcsmája, a korcsmában az ő zsidaja, a zsidóban az ő kirablója.

A rendszer igen egyszerű és igen egyforma mindenütt. Mér pálinkát, vele méri a poklot. A pálinkát vagy felírja dupla krétával, vagy adja terményekért. A férj is, az asszony is eljön titokban a szakajtóval. Becseréli a rozst, a lencsét, a babot, a kukoriczát pálinkáért. Lassankint rámegy a marha, rá ami elmozditható. Most a telekre kerül a sor. Olcsó a János pénz dolgában. Csak ötven és száz a perczent. A váltó, ez a borotva, eltakar mindent. Egyszer csak megütik a dobót, se föld, se ház többé. Megvan a földönfutó, aki választhat kettő között: beállhat robotosnak a saját ekéje mellé; vándorolhat ki Amerikába.

Törvényben igaz, el van törölve a jobbágyság, az életben nincs. Ezernyolczszáznegvennyolczban szabadnak mondták a parasztot, szabad urává tették földjének. Nincs földesur, nincs urbér, nincs dézsma, nincs robot, mondták ki 1848-ban, s ime új földesur, új

urbér, új robot, új jobbágyság van 1889-ben. A szent egyenlőséget brekegig a békák, csiripelik a verebek, Sárosban, Marmarosban, Szamos háton, Tisza háton, körül-körül a Kárpátok mentén, mindenütt a volt jobbágyföldek új urat kaptak. Ez új urak fogadják fel a volt tulajdonost jobbágnak. Megkötik a szerződést következőképen:

— No János, Juon, Janku, én kendet kidobhatnám a házából. De hát látja, én jó ember, én becsületes zsidó vagyok. Nem akarom a maga kárát. Hát csak maradjon a házban. Nekem nem kell pénz. Nekem csak az kell, ami kendnek is jobban esik. Fog nekem dolgozni érte hatvan napot. Tudja én a földből sem akarom kendet kiverni. Csak dolgozza úgy, mintha a magáé volna, majd én az adót is fizetem utána, de a fele a termésnek az enyém.

János, Juon, Janku mit tud mit tenni, beáll jobbágnak a zsidóhoz. Nem fizet tizedet, mint egykor földesurának, napjainkban a tizedes rendszer daczára ötven perczentre dolgoznak; nem jár ur dolgára, de jár robotolni. Ilyen világ van most.

S vajjon a magyar géniusz mit csinál mindez ellen? Ugy tesz, mint a strucz, homokba dugja fejét, hogy ne lásson, azt hiszi őt se látják. A magyar géniusz lovagias dolognak, a tiszteség mértékének tartja, hogy ne szóljon roszat a zsidóról. Géniusz dolga, az ujkori sáfárság géniuszáé, elhallgatni a legnagyobb igazságokat, mert veszedelmes azokat hangoztatni. Botond buzogányával ütötte a romlott Byzancz kapuit, Botond unokái a bölcsesség légvárából, a szabadelvűség hamis itczéje mögül eltitkolják, ami fáj, ami éget, ami pusztít, ami megöl. Ugy tesznek, mint a fatalista mohamedán. Leguggolnak a boszorkányüst mellé és azokat az apró fehér férgeket lágy érzelmekkel nézegetik testükön.

Könyves Kálmán megírta, hogy a boszorkányokról, melyek nincsenek, szó se legyen, de Könyves Kálmán nem írta meg, hogy a magyar géniusz valaha elalszik a boszorkányos elvek italától. Avagy nem

gyermekesen nevetséges, hogy az országházban teli tüdővel és nagy szájjal csinálnak politikai vitákat oly kérdések fölött, melyek lehetnek igen érdekesek, de a melyek nem vágnak a vérébe, csontjaiba, életébe a nemzetnek? Vajjon nem-e a poltronság netovábbja, hogy az elmélet hajszárait bombardós zajjal hasogatják, de a zsidó génuszt háborgatni veszedelmesnek ítélik? Hadd pusztuljon a nép, vesszen az erkölcs, dőljön rabigába az ország, csak a kapu orditson, a nemzet bámuljon. Egyetlen kenyérkérdés se köti le figyelmeket, egyetlen erkölcsi mozzanat sem nyitja ki szájukat, mert a magyar génusz mai napság az, hogy titkolni kell a bajokat és kalapot emelni a vllághódító szellem előtt.

Ám tegyék! Majd meglátják következményeit. Most még a nemzeti érdek megannyi rugója segíthetne a gyökerekig ható mély bajokon. Maga a zsidóság jövőendő katasztrófáknak vehetné elejét, ha jobbjai kitűznék a reformálás és beolvadás zászlaját. Nekik kellene jó szemmel nézni azok munkáját, a kik a szélvetést ellenzik, mert tudják, hogy vihart fognak aratni. Ha önzésük a mindenséget is elnyeléssel nem fenyegetné, észre kellene venniök, hogy azok leghalálosabb ellenségeik, a kik a barátság színe alatt kulancsokoskodnak mellettök, míg azok igazibb barátai, a kik hatalmuk növekedésében látják az árnyakat is, a melyek egykor majd eltemetik e hatalmat.

Van okuk elbizakodni fegyvereik kimerithetlen voltában. Van okuk nagy dolgokat várni attól a nagyhatalomtól, melynek annyi meg annyi eszes tolla perczeg érdekökben, legyezve hiuságukat, szolgálva haszonlesősöket, terjesztve moráljukat, legyürve, a mi ellenök támad, fölemelve, a mi javukra lép sorompóba. Van okuk nagyra lenni vele, hogy érzékenységek hatalmakat hoz mozgásba, törvényeket tipor el, minisztereknek parancsol, s a mellett legeredendőbb bűnüket oltotta be a társadalom szószólóiba, a közélet férfaiába. „Ne bántsd a zsidót, ne feszegetsd a zsidó kérdést, ne szólj viselkedésökről, ne gondolj tetteikkel” — ezek ma a dé-

delgetés iskolájának jelszavai. Mennyi gyávaság fűződik e jelszavakhoz. Mily buktatói ezek a nemzeti élet legüdvösebb reformjainak.

A szerb, az oláh, a panszláv ellen szabad minden szó, minden tett. Halljad csak hogy ordítanak ellenők lapok és politikusok. Ah! de a zsidónak minden, de minden szabad, annak üzérkedési czirkulusait zavarni, annak néppusztító, erkölcsöket rontó ügyleteit firtatni vétek és kárhozat.

Oh! mily beteges féltékenység, mily gyáva meghunyászkodás rejlik e politikai képmutatás mögött. A rothadás, az ő büzével és erjedésével, mutatkozik benne. Megnyilik előttünk az új korszak trágyadombja, a mint Irányi próféta nagy kéjjel hordja belé az ocsut. Hordás közben ott kotor a szemét között, a legelső ringyrongyból tógát szab magának, a talált papirdarabokat sárkánynyá ragasztja, s aztán megy nyargalni az udvar a zászló, az „és“ kérdéseiben, míg a felvidék embere, éheznek, tönkre jutnak, földönfutókká lesznek, Amerii kába vándorolnak.

Dániel, Dániel, beh magasan is hordozod a te orodát! Nem látod a földet az ő terheivel és a népet az ő bajaival. Trücskeiddel és bogaraiddal élsz a magad tükrének, mely mindennap így szól hozzád: nagy vagy, nagy vagy Dániel! De én meg azt mondom neked, oh Dániel, hogy nincs kicsinyebb a képmutató farizeusnál, nincs czudarabb a hamis prófétánál. Már pedig te képmutató vagy a nép iránt, farizeus vagy erkölcséidben, elveidben és pártállásodban, hamis vagy a nézetekben és ítéleteidben, gyáva az igazság kimondásában és a közérdeknek mindenki fölé való emelésében.

Avagy mit szólasz a társadalmi dolgokhoz, óh Dániel, prófétája a zászlónak, melyről azt mondtad a minap, hogy n magyar nemzet mindent feláldoz, feláldozza vagyonát, életét, csak a zászlóját nem?

Zászló! Szép, hatalmas, dicsőséges jelvénye a hagyományokban, küzdelmekben, csatákban, eszmékben, célokban egységes nemzetnek. De mondd meg oh

Dániel, ha a nép elpusztul, ha vagyonát és életét feláldozta, ha a férfias karok ott maradtak a csatamezőkön, vajjon a megmaradt zászló rudja mellett mit fogsz csinálni parókáddal, és mesterségesen forgatott szemgolyóbisaiddal? Kevés vagy te nekünk a vérmezők helyén egyesegyedül nemzetnek.

Oh! Dániel, te Leviathanja a fessségnek, te megtestesült merevség, ki magadnak magadért élsz az elvekből, melyeket megközelíthetetlen messzeségbe tolsz ki, hogy senki egy hajszálnyira se valósíthassa meg, a miért rí, könyörög a mindennapi élet, oh! te holt paragrafus, tudsz-e, akarsz-e szólni ahhoz, a mit most leírok?

Barátaim egyike szólott barátaid egyikéhez:

— Hidd meg, ma-holnap kín és gyalázat lesz ügyvédkedni. A legkomiszabb üzletté alacsonyították a jogsegélyt. Uzsoráskodás, csalás, fosztogatás eszköze lett a diploma. Élélmesség czimén fogdossák a klienst. Börtönőrök, irodaszolgák hordárok az ügynökeik. Nyuzzák az embereket, félrevezetik a bíróságokat, megvesztegetik az igazságot. Ezt nevezik ma a zsidók prókátorkodásnak.

Barátunk jól beszélt, de mindjárt hivatkozhatott volna egy közel fekvő példára is. Nemrég rezzent föl rá a társadalom, mint a kit szendergés közt, pofoncsapással legyeznek. Nemrég történt a pestvidéki törvényszék előtt a gyalázat. Arczul köpték ismét az igazságot és hogy becsstelenségét el ne tagadhassa, kérkedve hirdették: „Ezt mi tettük, ezt csak mi tehetjük.“

Igazuk van! Ilyesmire csak az ő moráljuk képes.

Emlékezteselek-e óh Dániel, hogy miről van szó? Jól van! Megteszem, hátha megszáll egy kis komoly igazság a mostani helyett, mely csupa puder és festék.

Lelőttek egy szegény napszámos embert Budaörsön. Orozva, hátulról lötték belé a golyót. Tanuk bizonyítják, hogy ki sütötte el a pisztolyt. Bevallja a revolverét elsütő is, hogy ő lött, ő lötte meg azt a szerencsétlent. Elítélik annak rendje és módja szerint. Már megkezdte a bűnhődést, mikor egyszerre előáll,

hogy nem ő lőtte ám le azt az embert, hanem sógora, a ki vagyonos, a kinek büntényét magára vállalta, ha ez családját gonдозza.

Erre a csodálatos inspirációra, melyből annyi önfeláldozás, annyi költészet üz humbugot, nyomban megfordult tengelye körül az igazságszolgáltatás. Akár csak tiszti komandóra a közlegény, mikor rájuk rivalja: „Kehrt euch, marrrs!“ Meg is történt rögtön a fordulás. Szabad lábra helyezték az önbeismerő gyilkost és fogolylyá tették az általa igazinak kipecézett bűnöst.

Most jön a sava, no meg a bors. Törvényt ülnek ismét a bírák. Előttük az új vádlott, előttük a régi is, most már mint terhelő tanu. Előttük a többi tanuk, meg egy csomó új tanu. A függöny felgördült. Kezdődik a komédia. Törül metszett hasonmása az eszlárinak. Csupán a szöveg, a szereplők mások. Egyebekben ugyanaz. Jelmezek, jelenések, cselekvény, bonyodalom, kifejlődés, végző, színről-szinre ugyanazok. Kiforgatnak minden régiebb vallomást, letagadnak mindent, a mit régebben állítottak, állitanak mindent, a mit régebben tagadtak. Hamisnak bélyegzik, a mi igaz, igaznak, a mi hamis. Régi tanuk nem emlékeznek olyanra, a mire akkor emlékeztek és emlékeznek olyanra, a mire akkor nem emlékeztek. Új tanuk hallanak és látnak mindent, hallják a hallhatatlant, látják a láthatatlant. Csupa kitanitott, csupa hamis tanuk egy szálíg. Szemenszedett gázságok porával szórják tele a bírák szemét, s akkor jön a végjelenés. Kihirdetik „ő felsége a király“ nevében, hogy nincs ura a lövésnek, ha van is ura a pisztoly-nak; nincs ura a kiontott vérnek, ha van is ura a lövésnek.

Igen! itt az ország fővárosában, a jogi rend gyú-pontján, az igazságszolgáltatás góczában, szemünk lát-tára, fülünk hallatára, mondják ki ítéletileg, hogy nem is gyilkolta le azt a földhöz ragadt valakit senki, noha tényleg ott találták holtan, golyós sebhelyének vértócsájában. Kisül, hogy a nap nem nap, a golyó nem golyó, a halál, nem halál. Talán, ha kissé erőltetik, azt

is kisütik, hogy nem is ember, csak szellem volt, a ki halva rogyott össze, nem is lőtt senki, csak a lidérczek puffogtak, boszorkányok enyelegtek.

Oh! Dániel próféta, mondd mit szólasz e rémséges és iszonyu, e hallatlan hókusz-pókuszhoz? Bevájja-e körmeit velődig, hogy felkavarja haragtól háborgó lelkedet? Avagy sunyitasz és oldalogsz, hogy ne kellessen színt vallanod azok ellen, kik árthatnak formulák krinolinjába bujtatott nagyképüségednek? Oh! pedig Dániel, ha volna benned szemernyi igaz érzés, ha volna benned parányi őszinteség, felfujt nagyságod talán kibontakoznék a szertartásos pathos szépítőszerei közül és nem kendőznéd többé az igazságot, kitörne belőled a lesújtó ítélet.

Oh! mert hidd el Dániel, én mondom neked, ki nem vagyok próféta, csak ember, a ki szereti az igaz szót, én mondom, hogy minden ugynevezett nagy kérdések, minden programotok és zászlótok, minden beszédetek, és orditástok czéda hiábavalóság, hiuságok hiusága, ha készakarva szemet hunytok, midőn ölik, irtják, fojtogatják az országok támaszát, talpkövé a tiszta erkölcsöt, midőn rimaként hurczolják meg Budapest utczáin a felpofozott igazságot.

Kikre akarjátok ti építeni elveiteket, kikkel akarjátok ti megszerezni Magyarország függetlenségét, ha klubotok redőnyei mellől vigyorogjátok meg, a mint az igazságszolgáltatást, mint valami feslett asszonyi állatot, kirugják az utcára, hadd kaczerkoddjék mindenkivel, a ki megfizeti kegyeit?

Hajmeresztő elvetemültség kell hozzá, több annál, az erkölcsök teljes eliszapodása, megfertőzése és elvadulása, hogy az így kipellengérezett asszonyi állat meggyalázóját, felpofozóját, feslettségének beoltóját, az orgia főrendezőjét és nagymesterét hosanával üdvözlik a főváros utczáin.

Oh! Dániel, gondolkoztál-e rajta, ha egyáltalán van más gondolatod, azokon kívül, melyeket fókodból előszedegetsz, „lesz-e gyümölcs a fán, melynek ilyen

a virága“, lesz-e nagy eszmék, nagy igazságok mellett tüntető nemes közvélemény, lesz-e meghamisítatlanul nyilatkozó felséges népakarat, ha a gyilkosok „gazdag és tekintélyes“ rokonságából összeverődött gyülevész népség körül tánczolja a nyaktilót, a melyen a kézzelfogható gazságok köpölyrendszerének alkalmazása után, kivégezték az igazságot?

Hogyan, hát ez volna az a „magyar génusz“, melyet odvatokból, programmcikkelyek vaskalapja alá dugott mécsessel, az országház padjai alatt, mint elvesztett tűt kerestek?

Hogyan, hát odáig jutottunk mankós gyámságotok botorkázásai és tapogatódzásai, gyávaságotok és önzések hiúságlegyezői miatt, hogy a fehér feketévé, a fekete fehérre válik az igazságszolgáltatás szapulójában, mihelyt szappangyökérül a világhódító morálnak szatócsboltokban árult cikkeit keverik beléje?

Hogyan, hát odáig jutottunk-e megbomlasztott és elposványított erkölcsi és jogi rendünkkel, hogy a gyilkos, ha kereszténynek a gyilkosa, mihelyt maga nem keresztény, be is vallhatja, másra is háríthatja a bűntényt, még sem büntetnek meg soha senkit, mert oly kiváltságos menhelyet képez a zsidóság kebelzete, mint valaha képeztek a szentélyek? Hát a törvények csak minket keresztényeket köteleznek, mások, buvósdít játszhatnak paragrafusai között, paczkázhatnak felettök, kijátszhatják, kicsúfolhatják, keresztre feszíthetik?

„Rettenetes! rettenetes!“ morajlott a fővárosi nép nagy titkon és nagy óvatosan, mikor látta az ünnepélyt, melyet a szentirásbeli „régí kigyónak“ rendeztek, „ki neveztetik Ördögnek és Sátánnak“.

„Rettenetes! rettenetes!“ suttogták nekem szobában, utcán és vendéglőben, emlékeztetve rá, hogy lapomban ennek a pernek a végét is megjósoltam. Oh! hisz én nagyon jól emlékezem, de hát miért kell a „rettenetesnek“ jönni, hogy felpiszkálja a hamuból a paraszat? Miért lapul meg addig a nép, a „fenevad“ előtt, melynek „a sárkány adá az ő erejét, az ő székit és nagy

hatalmát“, míg szarvaival olyanokat nem döf, míg szája olyanokat nem káromkodik, hogy minden jó lélek kezd dicsérni az Urat?

Hányszor hallottam hánytorgatni: kicsoda hasonló a fenevadhoz, ki viaskodhatik vele? Hányszor hallottam zümmögni: hagyjunk békét annak a zsidókérdésnek, kár minden szóért, hiábavaló minden erőfeszítés.

Nyakas vagyok. Nem fog rajtam a hasznos utmutató. Vesztegetem a szót, feszitem erőmet. Pedig most az egyszer úgy szeretnék néma tanu lenni. Meglesném valamely csöndes zugból, hogyan jön egyik „rettenetes“ a másik „rettenetes“ után. Megfigyelném, a mint a nagy káromlásnak és a nagy hatalomnak miatta gyűl az epe a vércsék és karvalyok elől dúczaikból remegő galambokban. Elnézném, hogy sikongat, hogy jajgat, hogy rí, hogy kinlódik, hogy vergődik a préda. Elnézném, a mint emlékezetét mindig élénkebbé és élénkebbé tennék a csavarok. Egyre szingazdagabb látvány, egyre zajosabb mozgalom bontakoznék ki a háttérből, míg végre látnám a rohamot a maga rettenetességében, a mint a „rettenetesre“ támad.

És ki tudja, nem az a zug-e a legjobb sors, a mit választhatunk, akiket a magyar társadalom színe előtt, annak közreműködésével, annak kárörömére, törvényen kívül helyeztek, s aztán letiportak, agyon gázoltak. Senki sem dobhatja ránk a követ, hogy a magyar nemzet érdekeit keblünkben nem viseltük. Szívünknek minden dobbanását, izeink minden mozgását az ő szegénységének, az ő elnyomottságának szenteltük. Nem nyelveltünk, hanem tettünk. Az önérzet férfias büszkeségével mondhatjuk el, hogy akarva, nem akarva, a törvényhozás is meghajolt az előtt a törül metszett magyar géniusz előtt, mely nem kérkedik pávatollakkal, nem czifrálkodik hamis kösöntyűkkel. Üldözte személynket, megtámadta törekvéseinket a kormányzat, s mégis kénytelen volt egyben-másban engedni. Pártok vetekedtek, hogy az ország urainak lakáj-ruhájában ránk törjenek, s mégis meghajoltak céljaink előtt.

Erkölcsei szempontjaink nem jelszavak-e ma is, amikor minket öklözve buktattak el a közélet porondján? Mióta hangoztatják, hogy szenteld meg a hetedik napot, hagyd pihenőt cselédédnek, barmodnak, ne szentségtelenítsd meg csak azért, mert vasárnap, hogy örömet csinálj a szombatosoknak? Mióta nem paskvilok hirdetési táblája a templom? Mióta hangsúlyozzák rendeletekben és követik intézkedésekben a valláserkölcsei elveket? Mióta lengi át zsoltáribb szellem az elfattyúsodott társadalmat? Mióta kelünk szóbirokra az emberirtó iszonyu rombolásai ellen? Melyik irányzat, melyik párt jelszava ment át úgy a gyakorlatba, mint azé a párté, a melynek küzdelmei folytán korlátozták a korcsmai hitelt? Menjetek, nézzétek meg, hány családot mentettünk meg ezzel az egyetlen ténynyel is a végromlástól és aztán állítsátok szembe programjaitokat, frázisaitokat, marakodásaitokat!

Társadalmi elveink nem hatoltak-e be a márványoszlopos palotákba, a fagerendás házakba, a szellős sátrakba, a kőporba vájt odukba? Mióta kényszerítik a zsidót, hogy simulékonyabb, udvariasabb legyen azok iránt is, kik előtt nem a nyereségvágy hajlongatja, hanem a kikkel szemben eddig oly impertinens volt, hogy az angyalt is kihozta sodrából? Mióta cseppegteti be a földbirtokos osztály pezsgő vérű ifjaiba, hogy becsüljék meg a földet, mert ez ad kenyeret, ez biztosít függetlenséget, ez talapzata a családi létnek, ez sziklája a nemzetnek? Mióta alkották meg az uzoratórvényt, melyet a szabad hitel tanának hamis elméleteivel ostromoltak, a kik milliókat gyűjtöttek, városrészeket építettek az uzorából? Mióta csipte meg a törvény azokat, a kik azelőtt az arany ifjúságot megfejve, végigtarolták az országot? A Hayok, a Weinbergerek, a Pollákok, Kohnok és Schwarzkok horgán hány jövő ment tönkre, hány virág hervadt el idejekorán, hány élet semmisült meg örökre, míg a mi törekvéseink hatása gyanánt a törvény horgára ők nem jutottak?

Közgazdasági törekvéseink folytán mióta javított-

tak a kézműipart teljesen elpusztító törvényen, mely a szabadság mezében a szabadosságnak tárt kaput, hogy a hivatott erők helyett a kontár szellem nyomuljon előre és zsákmányoljon, a merre csak lát? Kik kardoskodtak a terményeink hitelét lerontó ama szellem ellen, mely hamisítja lisztünket, hamisítja borainkat; mely mérget hint ételbe és italba? Kongresszusokon vitattuk meg akkor élénken, országgyűléseken követeltük élesen, hogy törvényben tiltassék meg a szédelgés, mely a szabadság, burkában nem egyéb, mint törött záptojás? Napirenden tartják-e most e kérdéseket, mint egykor a Vestaszüzek a lángot, hogy az soha ki ne aludjék? Rebbenés gyanánt, mint vadász előtt cserjésben a madár, fel-felhoznak olykor-olykor egy-egy kérdést, melynek szárnyat mi kölcsönöztünk, de maga a törvényhozás nem lesz viselő magvas életkérdésektől, hanem tele van frázissal, csaholással, orditással, személyeskedéssel, betyársággal.

Halljuk-e a kakasviadalkok és bikatürközések e káromkodásoktól és bőgésektől terhes korszakában megszólalni: miért nem hajtja végre a kormány a váltóképesség megszorításáról szóló határozatot?

Halljuk, az igaz, sürgetni a honossági törvény módosítását Kossuthért, mint kivételért, mintha nem is a 48-iki törvényalkotás Kossuthja volna: de mi egyéb e hangzsibaj mint élősködés a Kossuth-neve nagy tőkén? Igazság van ugyan e hangokban, de csak annyi, mint a mákszem, míg szárazon, mint a csöszfa, emelkedik ki a beléndekes, ördögszekeres, gizgazzal telt közéletben a tény, hogy a ma letelepedett toprongyos jött-mentnek annyi jussa van minálunk, mint Kossuthnak, ha itthon volna, sőt több, mint Huba, Kund, Botond, Előd, Árpád leszármazóinak, ha ezek nem fizetik le, amazok ellenben lefizetik adójukat. Amióta a társadalommentés munkájának nevezték el, hogy az ország urainak az ő nagyhatalmáért földig tepert bennünket az ököljog, azóta senki sem követeli, hogy azt a mi szegény, gyámoltalan népünket megmentse attól az özöntől, mely a Kárpá-

tokon ront be. Ki törödnék azzal, hogy a mi honossági törvényeink szerint az a batyu, melyet egy rongyos kaftán hoz be, ott azon a darab földön, ahol ráhajtja fejét, polgárjogot ad, csak élni akarjon vele.

Halljuk-e programmpontul emlegetni, keresztülviteleért küzdeni, hogy otthonát és akkora talpalt földet mentsünk meg agyoncsigázott népünknek, amennyi a fészekrakáshoz okvetetlenül kellene minden embernek, ha madár volna; amennyi helyre okvetlenül szüksége volna a rozmaringnak, ha ember volna? Miért is nem teremtetten meg jó Istenünk azt a csodás világot minékünk, amilyennek meséjével Lucián gunyolja a tengerészek babonás képzelődését. Milyen más életet élnénk akkor! Mily semmiséggé törpülne akkor, a mi most Aesopus békájaként fujja föl magát ökörré, táplálkozván a parlamenti zsidajból, nagy mondásokból, torokhangokból, tele szíván tüdejét szóröppentyűkkel, füstös gázokkal, robbanó gyufával és paklizó művészettel. Igazán, milyen más élet nézne ránk, ha a mi Luciánunk nem a Herkules oszlopa alatt, hanem Pannonia határkövéén, vagy, mondjuk, Aquincum romjai közt, valamely bűvös pálcza érintésére, feltámasztaná az ő csodás világát. Rábukkannánk akkor mi is a bortengerre, melynek tartalma a legpompásabb tokaji; rábukkannánk e tengerben a fölségesebbnél fölségesebb sült halakra. Felutaznánk mi is Verne Gyula ágyugolyójával a holdba, ahol fákon nőnek a polgárok, nem batyukból szórják ki őket, mint hazánkban. Ott a holdban csak el kell vágni egy galyat, vagy kifejteni a gyümölcsből a magot; amazzt beoltani, emezt elültetni: és nő az ember, mint a boróka, a fűz, az akác. E holdbeli fán akkora gyümölcsök vannak, mint a görögdinnye, s ezekből fakad az ember, mint virágjából a gyapot. A holdnak ez emberei soha sem hálnak meg, hanem gőzzé válva felszállanak a levegőbe, hogy valahol más világokat termékszenek meg. Oly tökéletesek e világ lényei, hogy tagrészeiket csereberélhetik, mint Afrikában az árucikkeket; szerveiket kölcsönbe adhatják, mint fálun

az asszonyok keszkenőiket. Aki elvesztette szemét, ha utra indul, kölcsön kéri a szomszédja szemevilágát. A kinek keze hiányzik, levág az emberfárról egy galyat, beoltja törzsébe és megvan a karja.

Eh! milyen nagyszerű volna, ha mi is füstté vagy gőzzé válva felszállhatnánk ebbe a világba, itt hagyva ezt a miénket mindenestül; itt hagyva léhaságaival és hóbortjaival, ostobaságával és léhűtőségével; itt hagyva hiuságaival és komédiáival, „kenyérmezei“ tusáival és frázisgyártó nagyjaival; itt hagyva szónoklati ürességeivel és képmutató önzéseivel, parlamenti gorombaságaival és országházi botrányaival; itt hagyva flisztereivel és minisztereivel; itt szőröstől-bőröstől, Tiszástól-Irányistól; itt hagyva nekik bucsuzóul az örökről-örökké igaz, és itt e földön örökről-örökké fenmaradó verset:

Irtsd a gonoszt, a jót neveld, véd!
Szent czélon függjön szived, elméd!
Gyógyitgasd mély sebét fajodnak,
Küzdj, törj, áldozz, s követni fognak!

Igy hittem én! de ah gyalázat!
Az ember, mint a bős vadállat,
Még azt is összetépi, marja,
Ki hön buzog segítni rajta.

Megmartak bennünket is, akik a parlamentet és sajtót nem zsibárus piacznak tekintettük, a hol köpködnék, öklelődnek, alkusznak, lármáznak, hátat mutogatnak, nyelvet öltögetnek, kendőző szerekkal házalnak, pénzváltókkal trafikálnak, ócska lim-lomra licitálnak, hanem fórumnak, a hol az igazságok leplezetlen kimondásával a nemzet égető kérdéseit tárgyalják, a nemzet életbevágó érdekeit ápolják.

Összetéptek bennünket is; összetépték zászlónkat; összetépték azt az izről-izre, osztatlanul és föltétlenül, egyedül és mindenk fölött a nemzeti törekvéseknek szentelt zászlót: összetépték a személyi torzsalkodás bajvivói, a pávatollak hősei, a kakasketrecz viadorjai, a bölénycsorda bikái, a kormányvaden dúvadjai.

Jól van! Meg kell hajolunk a nemzet bitor felsége előtt, mely velünk szemben Ármány és Erőszak, de egyuttal arczára kell égetnünk, mint bünjelet, hogy gyáva volt. Gyáva volt megbirkózni az Ármánynyal és Erőszakkal, mely az ő képét viselte. Gyávasága eltűrte, hogy a bün végig dulja az országot. E bün járványa a halál jelensége, a feloszlás kezdete. Vértől szívvel látjuk roskadozni a magyar népet rabruhája alatt a járomban, melybe halaványuló szellemét, reszkető csontjait befogták. Ország ugyan lesz itt e földön, melyet most taposunk, ezentul is, de a magyar nemzet az soha többé nem lesz, mihelyt elveszti jellemét. A mi felolvad másban, az megszűnt régi lenni. Könny és éleny vízzé válnak, magnesium és víz keserű vízzé, spiritus, fukszin, ólomczukor lögymörre. Tisztelem a hamisított elvek taposójából kikerülő, a kormányok és pártok által kitéréselt, a kénsavas spiritusz-ágyon kiforrasztott, a borgyárok csöveiben és kádjaiban kipancsolt új nemzetet!

Az „én“ képviselői.

— Mibe került megválasztásod?

Ez az interpelláció előzi meg a képviselőházban a trónbeszédet minden országgyűlés megnyitásakor.

Kalandok gyanánt, mintha vadászkirándulások elfecsegéséről volna szó, beszélnek el, pirulás és aggodalom nélkül, a választásoknál elkövetett visszaéléseket. Elmondják, akár csak a löverseny esélyeiről, vagy a kártya-asztal játszmaírói volna szó, mennyit kockáztattak a választáson. A nemzeti kaszinóban arról foly a társalgás: mibe került a nyertes ló, ki volt a jokey-ja? A tisztelt ház folyosóján az első napokban legszivesebben diskurál a győztes arról, mennyibe került neki, ha egy lófejjel, vagy több lóhosszal, legtöbbször csak számárfejjel ő kapta meg a mandátumot.

A kortes természetesen fölér becsértékben egy-egy lovászszal. Ennek ügyességétől sok függ, hogy se az ital, se a bankó kárba ne vesszen. Kortescsinyek a javából jutnak itt köztudomásra. Vannak köztök pompások. Találékonyság, furfang, ötlet, fogás a legtarkább változatban mulattatják, kacagtatják a honatyákat. Adomaszerű élők meg is érdemli, hogy jól nevéssenek rajtuk. Még a legcsinyább erkölcs sem botránkozhat meg rajtuk. Hanem aztán van a korteskedéseknek oly fajtája, mely az erkölcsi felháborodást méltán keltené föl másutt mindenütt, csak az országház folyosóin nem. Azok, kik törvényt vannak hivatva alkotni; azok, kik az alkotmány legtermészetesebb védői; azok, kiket a nemzet jogainak épségben tartása, a kormány ellenőrzése és a hatalmi

visszaélések ostromozása végett küld az országházba, a legnagyobb cinizmussal beszélnek el: mennyi pénzt dobtak ki, hogy övék legyen a diadal, Elbeszélnek könnyedén, mintha a balletről volna szó, minő törvénytelenégeket, minő erőszakosságokat követtek el érdekökben. Törvénytíprás, esküszegés itt lovagias fogalom számba mennek.

A kaszinó kigolyózza tagját, mihelyt valakinek gavalérságára a legkisebb árnyék esik; a tiszti kar nem tűri a legkisebb mocskot sem a kardbojton; a kártyasztalnál a becstelenség bélyegével rugják ki, a ki hamisul játszik: a képviselőházban hivalkodnak a hamis játékkal, nevetnek az ocsmányságokon.

Körbe veszik az elbeszélőt és egy szót se engednének elszalasztani, oly jóízűen ropogtatja meg bordáikat minden szó. Például, mikor elmondják, hogy is választatta meg magát Wodianer Béla Erdélyben.

A kerület képviselőjét nagyon zaklatták hitelezői. Beleunt a sok végrehajtásba. Fordult ide is, oda is, hogy szabaduljon az uzsorától. Valaki az erdélyi szerezcevadászok közül kiszimatolta, hogy pénz lesz, a mennyi kell, csak hogy a kerületet kell érte adni cserébe. Hogy a hitelezőktől megszabaduljon, ráállt az alkura. Letette mandátumát és biztosította Wodianer Béla megválasztását. Wodianer átvette a váltókat és biztosította azok kifizetését. Az üzlet beütött. Wodianer mandátumhoz jutott, a volt képviselő megszabadult adósságaitól. Még a kerület is nyert, újra voksolhatott és szavazataért újra kijárt az „alkotmányos költség” fuvarra, és a nem alkotmányos kiadás az itálra. Annyit mind a mellett senki sem nyert, mint Wodianer. Lealkudott hol huszonöt, hol ötven perczentet elődje és főkortese váltóiból. Azt majd megölte a bánat, hisz ezt az alkut ő is megtehetné volna, s akkor a 25—50 perczent nyereség készpénzül marad a zsebében.

Hej! de mekkorákat nevettek ezen az üzleten.

Szindarabnak egy-egy kitűnő jelenete nem tesz oly hatást, mint az tett, mikor a folyosókon szóba jött az általános kortesfogássá vált módja a megvesztegetés-

nek: a bankónak ketté vágása. Az egyik felét a szavazás előtt kapja meg, a másik felét szavazás után. Hát még mily rendkívül szenzációt keltett, mikor Kecskeméten ennek a fogásnak a vége oda lyukadt ki, hogy a kortesek alkudni kezdtetek a szavazókkal. Azt mondták nekik:

— Ejnye! ejnye! hát nem elveszett a bankónak a másik fele? No de adja ide azt a tizest, és fogja ezt az egész ötöst. Veszett fejszének legalább a nyelét keritjük meg.

Ez is üzlet volt. A szavazó polgártárs örült, hogy ha már azért a tizforintosért hajtotta a lelkiismerete, legalább kapott érte egy ötöst. Nem az arczára, a mint az ilyen piaczi portéka megérdemelné, hanem a markába. A baromkupeczek is örültek, mert ők meg a főüzleten kívül még ezt a melléküzletet is megcsinálták. Arczátlanul dugták tárcájukba a lealkudott ötös, tizes és huszonöt forintos rebachokat. És még büszkén is verték a mellöket, hogy sikerült agyontiporni a zsidóellenes jelölteket. A szabadelvűség csak úgy csilingelt ajkukon, mint a vonatjelző csengetyű a vasuti állomásokon.

— Szabadság! szabadság! szabadság! hangzott a zsoldra szegődött vezéremberek ajkán s a szent szabadság jelszava alatt kopasztatták a zsidókat és lopták balekjöket: Liptay Pált.

— Mi a 48-as párt Kecskeméten? — hivalkodott fennen a választás után Liptay. — Ez ni!... és ezzel zsebére ütött.

Mekkora zsbajt, mekkora boszankodást szült e kijelentése. Rögtön felgyürték enyves markaik fölött az ingujjat, s úgy rohantak rá, a miért meztelenül kimondotta az igazságot, hogy az elv nevében az ő vastag bugyelárisát fejték meg. Lefülelték, legyomrozták, hogy mer az kiabálni szabad alkotmányos országban, a kit lopnak. Szent szabadság! tolvajok jussa az, hogy ordítsanak, ha kevés a martalék.

Szándékosan választottam ki e két részletet, két

különböző népelem, két különböző táj, két különböző pártélet köréből. Erdélyben a kormánypárt csinálta az üzletet, Kecskeméten a függetlenségi párt. Hanem mindez nálunk csupamerő kismiskaság. Bátran verheti utána mellét az ember és ordíthatja torka szakadtából: „Átkos közösügy! vesztegető kormány!”

Mi ez? A kortesélet szabadalma. Kereskedelmi verseny a lélekvásár piacznán. Mihelyt a lelkek valamely kerületben megejthetők, a kupeczek gondja, hogy jól fölverjék az árát. Virtusnak már az nem is virtus. Pénzes jelölt, ez a jelszó. Ha mindakettő az, annál jobb, de egynek lenni kell, különben nincs üzlet. A kínálat és kereslet viszonyai itt is ugy alakulnak, akár a marhavásáron. Ha ketten járnak szavazat után, a kereslet nagyobb lesz, az árak szökkennek; ha csak egy van, akkor elég a foglaló és ráadásul a borraavaló. Szűz kerület most már lassankint ritka hollóvá válik. Nincs több tiznél. Az utolsó két választás óta nagyon leapadt a számuk. A függetlenségi párt szájhősei, a kiből csak ugy dül a nagy szavak lángja, piacztot nyitottak ott is, a hol eddig a polgári önérzet büszkesége volt: „Itt nincs eladó szavazat, itt önálló, független polgárok laknak!” Polónyi Géza nem is darabszámra, hanem csapatostul vásároltatta meg Gulácsy Gyula által Német-Ujváron a voksokat; Komjáthy Béla pedig csak ugy győzhetett Karczagon, hogy Ólay Lajos által közvetlenül az urna előtt vette meg busás áron a szavazatokat.

A lélekvásár, a szavazatkupeczség ma már a kortesélet nyitja és jelleme.

És nem az benne a légbotrányosabb, hogy így van, hanem még inkább az, hogy poshadttá lesz tőle az egész alkotmányosság. Büze máris fölveri a közéletet. Nem hisz benne senki, képmutatásnak, kenyérkeresetnek, üzletnek tekinti mindenki. A képviselők csak ugy, mint a kortesek, az ellenzék csak ugy, mint a kormánypárt, a kerületek csak ugy, mint a polgárok.

Ellenzéki jelölt, ha tapogatódzik valamelyik kerületben, az első szó a főkortes részéről:

— Uram, hiszen van, van itt elem, de nagyon róm-lott a kerület; nem megy itt itatás-etetés és pénz nélkül keresztül a herkopáter sem!

A kormánypártnak persze nem kell tapogatódnia. Annak pontos statisztikai adatokat szolgáltatnak be: mennyi egy-egy fejnek az ára.

Van olyan kerület, a hol a választás gúny és komédia, mert a választók többsége a világ legfüggetlenebb szavazóiból, a hivatalos szavazatokból áll. Ezek a hivatalos kerületek.

Vannak ismét kerületek, a melyekben ígérekkel ültetik föl a választókat. Ugy tesznek velők, mint a sármánnyal. Kalászokat raknak ki az utszélre, s azokat bekenik léppel. A kalász üres, a lép ragadós: serpenyőre kerülnek, s az étlapon az a nevők „apró madarak.“ Aprók is, ostobák is, de nem oly czudarak, mint azok a kerületek, melyek változtatják színeiket, mint a kameleon, változtatják helyzetüket, mint a szélkakas, csak ígérjenek nekik vasutat, kaszárnyát, üzletvezetőséget, tömlöczöt, bolondok házát. Legtöbbje megérdemelné, hogy vagy az előbbibe, vagy az utóbbiba csukják, egy se érdemi meg, hogy alkotmányos országban szerepeljen, mint független tényező. Csörgőt a majomnak, kalitkát a gimplinek, mert ezek a majom- és gimpli-kerületek.

Vannak továbbá kerületek, ahol csupán kedvderítőnek kap pálinkát és bizgatónak napszám gyanánt ötven krajczárt a polgárbirka. A többit elvégzik a jegyzők és zsandárok. Amaz berendeli, ezek összerelik és behajtják őket a szavazatszedő válukhoz. Ezek a birka-kerületek.

Vannak aztán olyan kerületek, melyekben a kulacs és vásárfia roppant erők az urnáknál. Egyik a másika nélkül nincs választás. Bor is kell, pénz is kell. Bor a választás előtt, pénz a választáskor. Isznak nagyokat, kapnak egytől öt forintig terjedő napszámokat, tiztől ötven forintig terjedő kolompdijat. Ezek a barom- és

disznókerületek. Barmok, áraik folytán, disznók, részeskedésök mián.

Tessék most már az ilyen kortesélet során szabad, független, tisztességes parlamenti életről álmodni. Tessék a vesztegetések e lápjai és az itatás e posványai közt tisztos törvényhozói és szilárd alkotmányjogi viszonyokról álmodni.

Balgaság még csak gondolata is annak, hogy a tisztesség, függetlenség és becsületesség olyan állapotok közt legyenek uralkodóvá, amikor az augurok nemes lények azokhoz képest, akik a közvélemény előtt a választási visszaélések ellen szórják a szónoklatok röppentyűit és sütögetik a mozsarakat, de maguk ugyanazon bűnnek a mesteri.

Én, ki láttam és ismerem őket izről-izre, undort és megvetést érezek, valahányszor e czirkusi látványosság igazgatói megjelennek a köröndön és Arany János Toldyjának éktelenül káromkodó, és rettenetesen kihívó bajnokát véve példányképül: szidják a gonosz kormányt, a törvénszegő választásokat, s alig, hogy a köröndből kaczkíásan kicsörtettek, kint a folyosón azon alkudoznak: „te se bántsad az én zsidómat, én se bántom a tiédet.”

Meg is alkuszna rend szerint. S vajjon ez az alku mire szól? Igen csekély valamire. Csak arra, hogy azok a bíráló bizottsági tagok, kik megesküsznek, hogy minden részrehajlást és párttekintetet mellőzni fognak, dobják a sutba a törvénykönyvet, szegjenek esküt a legbotrányosabb nyíltsággal, mert csak így történhet meg a kiegyenlítés. Kiegyeztek minden választás után minden törvénytelen esetre nézve. Egyik pártón X-nek nincsen választási joga, a másik pártón Y-nak. Mindakettőnek a választását meg kellene semmisíteni. Mit tesznek hát? Egyik párt részéről, a másik párt részéről is kiküldenek egy ügynököt, akik aztán megegyeznek: te se bántsad az én zsidómat, én se bántom a tiédet.

Több kerületben a függetlenségi pártiakkal szem-

ben más pártbeliek léptek föl. A függetlenségi párt minden alávalóságot, minden gázságot felhasznált, hogy győzhessen. A kormány megadta hozzá az eszközöket, mert tetszett neki, hogy mily gyorsan vágtatnak az éj lovagjai nyomdokain. Igen, de a kormánypárt meg szintén sok kerületben cselekedett hasonlóan. Mi itt a kibuvó? Megalkusznak: te se bántsad az én zsidómat, én se bántom a tiédet.

Esküt szegetnek mind a két részről saját pártjuk bíráló bizottsági tagjaival, és ezt ők taktikának nevezik, ezt ők belebujtatják a pártérdek faköpenyébe, s aztán szentül meg vannak győződve, hogy a hazát mentették meg. Azaz, dehogy vannak erről meggyőződve, csupán csak szerepöket játszák el, csupán csak elszónokolják a szerepökben levő hangzatos szavakat. Kilépnek a színre, mint koruk legünnepeltebb színészei, s aztán kölcsön veszik szavalatukhoz rococo eszméiktől a jelmezt, és aztán szinfalhasgató pathoszszal lármázzák:

Brutus, te alszol? ébredj s lásd magad :
Rómának kell-e hát? — szólj, üss, javíts!
Brutus, te alszol? ébredj!

Huh! Brutus, te alszol? Nem! Brutus végig játszotta szerepét, megcsinálta a színházi mennydörgést, mely „nagyrészt csak gyanta és kéregcsinálta zaj.” Huh! Brutus most veti le mennydörgése kothurnusát, kilépdél nagy peczkesen a folyosóra, körülveszik a kóristák és üdvözlík, a mint vitézekhez illik: „Hehehe! ezt jól csináltad, pajtás!”

Egy hehehe, s aztán mennek ebédelni, ki Szikszayhoz, ki az Angol Királynőbe, ki Gyolcsba, ki haza. Brutus egyedül méri kevélyen és feszesen, mint egy kikeményített Vaternörder végig az aszfaltot és Csálányinál rendel egy Dobos-tortát, hátha ez is dobolni fogja az ő csalárd dicsőségét. Mert csalárd, hazug, hamis, hitvány ott szín, arcjáték, erő, beszéd, elv és jellem, a hol a politikai morál kétkulacsos, mint a bun-

dás kortes legsilányabbja; a hol az igazság vagy ebként csóválja, vagy barázdabillegető gyanánt billegteti mérlege peczkét.

Valóban sokszor botozni való furcsaságok ugranak ki ebből a mi paprika Jancsi színházunkból. Szembe áll kormánypárti és ellenzéki a kerületekben. Hatni kezd egyik is, másik is, veszteget egyik is, másik is. Hát ez már csak kvitt! Dehogy kvitt. Az ellenzékiek csakhamar fogy a zsiradéka. Utczu neki, ordits kapu: „Kerületünk a dözsölés tanyája, a kormánypárt borzasztóan itat és veszteget, hallatlan merényleteket követnek a választás szabadsága ellen. A lélekvásár foly, egész falvakban részegek a polgárok!”

Ily hangu táviratokat küldözgetnek az ellenzéki lapokhoz. A távirat szóról szóra igaz. A kerület csakugyan egy nagy csárda, a hol isznak, kurjongatnak, duhajkodnak, verekednek. A vád azonban egyoldalú. Mert ha az érem egyik lapján a korcsma asztalai alatt fetrengő részeg kortes a méltó czégér, ugy az érem másik oldalán a pityókos kortes a méltó jellemkép, ki az üres kancsót a falhoz vagdalva rikantgatja: „Bort, bort, különben megbukunk!”

Ily kerületben egyedül a személyi tekintetek, a szétágozóbb befolyás döntenek az ellenzéki jelölt mellett. Ez rontja le a kormány hatalmi tényezőit, nehezebb zacskóját és szaporább litereit. De a bűnösség alól nem vonható ki egyik sem. A tiszta kéz, a független szavazat, a szeplőtelen zászló eszméje csak az ábrándok világából néz rá erre az ocsmányságokkal teli világra. Soha e részben igazabbat b. Sennyey Pálnál az országházban senki nem mondott, a ki a választási visszaélések vitájában e szavakkal élt: „Peccatur intra muros et extra.”

Tökéletesen igaz. Vétkeznek jobbról, vétkeznek balról. Kölcsönösen látják egymás szemében a szálkát, de a magukéban nem látják a gerendát. Kölcsönösen rontották a népet, s most egymást szidalmazták, a miért ez már nem hajlik a szép szavakra, hanem felkivánja

azt váltani ropogós bankóra. Vajmi joggal is vágják egymás fejéhez a megbotránkozás köveit, mikor a már-sékelt ellenzék néhány százezer forintot gyűjtött össze és szórt ki az 1884-iki választásokon? Mit dühöngenek az oroszlanbőr alól egymás ellen, mikor kölcsönösen látják egymás patáit?

Inkább hintenének hamut fejökre és tartanának egy igazi utolsó ítéletet, a legrettenetesebbet, a minőt csak képzelhetünk saját vétkeik fölött. Inkább fog-nának baltát a kezökbe és egymás alól vágnák ki azt a fát, mely vétkezések gyümölcset, a korrupciót termelte. Olvassák el és megtalálják irva, hogy nem szed-nek a tövisről szőlőt, sem a bojtórjáról fügét. A nép annyira elaljasodott az alkotmányos költségek korrup-czióra dolgozó veteményes kertjében, hogy hallani sem akar választásról, ha nem jár vele ital és pénz. Sülyedése választásról választásra megdöbbszentebb. Aránytalanul fejlődött ki benne a hajlam ittasan és meg-vesztegetve gyakorolni alkotmányos jogát. „Bort, minél több bort, pénzt. minél több pénzt!” ez a jelszava és dözsölésében korlátot nem akar többé ismerni. Igényei választásról választásra csigázódnak. A s.-a.-újhelyi vá-lasztás, melynek közönbös szemtanuja voltam, szomorú bizonyosságot tehet róla. A „tisztelt polgártársaknak” úgy felnyílt a szemök és, a mi a jelöltek tárczájára rosszabb volt, a torkuk is, hogy már az asztali bort is fitymálta megkényesedett izlésök.

— Más bort, más bort, különben megyünk, — kiáltozták a korteseknek.

— Miféle bort? Nincs ám ennél se jobb, se erősebb.

— Olyat adjanak, a melyik úgy tesz, hogy psssss.

— Talán bizony pezsgőt akarnának kendtek?

— Tudom is én, hogy hijják, de most mi urak vagyunk, olyat akarunk inni, mint az urak.

Pezsgőt nem kaptak, de bort három héten át annyit, hogy az egész kerület hárcm hétig volt holt-részeg. Valamikor talán pezsgőt is fognak kapni, ha oly rohamosan fellicizálják szavazatukat, s mint a

szarvas a hüvös patakhöz, úgy kíváncznak az itató csebrekhez. Borhoz ugyanis már nem elég nekik kortes szivarnak a „hosszu“ szivar, hanem a szájasabbaknak adni kellett olyan szivarokat, a melyekből „szalma lóg ki,“ mert ebben is megurasodott a gusztusuk.

Pázmándy Dénes is büszke lehet szavazóira. Ritka uraság, ritka finyátság párosul bennök. A korteskedés alatt nap nap mellett kijárt az ó-lisztkai kerület „tisztelet polgárainak“ a gulyáshus és az itcze bor. Hanem egyszer csak kifundálták, hogy a változatosság hasznos léleknek és testnek. Beállítottak hát a főkorteshez: „Meguntuk már, kérem alásan, azt a sok marhahúst, kérnénk ezentúl, hogy jobban csuszék rá a bor, egy kis halpaprikást.“

Kaptak halat. A hal volt az ő maszlagjuk, a mint meglehet a hálnak is megvolt az ő maszlagja, vagy legalább volt halásza, a ki csalétekkel fogdosta ki a Bodrog vagy Tisza iszapjából, hogy ők ismét másokat fogdossanak el.

Ittas polgár, maszlagos választás. Jobbról borten-ger, balról lörepocséta. Jobbról orosz kaviár és fogas, balról kecsge és cigányhal. Jobbról öt forint pengő pénzben, balról egy forint sájnban és öt garas fillérekben.

Itat, etet, veszteget mindenik. Bachanáliákat rendeznek az alkotmányosság csarnokaiban, baromiség cselekedeteivé alacsonyítják a választási jogot, bérruhába öltöztetett rabszolgák undokságaiba fulasztják a választási szabadságot.

És ki mind ennek az oka? Ti ott az országházban, ti képmutatók, pénzváltók és gazok. Ne higgyétek, hogy csak a ti farizeuskodástokban és hunczutságaitokban van logika. Van azokéban is, kiket leittattok és megvesztegettek, hogy megcsaljatok. Tőletek tanulta a „polgár“, hogyan kell az „ént“ szolgálni a „köz“ helyett. Ti leszopjátok magatokat beszédeitek és hatalomvágyatok alkoholjától, ők leiszszák magukat a ti borotokból. Ti megfizettetitek szolgálataitokat, ők is megfizettetik voksukat. Ez az a kvitt, mely a korrupciót

ugy növeszti, mint a hirtelen feltünő üstökösnek, míg pályáját megírja, éjről-éjre nő a farka.

Oh! van abban erős logika, a korrupciónak megdönthetetlen logikája, hogy a polgár is mind sűrűbben és mind hangosabban kiált borraivaló után. A borraivalók politikája, a borraivalók képviselői természetszerűleg szülik a választást, ahol az a jelszó: „Kaptál, adjál!” Mihelyt az a „bundás“, „szürös“, „gubás“ atyafi követelőbb és követelőbb lesz, akkor az okokat onnan merité, ahol keletkeztek. Furfangosabb az a „pógár“, hogy sem a világ tapasztalat nélkül. hajtott volna el kapuja és koponyája előtt. Az ő eredeti, az ő egyenes, az ő becsületes lelke nem volt csalásra és vesztegetésre teremtvé, míg nem látta, hogy mindaz, amit alkotmányosságnak neveznek, az ő fontoskodó és kormányzó, az ő figurás és czopfos alakjaival, választásaival és parlamentjeivel nem egyéb, mint csalás és szemfényvesztés. Ekkor fordult ő is a sarkára. Minek volna ő külön „nagy uraiméknál“, minek lenne ő az egyetlen, akit becsapnak. Adsza, nesze, ez a legbölcsebb politika. Nem ő kezdte, ő csak megtanulta.

Hej! pedig de sokszor fájón teszi. Hogy is ne tenné, amikor nincs ember, aki meggyőződését könnyű szívvvel szélnek eresztené. A legsilányabb ember is tépelődik, mielőtt meggyőződésével lelkének jobb felét kitépné, s a virágos, a gyümölcsös kert helyébe oda ültetné a kenyérfát, és alatta kotkodácsolatná az aranyat tojó tyukot. Az egyszerűbb ember még kitartóbb ragaszkodásában ahoz, amit meggyőződése helyesnek ítél. Látjuk az alföldön, mily fölséges televénybe vetődött ott a függetlenségi elvek magva. Látjuk, mily vallásos kegyelettel ápolják keblökben ez elvszilárd-ságot. Ellenállanak a csábításoknak, ellen a vesztegetéseknek. Jellemében veszít, hitbelileg elkárhozott előttük, aki ott hagyja a zászlót. Tudják, hogy a politikai hitehagyás alapfoka mindig a haszonlesés; tudják, hogy aki elvét, zászlaját ott hagyta, azt vagy pénzért, vagy hivatalért, vagy más valami nyereségért tette. Ingyért

semmi esetre sem. Meggyőződését soha senki nem ajándékozta oda. Annak az árát megszokta szabni a gazdája, mihelyt a vásárba viszi. Ki volna oly bolond, hogy az ökrét ingyen kösse rá a földesurára, vagy a komájára? No, már pedig a meggyőződés is jószág, egyike a legkedvesebbeknek, azt nem szokás elpocsékolni. Feje van a szegnek is, veleje a lófejnek is. Melyik embernek a feje volna ostobább a lóénál, hogy beálljon rudasnak vagy gyeplősnek, mikor nem muszáj, ha valami, vagy valaki a kocsi elé nem hajtja? Mert hát az emberek néha napján lovak is. Még pedig annyifélék, a hányféle e nemes állatfaj. Van köztük délczeg és villámló, mint az arab telivér, mely fut, czikkázik, megszilajul tüzétől. Vannak nehéz, igás lovak, a melyek kirugás nélkül hordják a súlyos terheket. Vannak apró hegyilovak, amelyek szédülés nélkül járnak hegyről le, hegyre föl. Vannak márványpalotákban gondozott mánás-lovak és vannak omnibuszok előtt czammogó strapa-gebék. Vannak ur-lovak vadászatra és lovaglásra, jó istállóval, jó abrakkal és vannak proletár-lovak cigány-kordé előtt töreken és utifűn élődve, üzetve, hajtatva, éhen megdögölve. A lovak között is vannak királyok és parasztok. Csakhogy a lónál biztosan megismered, ha nem is vagy lócsiszár, melyik a királyi és melyik a paraszt vér, melyik a nemes, melyik a nemtelen. A lónál rámutathatsz, melyik való a ménesek császárságában császárnak, melyik huszárlónak, melyik fiakkerosnak. Nem így az emberek államméneiseiben. Ott gyakran a legvértelenebb ló lesz császárrá és a legtelivérebbe ló vész el, mint elejtett gyöngy a szeméten, holott méltó volna királyi koronát hordani. Mily isteni ötlet a népies meseköltészettől, hogy a táltosban, amely szemétdombon legelget, az elátkozott királyfi lelkét gyanítja. Bizony, bizony sok fejedelmi agyat és vért átkoz el az a társadalom, mely csupa forma és előítélet. Bizony, bizony sokszor igazi lófő az emberfő!

Hányszor hallottuk és legközelebb Budapesten

láthattuk is, hogy kifogták a színésznők lovait a cilinderhámba bujt lófejek? Léha, eszme nélküli korszak, igazi lófő-korszak. Pompadour igazi istenséggé lesz előtte, mert a divatos szoknya eszme, a telt lábikra esemény előtte. Nem ismervén nagy czélokat, nem hódol korszakalkotó törekvéseknek, hanem ismervén a frivolitást, hódol a meztelen Helenáknak; elvesztvén lelkét, az állati ösztön oda vonszolja a kocsirudhoz: így lesz emberből közönséges fiakkeros ló.

Szegény lovak! Szinte szeretnők megsiratni e lovakban embertársainkat, ha a korszakot nem kellene siratnunk, melynek ők a típusai. Gyümölcséről a fát, ifjúságáról a korszakot. Valahányszor Dánia rothad, a bűz ifjúságából csavarja az egészséges érzékeket. Dánia pedig nagyon rothad, mióta a világhódító szellem beférkőzött az elmékbe és Jókai Mór, a költészet apostola, arra tanítja nemzetét, hogy térdei hajoljanak meg a Mammon előtt, mely a korszak istensége. Kétségbeejtő idők, mikor már a napfény elveszti varázsát és csak az ércznek csillogása kábit. Milyen hitvallás az, melynek parázna nők, levetközött nimphák, meggyalázott igazságok, tilalmas erkölcsök, lopott kincsek, állati ösztönök képezik eszményeit?

Lehet-e az ilyen eszmények világában várni, hogy a gyémánt, mely a népelet fővenyében rejtődzik, kikaparva onnan, el nem veszítse fényét? Nem-e inkább azt bizonyítják a példák, hogy közönséges kormos szénné változik át, mint volt eredetileg?

Legalább a közéletnek mai füstös, mocskos, disznóságos állapotában ott lepi el a legtöbb korom és szeny, ahol eme szólás-mondás szerint a polgár „legszebb alkotmányos jogát gyakorolja.” Hol keressük poshadt és rothadt viszonyaink között e gyakorlathoz a polgárt, mikor csak a részeg disznót látjuk, aki a jogot gyomortölteléknél, az alkotmányt hordócsapnak tartja; és a legszebbet e jog gyakorlásában lerondítja, hogy az egész népképviselőt undort keltsen a szappant műveltségi hévmérőnek tekintő emberek előtt?

Hol keressük viszonyaink között a polgári erények próbakövét, az önzetlenséget, mikor a jelölt etetés-itálás és vesztegetés által turja fel azt a tömérdek mocskot, melyben az alkotmányos élet fetreng, s mely lehetetlenné teszi, hogy a népképviselőt igaz és szenttelen lehessen?

Hol találjuk meg e kölcsönös hatásban azt a választó-vízet, mely kiégeti, a mi e testben pokolvaras?

Sehol másutt, mintha megszüntetjük az okot és bedugjuk a forrást, a honnan az elfekélyesedés támad! Az a forrás pedig, melyből oly vastagon és szakadatlanul bugyognak a választási visszaélések, semmi egyéb, mint ama morális betegségeknek kutfeje, mely föld alatt és föld felett a haszonlesés és hatalomvágy csapadékait összegyűleszti a közélet nagy medencéjében. Ezekben rejlik szülője és eredete annak is, miért emelik a lelkiismeretlen lelkiismeretek mindig főlebb és főlebb a szavazatok kortesmérczéjét, miért követelnek oly szivart, a melyből szalma lóg ki és oly bort, mely úgy tesz, hogy psssss“. Itt a szülője és eredete, annak, miért veszít a polgároknál a meggyőződés értékéből, és miért csapják fel árát azon legszebb alkotmányos jognak, melynek nemesen való gyakorlása fent a népképviselő templomában, a ki „birja-marja“, harczává és a sokféle kiaknázás szabadalmává lesz.

Föltétlenül, adatokkal lehetne kimutatni országszerte, hogyan romlott meg az alkotmányos élet legszebb része fokonkint, testenkint és kerületenkint, a visszaélések szülője, oka és kutfeje által.

Eleinte nagyokat nézett a választó polgárság független zöme, a mint itatni és vesztegetni kezdették. Lelkiismerete, a polyváját kivéve, föllázadt ellene, meggyőződése visszautasította. Hozzáférhetetlen volt, mint a szentség, szüz, mint Komárom vára; sem elédesgetni nem lehetett, mint a kaczkai leányt, se bevenni, mint a bástyákat. Kinevette az ígéretet, visszautasította a borralalót, elszenvedte a hatalmi tulkapásokat, visszaverte a lélekvásárt. Ilyen volt a magyarság mindenütt

az egész országban, kivéve Pest-megye néhány oly hirhedt kerületét, mint Gödöllő és Szent-Endre és Zemplén-megye olyan hirhedt kerületét, mint Mád, Pozsony-megyének olyan kerületét, mint Érsekújvár, Zala-megyének olyan kerületét, mint Kanizsa, Szabolcs-megyének olyan kerületét, mint Nyírbátor és a városok közt olyan várost, mint Budapest az ő hirhedt terézvárosi, józsefvárosi és ferenczvárosi kerületeivel.

Hite fűződött a magyar népnek a függetlenségi elvekhez. Érezte, hogy a természet törvénye alantasnak jelölte ki a függést és fenségesnek az önállóságot; tudta, hogy a politikai, pénzügyi, közgazdasági és nemzeti erők belterjes felhasználásának és nagy mértékű gyarapodásának kulcsa függetlenség az állami élet minden fokán: a pénzügyben, közgazdaságban és hadügyben. A kinek pénz és hitelrendszerét idegen kézzel alapítják meg és vezetik; a kinek gazdasági életét idegen érdekek béklyóján legeltetik; a kinek véderejét idegen zászlóval idegenek, idegen vezényszóval vezérlik: az játszhatja az ő gyermekjátékait, élvezheti a fenálló szappanbuborékok színpanorámáját, de komolyan nem mondhatja, hogy a nemzetek családjában önálló nemzetet, az államok rendszerében független államot képez.

Ehez nem kell bölcsesség; ezt tagadni azóta politika, a mióta a politikát nem tartják egyébnek, mint hunczuteriának.

Magyarország függetlenségeért küzdeni nemcsak a természetjogi sarktörvény, hanem az ősi hagyományok varázsa és a nemzeti erők parancsa kötelezte a magyarságot, a merre csak nyelve felhangzott.

Nem is ernyedett sokáig ebbeli küzdelmeiben. Csak később kezdett vesztegelni mozgékonyasága, csappant meg kitartása. Majd meg lassankint átment abba az állapotba, a minőt a tó mutat, mikor egyetlen vízfodor se von ivet a felületén. Beállott a szélcsend állapota, mely az erkölcsi tompultság fásult hangján mondotta: „Bánom is én.“ Ebből a „nem bánom“ állapotból, mely a

halál viaszlenyomata, nem lehet más kibontakozás, csak vagy előre, mozgással, az élet felé, vagy hátra, a nyugalommal, az összeesés felé. Közéletünk visszafelé fejlődik e „nem bánom, akármilyen történik“ világból. A ki eleinte lelkesen megállta a sarat elveiért, majd csalódva vonult vissza a küzdtérről, most már eladja szavazatát. Ott, hol hire-hamva sem volt, terjedelmes rétegekben harapódzott el a megvesztegethetőség.

Ide jutottunk újabb alkotmányos életünkkel annak 23-ik, tehát mondhatni, kamasz éveiben. Hova fogunk még siklani ennek meredek lejtőjén?

Vajjon arányban állt-e egyesek vagyonszerzési vágyával és mások hivatalkapzsiságával az a töménytelen kár, a mivel elfajzása járt. Nem lehetett volna-e úgy berendezni és úgy megjavítani szervezetét, hogy, kevesebb erkölcsi és anyagi kár mellett, a szereplő, kaparászó, szédelgő, pénzszerző, hatalomgyakorló emberek szenvedélyei tisztább kézzel mérsékeltőbb kielégítést nyerjenek? Azt hiszem, lehetett volna és lehet.

Embernek vannak és emberek lesznek. Mig emberek és nem istenek állanak intézmények élén és mozgatják a kormányrendszereket, visszaélések mindig lesznek, de egyuttal a visszaéléseket korlátozni egyike lesz mindig a legnemesebb törekvéseknek. De már az mégis a soknál több, mikor az idő semmi egyebet nem szül, csakis visszaéléseket; midőn az intézményeknek váza és lényege visszaélés; mikor a kormányrendszernek alapja és ereje a korrupció, melyet teremtett, s mely viszonzásul jobb sorsra érdemes hálával táplálja benne saját létezésének forrását.

Megható kép a chiloni fogoly históriája, a ki éhen veszne, ha a börtön rácsain keresztül tulajdon édes lánya nem nyujtaná oda emléjét, hogy életet merítsen a tejjel, mely az ő véréből származott. Fenséges áldozása ez a gyermeki szeretetnek. Leborulni kész vagyunk jelenete előtt, hogy imádjuk benne a szeretet Istenét.

De mily ellentétét az érzelmeknek kavarná fel lelkünkben; ha a bibliai sodomaság ama jelenete előtt

állanánk, hogy az apa vérfertőzése árán anyává tett leány a fia iránt táplálná ugyanazt a bünt? Ha Loth leányai elcsábították apjukat, méltók voltak-e rá, hogy sóbálvánnyá nem változtak, mint anyjuk? Sodoma és Gomora erkölcsvilága volt olyan, mint a minő a mi politikai közéletünk. Csupa merő parázناسágból, csupa-merő fertőzésből áll csinyja-binyja, eleje és hátulja, kezdete és vége, mintha örökmozdony hajtana körforgó gépezetét. A népakarat itt a meghamisítás száraz tényében nyilvánul, a népképviselő voltaképp semmi más, mint népámitás.

Nézzük csak, hogyan folynak le Magyarországon a választások.

Kihirdetik, hogy ekkorától ekkoráig tessék a törvényhatóságok központi választmányainak kitűzni a választás határnapját. Kitűzik. Most megkezdődik a korteskedés. A szabadelvű párt országos végrehajtó bizottsága megkapja a belügyminisztertől az értesítést, hogyan állanak a kerületek. Ehez képest meghatározzák, hogy ki legyen a jelölt. A főispán utasításokat kap. Legyenek ezek bármily lelkiismeretlenek és törvénszegők, végre kell azokat hajtania, máskülönben mehet. És a főispán rendesen végre is hajtja. Nem olyan nehéz feladat ez, csak lelkiismeretlen. A főispán legfelsőbb színe elé idézi a tisztviselőt, kire hatni akar. Ráparancsol, hogy kössön kolompot a kormánypárti jelölt mellett. Ha nem eléggé jól kolompol, bepanaszolják az országos végrehajtó-bizottságnál, ez továbbítja a panaszt a belügyminiszterhez, a miniszter dörgő hangon ír le a főispánnak, a főispán vagy mindjárt fölfüggeszti, vagy a fölfüggesztéssel megfenyegeti a szolgabíró. A szolgabírónak engedelmeskedni kell, különben elveszti hivatalát. Az engedelmesség alól nincs kibúvás, legyen bár a legbecsületesebb és a legszorgalmasabb szolgabíró. Ellenben elnézésre, jóakaratra és a kortespénz osztalékára mindenkor számíthat az a szolgabíró is, ki elhanyagolja és rendetlenül kezeli hivatalát.

A szolgabíró feladata sem nehéz, csak lelkiismer-

retlen. Ő sem tesz egyebet, mint az alatta levőkre parancsolja rá, a mit reá is parancsoltak. Ha dicsérik, dicséri a tőle függőket; ha korholják, ő is tovább korholja a hatalma körébe tartozókat. Nagyon hasonlít e fegyelem a katonai fegyelemhez. Alkalmazható rá az a kantinos adoma, mikor a gyakorló téren a hadosztályparancsnok megfedi az ezredparancsnokot, ez leszidja a századost, a százados leteremtetézi a hadnagyot, a hadnagy lehordja az őrmestert, az őrmester agyonkáromkodja a káplárt, a káplár arczul üti a közkatonát, a miért a hadosztályparancsnok nem volt megelégedve a manőverrel.

A szolgabíró, hogy végrehajtsa a főispáni napi parancsot, bejárja kerületét, maga elé csitálja a jegyzőt és bírót, és rájuk förmed, hogy ennek vagy ennek kell meglennie képviselőnek, különben kaloda, kartács, ezer bomba és mordály.

Volt rá eset több megyében és több kerületben, hogy a jegyző azt mondotta:

— Engedjen meg főszolgabíró ur, de nekem nem kenyerem és nem hivatalom a korteskedés.

No hiszen, ez kellett csak. A szolgabíró kurta pórázra fogta az ily jegyzőnek a dolgát. Nyomban végzést hozott:

— X. Y. jegyző urat a hivatalában tanusított hanyagság, hivatalának rendetlen kezelése és a pénzbeszedés körül mutatkozó szabálytalanságok miatt ezenel fölfüggesztem.

— Kérem tek. főszolgabíró, ez még sem járja, tessék megvizsgálni hivatalomat apróra, ha talál legkisebb hibát, azonnal lemondok állásomról.

— Ne beszéljünk erről, — vág vissza a szolgabíró. Én rendeletet kaptam a főispántól, hogy a kormány jelöltjének minden áron keresztül kell mennie, így követelik fent. Én nem okoskodom, hanem végrehajtom minden áron a parancsot, másképp engem függeszt föl a főispán. Hogysem engem függeszsenek föl, inkább én függesztem föl önt, ha nem engedelmeske-

dik és az nem lesz a vivát, a kit felölről akarnak. Nos, határozzon szaporán.

A jegyző fejét tenyerére hajtja. Gondolkozni kezd. Égő arczán meglátszik az a rendkívüli tusa, melyet lelke viv. Végigvonul agyán a gondolatok egész sora. Mi ő? Pária. A falu eszének, a falu pennájának mondják, hivatalos címte jegyző. Mikor községe házában elfoglalta a zöld asztalt, tele volt rajzolva a szive szebbnél szebb képekkel. Hogy fog ő e kis államban atyja, barátja, minisztere, tanácsadója, oktatója lenni a falunak. Mennyi minden jót fog megvalósítani, mennyi nemest beoltani. Hogy fogja őket serkenteni a szabad állam szabad polgárához illő önállóságra. Mily sima szerrel vetközteti majd ki őket darócz szokásaikból, mely a jobbágykor szürkankójával maradt rájuk örökölni. S ime, mikor mindezt elgondolta, mikor egy újjá alakítandó kis világ nagy képe lebegett szeme előtt, itt a rideg való, mely ököllet üti homlokot, s azt mondja neki: „Soha se ábrándozzál, az élet prózaibb, hogysem megtünné az álmodozást. Él, a mint parancsolják, hogy megélhessél, különben félre dobnak és agyontaposnak képeiddel és eszményeiddel.“

És a jegyző gondolkozik tovább. Eszébe jut, hogy hiszen már megválasztásakor kegyelem volt az első falat, melyet koncz gyanánt szájába nyomtak. A szolgabírótól függött: kandidálja-e vagy sem jegyzőnek. Ha a szolgabírónak úgy tetszik, lehet érdeme akkora, mint a Himalaya, lehet tehetsége olyan, mint a világcsoda, még csak szóba se kerülhet, rá se szavazhatnak, még pedig egyszerűen azért nem, mert nem is kandidálják. Hogyha kandidálják, már az is kegy. Hogyha megválasztani engedik, megint kegy. Hogyha hivatalát elfoglalhatja, az is kegy. Hogyha abban nem háborgatják, az is kegy. Szóval rájön, hogy ebben a mi nagyszerű kortes-rendszerünkben minden, de minden kegy a világon. Kegy, a mit érez, kegy, a mit tapasztal, kegy itt minden, még a levegő is. Kegy az is, hogy a népet felsőbb parancsokra nyuzhatja.

Kegy, hogy a közigazgatás fogaskerekű vasutrendszerében ő a terheket czipelő gőzmozdony. Kegy, hogy mindazt neki kell elvégezni, a mit a miniszter a főispánnak és megyének, az alispán a főszolgabiráknak meghagy. Kegy, hogy kis ujjában kell hordania a pénzügyminiszterek összes tudományát és a pénzügyminiszterium összes rendeleteit, ki kell vetnie és végre kell hajtania az összes adókat. S végül, ha megmenekült a tanfelügyelő intéseitől, akkor nyilvántarthat a hadügyminisztereknek, közös és honvéd seregeknek, újonczot, tartalékos, kísérheti őket sorozásra, küldheti őket szemlékre.

Ennyi malaszt ömlik rá a közigazgatás csatornáin. És habár érzi, mennyi gonddal, mennyi fáradsággal keresi kenyerét, habár tudja, hogy az ő pennája tengelye a közigazgatásnak, be kell látnia mégis hamarosan, hogy ő rá csak az alapkövek sorsa vár. Ő tartja ugyan fen az épületet, de ő alapvető kezelvel lent fekszik az eldugott, láthatatlan fenéken, míg a földszinen a diszoszlopok, a cízradák, a szobrok, melyek nélkül a ház ellehet, annál hivalgóbban vonják magukra a közönség bámulatát. Ezt látva elgondolja, hogy mégis csak kis pont az ő akarata és az ő érzelme ettől a hatalmaskodástól és önkénnytől duzzadt világban. Hej! ilyenkor és ilyenek láttára balga erőfecsérlés a küzdelem az ellen, a mit a fenálló rendnek mondanak, a mit közigazgatásnak tartanak és legczélszerűbb, legokosabb, legbecsültebb az élet birkauszatójába vinni a forró vért, a lázongó szívet, az okoskodó agyat, hadd hüljenek le, így mihamar kibékülhetnek a hazug, a hamis, az erőszakoskodó világrenddel. A caudiumi iga alatt csak egyszer hajol meg nyögve és könyezve a fej, másodszor már nem. A ki egyszer meghajtotta, annak legtanácsosabb békeességes türéssel viselni az öszvérsorsot, legalább addig a nem sokáig, addig a hat lábnyi gödörig, a hol csont és velő megpihennek; addig a nem sokáig háborítás nélkül majszolhatja lehorgasztott fejjel az életgépezet fűtőanyagát, a mindennapi kenyeret.

Nézz oda lázas elméjü jegyző, kiben forr a vér a pasáskodás ellen, nézz oda, ott jön nőd gyermekkeddel a karján. Feleséged megszólal: „Topán kell a gyerekeknek.“ A gyerek is gagyog: „Papa! adsza papit!“

Látom a könyt leperegni arczodon, amint ott hagyja barázdáját. Tudom, hogy e barázda határolja az életküzdelem rögs földjét, melyen végig kell vonszolni az igát, a szántóvasat, a keresztet. Látom derék ember, ki most már megtört ember vagy, a mint a családapai kötelességérzet oda hajt urad, parancsolód elé. Hallom kinyögni e szavakat:

— Meggondoltam a dolgot, szolgabíró uram. Éljen, akit a kormány akar.

Egy kézszorítás és a függöny bátran legördülhet. A többit le lehet játszani a színfalak mögött. Mefisto megalkudott Fausttal nem a mindentudás, nem a kéjgyönyörök, nem a szerelem élve, hanem a kenyér fölött, mely nélkül ő még talán el lehetne, de az éhező asszony viaszarcza gyötrőbb, mint belefeküdni a kinzó kamarában az augsburgi szűz borotvakarjai közé; a kenyér után siró gyermek jajja pedig borzasztóbb a mélységes poklok kinjánál.

Ettől a pokoltól való félelem vezet annyi sok nagyratörő lelket a megalkuvás útjára. Ez az opportunitás dajkája. Ebben a dajkaságban növelik föl a poklok emlőin azokat a cerberusokat, melyek előbb szétmarczangolják önálló férfiak lelkét, hogy azután ide, ebbe az akolba hajszojják be lelketlen cselekedetek emberének.

A hatalom fölénye itt kezdődik. Itt gyüri le áldozatait, szegődteti szolgálait. Itt kezd dolgozni a népképviselő hamisításának apparatusa. Itt oltják be a közigazgatásba a penészgombákat. Itt verik bele azokat az ékeket, melyektől ázsiai kinézését kölcsönzi. Meghamisítják, megmérgezik a parlamentarizmust, hogy e hamisítás és megmérgezés által dohos, romlott, rosz, megvesztegető és megvesztegetett legyen maga a közigazgatás is. Innen az, hogy Magyarországon a válasz-

tás nem egyéb, mint fölfüggesztése a jogállapotnak. Ostromállapot ez, de nem a rend és szabadság érdekében, hanem ostromállapot a hivatalos és nem hivatalos lelketlenség javára. Magyarországon minden él, uralkodik a választások alatt, csak a törvény holt és tehetetlen. Közigazgatás voltaképen nincs is, csupán csak önkény. A főispán a sugó, a kordinahuzó, a rendező a vármegyében, a miniszter a szerző és igazgató az országban. Amit a főispán alólról sug fölfelé, azt meglatolják ide fenn, amit a miniszter intéz ide fenn, azt lejátszák oda lenn. A főispán olyan, mint nagy háztartásban a cselédfelügyelő, s a hivatalnokok szegények olyanok, mint a cselédek. A miniszter informál, hogy ki a derék, ki az érdemes, ki a jóra való, ki az elégedetlen, ki az ellenzéki, ki a bujtogató. A postamesternők dolgában ép oly tekintély, mint a bábák dolgában; a törvényszéki bíróra nézve ép oly döntő a véleménye, mint a vámszedőre.

Természetes, hogy amikor a főispán véleményt mond a törvényszéki birákról, a pénzügyi közegekről, a postatisztekről, az útmesterekről, szóval mindenkiről és mindenről, bizony a közszolgálat érdekei nagyon mellékesek előtte. A kortesérdek ültetvén őt polczára, a kortesérdeket kell szolgálnia, ennek szemüvegén néznie, bírálnia, ítélnie. A mesében a vasorru bába a legnehezebb, a legpiszkosabb szolgálatokat végezteti a hamupipőkével, az életben a legsúlyosabb és legkomi szabb szolgálatokat végezik a főispánok a kormány háztartásában. Erkölcsileg oly aljas egyszer-másszor a munkájuk, mintha a becsületből kivetkőzött, legelvetemültebb fegyenczet ültetnék a főispáni székbe, akinek mestersége a hamisítás, kenyere a csalás. A vasorru bába pillantására szemtől esik a gyerek, véres tejet adnak a tehenek, nem kél a tészta, elszárad a fű, megsoványodnak az ökrök: a kormány kortesrendszere alatt kiég, kipusztul minden, ami a közéletnek bájta, hevet, nemességet, életet kölcsönzött. Ez előtt a rendszer előtt nincs becse, nincs értéke a tehetséges, a szorgalmas

tisztviselőnek, de annál féltettebb értéke, annál méltányoltabb becse van a kortesnek. A kortes hivatalnok emelkedik befolyásban, fizetésben; a hivatalának és munkakörének előtt lenézik, mellőzik.

Még az igazságszolgáltatást is jelentékeny részében eszközévé teszik a hatalom kortes érdekének. Az igazán független bíró mindig szálla a szemében. Az ilyet kiszekirozzák, vagy kéretlenül nyugdíjazzák. Az ügyészségek meg éppenséggel semmi egyebek, mint a hatalom vak eszközei. Akkor üldözik és addig a legvilágosabb bünt is, a mikor és a meddig a hatalom érdekében fekszik. Vádat sem emelnek ott, a hol a bűn kézzelfogható, de azt eltussolni hatalmi érdek; mestersegesen kiforralt vádakkal hajszoják, a ki alkalmatlan a hatalomnak.

Mily arczátlanul tussolták el nem régen is egy dusgazdag család sarjának a bűntényét. Negyvenezer forintot sikkasztott vadonatu ezresekben. A károsult pénzintézet megtette a följelentést. Nyomára jöttek, hogy egy megbélyegzett tőkepénzesnek a palántája, méltó sarja a mákvirágok üvegházának, sikkasztotta el a pénzt.

És mi történt? Talán erre a szemenszedett palántára is rásütötték a bélyeget? Talán alkalmazták a büntető törvénykönyv rendelkezéseit, mely a szemétkotrónak lebújokban fölnevekedő gyermekét már öt garasért is börtönbe juttatja? Oktondi föltevés! Ki halott ilyesmit Magyarországon? Mutassanak rá egyetlen egy példára, hogy arra, a kinek milliói vannak, ráhúzták a törvény szigorát? Milliókkal ellopathatod Kozma Sándort a fókák birodalmának, és elvitedheted Szilágyi Dezsőt a szultán háremébe főeunuchnak, ha „eszesen és élelmesen“ viszed dolgodat. Érted, mit mondtam? Azt mondtam, a mivel előállottak a többszörösen milliomos apának negyvenezer forintot sikkasztó csemetéje ügyében. „Eszesen és élelmesen“ fogtak a „tisztázáshoz“. Beállítottak Eötvös Károlyhoz, nem az ügyvédhez, ki legjobb tehetsége és a szónoklat varázsa által hat,

hanem ahhoz az Eötvös Károlyhoz, a ki megbecsülhetetlen, mikor nagy mennyiségben bocsátják rendelkezésére az „ellenállhatatlan érveket“. Ilyenkor, mint a kipróbált orgazda, senki nálánál jobban nem tudja, hol mennyit kell letétbe helyezni az „ellenállhatatlan érvekből“. Ismeri a zörgést, tudja az alagutakat, a búvóhelyeket, a zsványfészkeket, a tolvajpiacot, érti nyelvöket, ismeri gyöngéiket és bűneiket, megalkudhat velök: ilyen az ujkorí czimboraság az igazságszolgáltatás terén. Oly takarosán lefülelték ez ügyben is az igazságot, mint valahol a Kongo táján, a hol az erősebb fölfalja a gyöngébbet. Még csak zárat sem törtek, rablóhadjáratot sem indítottak, mint az eszlári pernél, hanem egyszerűen mellé osontak, és kilopták mind a két szemét, hogy ne lásson; bedugták mind a két fülét, hogy ne halljon.

Egyszerűen ment a dolog. Eötvös Károly beállított a meglopott bankhoz, leszámolt negyven darab ezerest, ugyanannyit, a mennyivel kliensének fia megugrott, s aztán elmondotta, hogy a fiu megbánta tettét, visszahozta az ezreseket, s im ő átadja, de kiköti, hogy a följelentést elejtsék.

Hogyne ejtették volna el! Elejtették, noha a Tisza-korszak alatt, annak méltó jellemalakjául, megnevesített ivadék nem az elsikkasztott ezreseket küldte vissza, melyeknek számaait följegyezte a pénzintézet, hanem új ezresek helyett forgalomban levő más negyven darab ezeressel állított be a bankhoz Eötvös Károly.

Oh! ti szegény, rongyos, nyomorult emberek, a kik meghuzódtok a kariatidók, oszlopok és kapualjak szögleteiben, a kik hólapátokkal veritek egymást, hogy utczáat tisztítva eltengődhessetek, a kik vaczogtok a dermesztő hidegben, a kik koplaltok az inycsiklandozó kirakatok előtt, mily szerencse, hogy oly buták, oly fásultak vagytok. Mily irtóztató volna, ha agyatokban hirtelen villámlás támadna, mint olykor-olykor egy-egy században, és e villám vakító fényénél meglátnátok a ti czipótolvaj gyermekeiteket, a mint megkötözve vi-

szik, a honnan soha többé a régi gyermek vissza nem kerül; és látnátok az „arany ifjuság“ vezérlő szelleme gyanánt tündökölni a negyven darab ezresnek tolvaját, a ki hatalmas, a ki ur lesz fölöttetek, a ki a ti mulatatok és a ti semmittek mellett a jövőt és a mindent jelenti.

Oh! de ne, ne! Ne lázadjon föl véretek. Ha van is köztetek apró gyerek, a ki a kofától almát csen; ha van is köztetek izgékony suhancz, ki egy-két forintot lop, és ezért keményen megbüntetik; ha rongyotoknak nincs is előjoga, mint a bársonynak: de nincs is sok féltetni valótok. Pedig higyjétek meg, a társadalom java, az igaz és becsületes emberek, szivesebben látnák a ti apró tolvajgyermekeiteknek, a ti verekedő suhanczaitoknak férfvá izmosodott alakjait a szalonokban és a nyilvánosság vezérhelyein, ha mindjárt egy kis faggyut, egy kis zsirt, egy kis szennyet dörzsölnének is bársonyához, minthogy a mai kor nagy koppasztóinál, a mai kor vezértolvajainál kelljen vizitelniök, mert azoké a dicsőség, azoké a hatalom.

Szabad itt nálunk minden, csak a hatalmat szolgáljátok vele, csak a korteséletnek legyen a kinövése. A korteskedés kórjának átka behatol az állami élet egész idegrendszerébe, áterjeszti összes mirigyeit, beférkőzik csontjaiba. Nem hagy érintetlenül semmit. Kerüli a megállapodást, az állandóságot, sűg-bűg, fondorkodik, bomlaszt, áskálódik, édesget, veszteget, fenyeget, öklöz, mert a jó közigazgatás és független igazságszolgáltatás, az összes közjó fölött áll a hatalom fentartása. A parlamentarizmus csak czég, a népképviselő csak váz, a lényeg az önkény.

Mi természetesebb, hogy az ilyen rendszer mindenre rálehel a szellemét, mindenre ráüti bélyegét: emberekre csak úgy, mint intézményekre, hivatalnokaira csak úgy, mint polgáira. Önkénytelenül vagy készakarva mint bűvkör vonza az embereket e rendszer a taposó malom kerekének küllőire. Maga korrupt levén, a korruptciót terjeszti. Lelkiismeretlensége legjobban fér meg a lelkiismeretlenséggel, épp azért a tág lel-

kiismeret a leghivebb támogatója. Mint a nap a maga bolygóit, úgy gyűjti össze azokat, kik életre-halálra szolgálják. A többség kétharmada vagy sinekurát élvez, vagy előnyöket huz, vagy javadalmakon osztozik; vagy kormánybiztosok, vagy igazgatótanácsosok; vagy vasuti koncessziót kapnak, vagy sőt szállítanak, vagy lovakat liferálnak; szóval ezer és ezerféle módon aknázzák ki a szolgálatot, melylyel fenntartják a hatalmat, hogy magukat is fenntarthassák.

Ha már egyáltalán nincsenek nagyobb konczok, megelégesznek a hulladékokkal is. Más busásabb haszon hiányában elég nekik a patika-üzlet is. A gyógyszer-tári jogosítványoknak ama zápora, mely mostanában elárasztja az országot, vagy kiváló kortesnek a jutalmazásában találja fel kutfejét, vagy sápból ered, melyet a közvetítésért kapnak ismert nevű képviselők, a kik ebből a forrásból pénzelnek. A kormány e jogosítványok utján egy csapással két legyet üt: kielégíti éhenkórászait a képviselőházban; hiveket toboroz hatalmának a vidéken. A ki gyógyszertár felállítására kap jogosítványt, az részint hálából lesz hive a kormánynak, részint attól való félelmében, hogy más is nyer jogosítványt patikára azon a vidéken, ha ellenzékeskedik. Így teszi a kormány tág verseny terévé ez egykor virágzó osztály jövedelmi viszonyait; így foglal ott tért mindinkább és inkább a szegénység, hogy mint koldus után az éhes kutya, jöjjön nyomában a nyomor, majd az elzüllés. Bánja is a kormány! Sőt inkább kívánja, mert hisz ez a nyomor, ez a züllöttség az ő rendszerének a legerősebb istápjá. A korrupciót azok a hivatal után, azok a javadalmak után futkározó csoportok hizlalják oly kövérré, hogy az orczátlanságban Belzebubot megszegyenítő csúcsára emelkedjenek a ne továbbnak. Magának a sátánnak, magának Hekaténak pir borította volna el arcját annál a jelenetnél, mikor ráolvasták, hogy mirevaló az a berzenkedés, az a kardoskodás a kormány mellett az oly ember részéről, aki a hatalom konyhájáról él, szállítván a potomul

vásárolt sőt Bulgáriába jó drágán. A Horváth Gyulák képtelenek pirulni. Azok a sértődés époszi hangján játszák az érzékenyt, mikor arczukhoz verik az igazat. Nincs is hozzáfoghatóbb trainingjae az erkölcs-telenségnek, mint a minőben a Tisza-korszak alatt részesül a parlament. Képzeltető-e másutt valahol a rút, a gonosz oly ünnepélyes pozitúrában, mint Horváth Gyula, mikor oly ridegen, oly szárazan mutatnak rá ujjal a tiszai építkezésekre, a fölvelt jutalmazásokra és a bulgáriai sóüzletekre. Hol mernének széles e világon másutt Cato tógájából hetvenkedni, mikor alig néhány héttel e nagymosás előtt kedélyesen mesélte el a klubban többek előtt, mennyit rebacholt korszakának e nagyszabásu férfia, e kormányához illő „fölt és félelem nélküli“ lovag az üzleteken. S a parlamentben a nagy szavak, a sok furfang emberei, mint Philoktetes nevezte el Odysseust, egyszerűrenémákká válnak, mint a sir, mikor tettel kellett volna sikra szállani a kihívás ama gögösségével és daczosságával szemben, melyet Horváth Gyula tanusított. A helyett, hogy követelték volna tőle: igazold magad, s aztán párbajozz, ha ugyan marad belőled a gentlemanből annyi, mint szivarod hamuja: a helyett megengedik a nyelveskedés nagy hazafiai, hogy párbaj döntsön a felek között. Mintha bizony az ujkori istenitéletek ez ostoba kiadásával helyreállt volna a kis zsilip a Tiszán; mintha bizony tiszta kezű, független támogatójává lenne a kormánynak e párbaj által az, akinek semmiféle bevallott vagy nyilvánvaló keresetforrása nem volt, mióta Tiszát támogatja, mégis oly uri lábon élt mindig, mintha őt érte volna a szerencse, hogy majoreskjója legyen valamely Károlyi-uradalomnak.

Egy párbaj és aztán mocsoktalan és szent a becsület! Hát nem vagyunk-e mi tökéletes bolondok, vagy legalább közel ahhoz, hogy megbolonduljunk, akik magunkra vesszük a társadalom e kényszerzubbonyát és engedjük, hogy agyonpuffantsák bennünk, vagy általunk az igazságot és e puffanás révén diadalmaskodják torzképe a tisz-

tességérzetnek? Valóban ezermestere korának, fölfedezője a bölcseséggkövének, mely minden betegséget meggyógyít, még a halált is, aki a párbajt becsület-reparatornak tette meg. Avagy nem különös, hogy egy ember, akinek a rovása tele van, eltűnik egy pár gramm puskapor mögé úgy mindenestől, tetőtől-talpig foltosan és kormosan, s ime alig hangzik el egy kis durranás, előlép, mint sérthetetlen Achilles, kiszáll a füst mögül, mint szeplőtelen lélek. Ennél kényelmesebb tisztítótűzet a Védák látnoka sem képzelhetett, mikor a lótus liliumfehér virágkelyhéből fakasztja ki a bűneitől megtisztult új világot. És még a parlamentarizmus mai rendszerében ez alamizsnásoknak áll fölebb! Még ezek nyitják ki a becsület nevében szájukat! És nekünk e rendszer alatt kell nyögnünk, mely a levesösztő intézetek és népkonyhák szegénylegényei mellett ezeket a nagyfalókat is eteti, hogy megszólaltassa őket, mikor rájuk szorul, akár csak a kintornát. És még mi a leggyávább odaadással tűrjük, hogy ez a kortesélet, mely nem ismer más érzést, csak az „én“ érzését, nem ismer más célt, mint önzésének céljait, uralkodjék mi rajtunk, nemzet fölött, hogy lecsepűzzön mindenkit, a kinek tüdeje vágy a fenyves után, a kinek lelke röpülni akar, a kinek szive nemzetéért rajong. És még mi nyugodtan elnézzük, mintha nem is rólunk volna szó, hogyan csenevészsedik, bénul, romlik közéletünk, hogyan kovácsolják intézményeinkben azokat a lánczokat, melyek segélyével az első kényur megdöntheti szabadságunkat és függetlenségünket ebben a mostani állapotában is, mikor mankókra támaszkodik. És mi az aklok jámborságával tűrjük el, hogy egész választási rendszerünk csalárd, hazug, hamis, szemfényvesztő, szélhámos alapokon nyugodjék; hogy a nemzet képviselői helyett az „én“ képviselői üljenek az országházban. És mi elnézzük, hogy legyen közéletünkben egy mező, a melyen a gabság nem földi el a sötétségbe arczát, hanem fényözöntől körülsugároztatva hordozza meg, hangosan kiáltva: „Én a siker, én a

győzelem vagyok.“ És a politikában a siker, a győzelem után méri nagyságát az embernek. Minél erkölcs-telenebb valaki, annál biztosabb a győzelme, annál hallatlanabb a sikere. Szemenszedett erkölcstelenségek, törvénytíró erőszakosságok, kimagasló gasságok tengeréből merülnek föl leggyakrabban választásainkon a győztesek. És a győzelem, e győztesek ujjal mutatnak rá a nemzetre: „Ez te vagy; én méltó vagyok hozzád!“

Valóban igaza van annak a nagy történetírónak, a ki ráolvassa a népekre: „A férfiak után, kiket a nép választ, ítélhető meg, értéke és értéktelensége szerint, maga a nép. Hősök népe hőseket választ és boldog választásával; egy rabszolga, vagy tébolyodott nép állhősöket választ, akiket sarlatánoknak nevezhetünk. Hősöknek tartja őket és boldogtalan lesz.“

Boldogtalan lesz a mi népünk is, míg a legfőbb szükség gyanánt nem cikázza át tömegei agyát a világosság; míg ki nem bontakozik gyáva törpeségéből egy pillanat alatt, tudtára adván a világnak, hogy fölébredett.

Millió szivekben, egyik oczeántól a másikig, még most csak nyöszörgés alakjában nyilatkozik az elégedetlenség, mely nő, nő észrevétlenül, de sebesen, mint hóolvadáskor a vizek. Capitolium őrei vigyázzatok, hogy minél távolabbra essék az a pillanat, melyről Madách szól:

Az igazság rettenetes, halálos,
Ha a nép közé megy mai világban.

Vigyázzatok, hogy az a világosság fürgeteg erejével ne tóduljon a nép szemébe, mert akkor a vakand-turásból hegy, az egerből oroszlán lesz, s a suton ülő gyáva böszülten fogja ordítani Carlyle népével: „Fogjátok el gazaitokat!“

Országházi téboly.

„A legösibb és mindenekfölött egyedül valódi nemesség, mely a földön és a csillagok közt létezik, az igaz emberek osztálya.“

Remek mondás! Talán a csillagok közt nem is értenék meg, annyira természetes ott az igaz; de itt a mi sárgömbünkön lámpával keresheted, mint Diogenes az igaz embert, mihelyt ott keresed, a hol a szenvedélyek tusájához illeszkednek a közélet keretei. Csupa részrehajlás, csupa önzés, csupa marakodás, csupa feltűnési viszketeg, csupa uralomvágy, ebből áll az, ami szemeink előtt mint parlamentarizmus fittogtatja vaskos idomait. „A nép, a közérdek, a nemzet, a közjó, a többség, a közvélemény, a hatalom, az elv“ jelszavai mögül kiduzzadó durva inashusok, darabos taglejtések, kiöltött nyelvek, csikorgatott fogak, fenyegető öklök képezik a parlamentarizmus ez idomait. A nemességek és királyságok harczoltak behozataluk ellen, míg csak tehették, s most közönyösen vagy kaczagva nézik, mint alacsonyodik részeg matrózok korcsmájává, amit annyi önfeláldozás, annyi vér árán avattak fel népképviseletnek. Nemzetek és társadalmak a demokraczia hajnalaként üdvözölték a parlamenteket, s most révedezve vagy nyögve, káromkodva vagy tombolva nézik, hogyan gúnyolják ki benne a népfenséget, ráaggatva az utcza suhancz pajkosságain kezdve a zsákhordó trágárságáig, a piaczi kofa nyelvéseinek kezdve az utcza-seprő gorombaságáig, a szamarak ordításán kezdve a lovak toporzékolásáig mindazt, ami az utczt utczává, a nép alját csöcselékké teszi. Leszaggattak róla minden fenségest, minden imponálót, s lassankint nem marad rajta más, mint a színészies az ő cziczomás

pathosával és nagyizolásával, meg a betyáros, az ő sallangjaival, káromkodásaival, fokosával.

Valamikor még ildomos és nemes volt a népfenség. Ifjúkori hevének tüze nem feledtette el vele a méltóságot, mely az erőnek az ismertető jele. Eszmékért lelkesedő szíve nem tiporta a sárba saját tekintélyét. Közérdekért buzgó lelke nem tépte foszlányokká a népek legerősebb aranybulláját: a hitet, hogy megvédi jogait; a meggyőződést, hogy ellenőrzi a hatalmat. Ma a népfenség képviselte vagy a szilaj csikó, vagy az oroszlánbőrbe bujt szamár, vagy a részeg rabszolga, vagy az elbizakodott zsarnok jellemében lép föl a szinkörben. Az önzés idegessége, a hataloméh dühe lázba kergetik; a láz önkivületté korbácsolódik, az önkivület örültséggé feszítettetik.

Valamikor eszménynek lebegtek a parlamentek előtt, ma csak konczok. Valamikor az elvek aczélával a közjóért küzdöttek: ma már a személyi torzsalkodás doronggal jelen meg a parlamenti czirkuszban.

Az ember elképed és elszörnyűködik, hova fajult oly rövid idő alatt az emberiség ideálja: a népképviselő.

Valóban hatalmas vagy te Isten a te eszközeidben és utaidban! Tisza Kálmán megveti alapját a visszaéléseken és önkényen alapuló uralomnak. Felhasznál minden eszközt, hogy leverje, agyontiporja, a ki előtte nem kedves, a ki meg nem hajol mindenhatósága előtt. Már nem is földinek, hanem földfelettinek képzeletű uralkodását, már nem is végésnek, hanem halhatatlannak hiszi életét, s ime most az általa felköltött furiák sorjában előugranak. Mind a három furia. Előtte Alekto, amint szeméi a gyűlöletből izzanak. Előtte Tisiphone, kigyóhajszafejével, amint gyilkos bosszú gyanánt a mérget keveri s a tört köszörüli. Még csak egy, az utolsó furia van hátra. Közeledik ez is. Nem régen még csak tipegett; ujabban lépked is; legujabban már siet. Jön sebes futamban Megaera az utolsó furia. Talán meg is érkezett; minden esetre nagyon közel van: az irigység és káröröm furiája.

Ki hitte volna, hogy oly örült fokozásban jönnek vissza oda, ahonnan kiröpítették ezek a szellemek? Ki hitte volna, hogy a hatalmas, a telhetetlen egyszerre úgy összetöporodik a parlament előtt, melyet meghamisított és felkantározott, mint a szilva az aszalóban; úgy összeesik, mint hólyag, ha kipattantják azt az ürességet belőle, amely eddig oly kényes gömbölyvé dagasztotta? Ki hitte volna, hogy a szintér úgy megváltozik és az üldöző vadászból üldözött róka lesz, melyet minden üregből, minden lyukból, minden buv helyből kiugrasztanak, hajszolva azt fáradhatatlanul és kiméletlenül, míg összeesik, és a káröröm furiája elkürtöli a halalit?

Én hittem mindezt, mert erős az én hitem a Gondviselésben. Hittem, és azért jósolhattam meg a véget, mely itt van az ő rettenetes, az ő vad képében. És itt van vele mindaz, a mit elnyomott és a mit mégis magával ránt, mint a gonosztevő az ő áldozatát, ha büntényén rajtakapták. Rántja magával a parlamentarizmust, mely már nem is egy felfuvalkodott és egy ostoba kupaktanács benyomásával hívja ki a közfigyelmet, hanem becsali csárda gyanánt, a hol szegénylegények és orgazdák mulatoznak, virtuskodnak. Rántja magával negyvennyolczadiki küzdelmeink legjavát, legnagyobb erősségét, a népképviselést, mely megszűnt vezércsillaga és sarkpontja lenni a nemzetnek, mihelyt az alkotmányos tényezők közé férkőzik a káromkodás és a pof. Oh! mert akkor eljött az ideje annak, hogy a ki legczifrábban tud teremtetézni, és a kinek legkérgesebbek a tenyerei, az lesz uralkodó a parlament mai rendje szerint valamennyiünk fölött. Ma kikáromolják Tisza Kálmánt Polónyiék, holnap új Polónyiakat vet föl a vajudó méh, saza a marczona, patkós csizmájú, roppant öklü nadrágtalanok jobbra-balra osztogatják majd a csattanós pofonokat, míg valamennyi Tisza és Horváth, Polónyi és Zsupánszky, Thaisz és bordélyügynőke, Bluefsteinné és a gráci zsebtolvajok elmerülnek a pofonok

vizözönében, mint parlamenteket elseprő legvadabb erőben.

Elmerülnek, mert nincs közöttük a valódi nemesek, az igazi emberek osztálya, hanem vannak köztök frázis-piperkőczők és szócsillogtatók, vannak köztök képmutatók és farizeusok, vannak köztök bérenczek és zsebrákok, vannak köztök egy kézre, de több zsebre dolgozó klikkek és egy érdekkör számára fegyelmezett klubbok, vannak köztök lesipuskások és zsoldosok és vannak végre czégéres gazok egyik párton úgy, mint a másikon, egyiken czégéresebbek, mint a másikon. És mindezt szülte és szüli az oly fiatalon a bűnök anyjává és keritők házává lett parlamentarizmus. Szüli nyílegyenes logikájának megrendíthetetlen és kimozdíthatatlan erejével. Bankó és bunkó képezték Tisza Kálmán választási fegyvereit, s most a „törvény korlátai közt“ való lebunkózás nagymestere körül összetorlódva születnek a „hochok“ gáminjai, a közbeszólások darazsai, a dübörgő paták, a vastag bőrű bivalyok, az idomtalan orrszarvuak. Egész menazseria!

Ha valaki, én voltam éles a sajtóban, kiméletlen a köztereken. Éles szavaimat, kiméletlen támadásaimat nem fődte mentelmi köpönyeg. Nem bujtam a parlament mögé, hogy azon belül büntetlenül sértegessek. Feleltem szavaimért, feleltem tetteimért. Ha valakinek, nekem van jogom nevéen nevezni a gyermeket. Nem mondom én, hogy a betyárság nem erő. Igen! az, de csak a maga helyén. Kürtös kalapban, frakkosan és keztyüsen ülni a csárda fagygyugyertyája mellé, s ott bicskával szalonnát darabolni és itczésből karczost inni, a legnagyobb komikum, a mi csak valaha a kaczagás ingerét csiklandozta. Viszont, mit mondanának hozzá, ha fényes bálterem csiszolt padlóján panyókára vetett szűrben, kótyagos fejjel, félrecsapott turi süveggel, egyik kézzel boros üveget, másik kézzel uszályos ruháju delnőt forgatna egy uri legény és duhaj kedvében sarkantyus csizmáival nagyokat dobantva, el-elrikkantaná a nótát:

Hej! egye meg a fene magát,
A meddig ér az a kabát.

A parlament nem csárda. Legalább eddig nem tartották annak. Tölem tarthatják csárdának. De mig annak nem tartja a köztisztelet, a parlamenti betyárizmus nincs helyén sehol, semmi szín alatt.

Tisza Kálmán megérdemli kétségkívül, hogy a legkiméetlenebbül bánjanak' el' vele. Üthetik, sebezhetik, megérdemelni megérdemli, hiszen csak visszakapja, a mit adott: de a lódobogás passziója, a birokakelésig elmenő tombolási düh semmi esetre sem kölcsönöznek fényt a kopott parlamentárizmusnak. Rozsda eszi már ugyis, minek azt még jobban etetni. Nem az én szempontomból, hanem az ő szempontjukból. Az ő szempontjuk mindent megtalál a parlamentben, mert a minden ők maguk; az én szempontom nem lát a mostani parlamentben semmi mást, mint a régi hatalmas országgyűlések diszmentéinek a kóczait. Hej! mennyivel különb volt a hitelők, mennyivel imponálóbb az erejük azoknak az országgyűléseknek, melyek a pusztászeri alkotmányt, az aranybullát, az 1791-iki és az 1848-iki törvényeket megalkották. Minden életerőtől duzzadt ez országgyűléseken, minden a jognak erős izomzatával birt. Most a régi skófiúm egy-egy darabkáival foltoznak. Népképviselőt gyanánt szerepeltetik a mi a magánérdek viszketegének kielégítése. Régebben a megyék választottak követeket; most a kormány nevez ki lakájokat. Régebben a megyék megvitatták és megállapították a tekintetes követelek utasításait; napjainkban a nagyságos képviselő programjának és választóinak hány fittyet. Régebben gyalázat érte azt, ki utasításait megszegte, elveit elhagyta, most divat oda settenkedni ellenzéki tógában a miniszterhez egy kis kegyért, egy kis borra valóért. Régebben eszmékért, czélok után küzdöttek velős szónoklatokban, ma a demokraczia képviselőházában számárfüleket mutogatnak egymásnak, kezeikkel hadonáznak, szájukkal nyerite nek, lábaikkal toporzékolnak.

A demokracziával nagyon, de nagyon gyalázatosan bánik el saját vére. Saturnus felfalta gyermekeit, a demokraták felfalják a demokracziát. A népképviselőnek a patkóival rugdossák agyon, a parlamentarizmusnak a tenyereivel pofozzák fel. Iszonyu gyorsan járja le magát mostani alakjában és lényegében. Szélmalmok harcza, bizanczi tusa foly a közérdek oltárán. Tépik le egymásról a tógát, marnák ki egymás szájából a konczot, dulakodnak, veszekednek, káromkodnak és öklelődnek, undort és megvetést keltve a népekben, amelyeknek egyre kevesebb a joguk, de több a katonájuk, egyre kevesebb a szabadságuk, de több a terhök. Le is mondtak már arról, le kellett mondaniok, hogy valami jót reméljenek e bika és kakasviadalokká alacsonyult színterektől. Gyökereiben ingott meg a hit, hogy jelen alakulásukban és nyilvánulásukban hasznossá lehessenek e testületek a nemzetekre.

„Ugy sem lesz már jobb világ!” — „Mindegy már nekünk, akárki jön a kormányra.” — „Bánom is én, kinek hijják, megcsal az is, mint a másik.” — „Eddig csak gondoltuk, hogy javul valamit a sorsunk, most már látjuk, eb vagy kutya, egyre megy.” — „Soh'se tessék beszélni, így beszélnek az urak mindig választáskor a szegény emberrel, aztán se szó, se beszéd, csak a porció nő.” — „Már én csak azt mondom, sohase hallgassunk mi többé senkire, éljen az, aki bort ad.”

Ime néhány szólás a kortesélet legujabb virágnyelvéből, a mint az a népképviselő mai kertészetében kivirult. Pedig csak néhány szál virág s mennyi lemondást, reménytelenséget fejeznek ki. Mintha sirokon kelt és halottak számára volna. Csupa szomorú fűz, csupa cziprus; beszélők a parlamentarizmusért, mely halott; beszélők a népképviselőért, melyet megmérgezték.

E szomorufűzek, e cziprusok alatt hal ki a választásokból és parlamentekből, a mi csak erkölcs volt bennök. A választók legjava is beleunt, belefáradt a meddő harcokba. Vagy visszavonulnak, vagy megfiztetik magukat az emberek. Ha a képviselők teszik,

miért ne tehetnék ők is. A képviselő, ingyen mandátummal is, csak saját zsebére dolgoznék, legalább, ha szerez, ha nyer, szerzekéből, nyereségéből juttasson valamit választóinak.

— A mondó vagyok, uram, — szólott hozzám egy értelmes polgár a minapában, — hogy legjobb bele se ártani magát az embernek a választásokba. A pórnép hibás ugyan, hogy Tiszáról ma is azt hiszi, hogy vele a balpárt jutott kormányra; de mit higgyen az Istenadta, mikor évek során át az ő nevében állítottak talpra bennünket. Én jól tudom, hogy Tisza megcsalta a nemzetet; de vajjon mit ér minden lelkesedésünk és önfeláldozásunk, ha választásról választásra hiába harczolunk. Legjobb bevárni, hadd jöjjön, a minek jönni kell. Majd csak ránk tekint a jó Isten!

Mennyi lemondás rejlik e szavakban! Mily felfoházkodás ahhoz, ki legutolsó foruma mindennek a világon. Lemondás arról, hogy saját akaratunk és cselekvésünk változtathatna azon, a mi oly kétségbeejtő. Mazarin azt kérdezte az adóbérlőktől, vajjon dalol-e még a nép, mert ha igen, akkor fizetni fogja adóját, ha nem dalol, akkor már nem is fizethet. Mig a polgár hisz az alkotmányosságban, addig élni is fog vele meggyőződése szerint lelkesen, mihelyt hite vesz el; elveszett szemében az alkotmányosság is.

Hogy ezt a veszélyt nem látják a kapitoliumban! Pedig a libák is azt gágogják. Érteni értém, hogy miért nem törődnek a kapitoliumban az alkotmányosság iránt való hit kiveszésével. Rendszerök épül a közönyön és lemondáson. Öntudatosan törekszenek oda, hogy a nép vagy lemondjon, vagy megvesztegethető legyen. A lemondás fegyverletétel, a megvesztegethetőség leszámolás. Mind a kettővel el lehet kormányozni itéletnapig. Mind a kettővel föl lehet a személyi érdekek uralmát tartani az idők végéig. Azaz, hogy csak lehetne, ha méhében nem hordaná a feloszlást. A mi romlott, annak ki kell esni sarkaiból, csak a jó állhat fenn örökké. E jónak a magvát nem lamentációk, nem a ma még

elérhetetlen célok után való kapkodás vétheti el, hanem a tett készség: javítani közviszonyainkon tényekkel; megoldani az előttünk meredező kérdéseket gyakorlatilag.

Tett és ismét csak tett, ez a jelszó kell, hogy áthassa politikai és társadalmi életünket, ha ki akar vezekelni a hinárból, ha javítani akar a közállapotokon. Parlamenti betyárság ehhez nem elég. Oda öntudatos cselekvés és önfeláldozó akaraterő szükséges.

Meg kell változtatni a választás mai rendszerét. Más alapokon kell szervezni a népképviselőket.

Ennek a két törekvésnek az emeltyűje sarkaiból dobhatja ki a mostani kormányrendszert.

A választási rendszernek megtisztítása a hozzátapadt sár és salakrétegektől egyenlő a néperőnek felszabadításával. A megtisztítás annyi, mint felszabadítani a lelkiismereteket; annyi, mint lehetetlenné tenni a vesztegetést, a hamisítást, az erőszakot. Föl kell szabadítani a polgár lelkiismeretét, hogy szabadon, függetlenül nyilatkozthassék meggyőződése: ez a legelső és legfőbb feladat, mert ebben rejlik az alkotmányosság biztosítása, ez maga az alkotmány.

Követelni kell a titkos szavazás behozatalát.

Titkos szavazás nélkül akkor sincs szabad választás, ha a hivatalos szavazatokat a választásokból kizárnák, s ha a választói jog kiterjesztésével a választás szabadsága szigorúan végrehajtott törvényekkel üldöznék is a pressiót és vesztegetést.

Követelni kell, a választási törvények gyökeres reformja mellett, a választó kerületek uj beosztását.

A választó kerületek mostani beosztása nagyon rávall a 48-as törvényhozás lázas voltára. Elvek dolgában nagyszerűet termelt ez a korszakalkotó törvényhozás. Az alkotmány sánczai közé bevett népnek meglehetősen tág gyűrűzeteit eresztette az urnához. Megengedte, hogy a megyék szabadon határozzanak a

fölött, nyilvános vagy titkos legyen-e a szavazás. Az újabb törvényhozások kivetették a 48-iki törvényekből, a mi bennök jó volt; megcsufolták, megkurtították a szabadselvűség álarcza alatt a demokracziát; az ország uraivá tették a virilislábra helyezett szédelgést és korrupcziót; megtartották a 48-iki törvények legrosszabb rendelkezését: a kerületek beosztását.

A kerületek beosztása, az erdélyi részeknek és a felvidéknek adott aránytalan sok választó kerülettel kiválóan kezére játszik a mostani rendszernek. E kerületekben támogatják életre-halálra egy ital pálinka, egy adag hivatal fejében a nyomoruság és szolgaság páriái. „Hurráh! hivatal, Hurráh! pálinka!” ez ott a jelszó. Ez a hurráh, a nyomor és szolgálatteljesítés ki-düledt szemeiből és tátott szájából, a nyomortenyésztő, a szolgaságot toborzó kormánynak szól. A rendszernek szavazó kell. Legtöbb szavazót a pálinkafőző üstök csurrogatnak el. Fabatka e mellett az erkölcs. Amolyan doromb, melyen jámbor emberek kicsalhatnak ugyan dörömbölő hangokat, de az ország urainak a dobhártyája keményebb, hogysem háborgatná őket e hangok. Patvarba az erkölccsel, le az erkölcsprédikátorokkal! Avagy nem látjátok ti vakok, hogy az ország gyarapodik? Nem látjátok a sok pálinkagyárat és pálinkaputikot? Nem látjátok-e, hogy a polgárok gazdagodnak? Oh, hogy nem szurja ki szemeteket a számtalan új nemes, új földesur, meggyapjasodott miniszter és meggázdagodott képviselő. Mit rajongtok azért a népért, mely állatilag él gunyhóiban? Boruljatok le inkább az ország urai előtt, mert ezek a ti Isteneitek; ezeket, csakis ezeket imádjátok. Vegyetek példát mind a két ellenzék-ről, mely meghajol előttök, mely imádva imádja azt a végtelen nagy erőt, mely ez istenségből sugárzik; mely tömjénezve tömjénez annak a mindenhatóságnak, melynek korlátlan birtokába bocsátotta az ő saját „oh népét”, az ő saját „oh hazáját”. Ünnepeid csak bátran te botor nemzet ódákkal és szódákkal a te képed viselőinek ellenzéki ábrázatait, hiszen ezek azok a te

sáros bagariáju, zsiros száju demokratáid, kik hátadon át hurrogatják le a népképviselőt tekintélyét és taposák agyon a demokracziát.

A véderő-vita alatt csurgott a zsiros nyál leg-erősebben ezeken az ész és belső tartalom nélküli szájakon; a véderő-vita alatt gázoltak a bagariák leg-mélyebben a demokraczia vérében. Az ész és belső tartalom nélküli szájhösködés belélovagolta formák vesz-szőparipáján nyargaló lényét egy nagyon is ferde szög-ben végződő helyzetbe: feltölték a kiváltságot demo-kratikus törvénynek; körülzártatták a néppel a kiváltság oltárát.

Soha ilyen örültséget! Vajjon Schwarzer Ottó éles megfigyelő tehetsége és kiváló szakértelme az elme-kórtan minő czimén számolja el ezt a politikai insaniát? Mert, hogy politikai szempontból az ő intézetébe való betegek csinálták ezt a tüntetési politikát, arra bátran meghihatjuk a mérget.

Mi képezte voltaképen a véderő-vita szegének azt a fejét, melyre a zászlót kitűzték és ott rengeteg riadalommal lobogtatták? Miről is volt akkor szó? Arról, hogy anyanyelvők miatt ne szolgáljanak két évet az egy éves önkéntesség diákkiváltságosai. Tehát még csak arról sem volt szó, hogy kizárólag magyar nyel-ven tehesse le az a néhány száz kiváltságos a vizsgát, csupán csak arról volt szó, hogy a magyar nyelvet is használhassák a tisztvi vizsgálat alkalmával. És ezért a kiváltságos valamiért először megmozdult a diákság, a mi nagyon helyes volt tőle, mert érdekeit védelmezte, azután megmozdult az ellenzék, megmozdult a nagy-ságos demokraták pártja. „Szepi da gibts a Hetz“, biz-tatták egymást, mint sváb a fiát. S ha már egyszer heczet kell csinálni, csak úgy igazi a hec, ha meg-mozdul az utcza. Meg is mozdult. Negyvennyolcz óta először mozdult meg önmaga ellen a demokraczia.

A magyar nép tömegeit, mint igazi nyers anyagot, használták fel a tüntetéseknel. Egyenlőségi törekvéseit hurczoltatták meg vele a porban, hogy a kiváltság

bálványát körültánczoltassák, mint Brama papjai Dsagernat ormótlanul faragott istenségét. Szólt a dob, hangzott a czintányér, vad zaj verte föl Budapest utcáit. Akadt a tüntetők közt olyan is, mint az indus búcsusok között, hogy a Dsagernat istenséggel megindított diszkocsi kerekei alá vetette magát, hadd piroítsa be vére az utját annak a szent, annak a csodálatos bálványnak. Szobafestő és cipész, szolga és tanoncz szenvedtek börtönt, mert nagyon is komolyan tüntettek azért, hogy őket továbbra is németül exerczirozzák, s csak a diákok ajkai nyilhassanak meg a közös hadsereg tiszti vizsgálatain azon a barbár nyelven. Senki nek abból a tüntető nyers anyagból eszébe nem jutott, hogy mindössze egy évvel azelőtt, az 1888. XVIII. cikkelyben törvényt hoztak, a mely szerint a besorozottak ezereit három évnél tovább is ott tarthassák profunton a kaszárnyákban. Az egész nemzetre szóló általános csapással egyjelentőségű volt e törvéncikk; de azért szentesítették könnyedén. A demokraczia legeslegszeleső pártja átalotta méltó vitát csapni az országházban ez erkölcsileg és nemzetgazdaságilag óriás teher miatt. Hiszen csak a nemzet csőcselékéről volt a szó! A nyers tömeg is hallgatott. Még egy bögest sem kockáztatott meg, a mennyivel halálfélelmét elpanaszolni szokta vágóhídon a marha. Némán türték a katonai tagló halálos ütését. Sem törvényhatóságok nem tiltakoztak, sem népgyűlések nem zajongtak. Csöndes volt az utca, az országház, az ország. Bezzeg, a mint nem a nép „gemajnereit“, hanem a tisztség jelöltjeit sujtotta a hadügyi vaskalap, a nagyságos demokracziának nagyságos szélsőbalja, az „oh nép“ vakangatója, a négyszázezer közlegény és a tizenöt milliónyi nemzet nevében csinált kravalt, ribiliót néhány száz kiváltságának néminemű megkönnyítése végett. És a tömeg, mely megszokta vezetőit látni bennök, nem vizsgálta a kérdést, nem követelte: egyenlő jogot a törvény előtt mindenkinek; nem követelte: hogy Magyarország vérért magyar zászló alá, magyar hadseregbe

sorozzák. Megnyugodott vezetőiben, a kik félrevezették; követte a harsány torkokat, a melyek a 48-iki egyenlőség vivmányait ordították vele le.

Nem valamely nagy létkérdés, nem valamely nagy elv üstökénél fogva macskazenézték és hurczolták meg Tiszát, hanem egy mellékkérdés szörszálhasogatásával. Arany János nyári estéjének cserebogaraiként mentek neki Tiszának. Zümögték az abczugot, s nagyot kop-pantak a mamelukfalakon. Neki vadulva öklelték oly kérdésben, melynél sokkal fontosabbakat és életbevágóbbakat mellőztek. Ész, ok, logika tótágast álltak. Nép és képviselői agyonbőgték a demokracziát; német iskolamesteri pálczával csépelték agyon az önálló magyar hadsereget egy kis kiváltságos magyar szóért. Vasruddal tördelték ki programjukból a magyar hadsereg márványdarabját; kifeszítették az elvi padozatot pártállásuk alól, hogy a személyeskedés politikai czirkuszában Thaisz Elek bordélyágense bikaviadalt rendezhessen. És valóban ritka látvány az a félrevezetett közvélemény az ő ostobaságának kitörései közt. Valóban meg kellett bámulni azt a jelenetet, mikor Budapest népfenségének zagyvaléka, ez a mindenféle keresztezésből és mindenféle fajtából összehabart vérkotyvalék, e nemzeti eszméktől még át nem hatott, a demokracia iránt érzéketlen nyárspolgári tömeg, a kérdés ilyen állása mellett, végig bégetett ünnepi díszmenetben az országház álarczosai és bérenczei után. A helyett, hogy felírta volna körmeneti zászlajára: éljen az önálló magyar hadsereg, felpingálta rá: éljen a kicsit német, kicsit magyar tisztí nyelv diákkiváltsága. A helyett, hogy az egyenlőség védpajzsa alatt magyar vezényszót követelt volna minden magyar fiúnak, végigjárta az utcákat ünnepelni az egyetemi kóbiságot.

Örök igazság az, hogy minden népnek olyan a kormánya, a milyent megérdemel, minden nép önmagához méltó képviselőket választ. Nézd meg a konyhát és azonnal megismered gazdaszonyát. Tisztátalan konyha:

moslék étel, lompos gazdasszony. Romlott, zagyva nép: romlott, zagyva képviselőház.

„Választási urnák, reformtörvények, minden jó vagy rossz, írja Carlyle, mindez, fájdalom, semmi más, mint elégtelen, szomorúan kinéző eszköz. Irva van: Ha mi magunk szolgák vagyunk, akkor nincs hős számunkra. Mi nem ismerjük az igaz hőst, mi a sarlatánt tartjuk hősnak és valamennyi urnán és gépezeten keresztül hangoztatjuk: Te vagy az, légy király fölöttünk. Mit használ mindez? Ti csupán csalóka fényt, pénzes erszényeket, fizetett hirdapok által dicsőített hírességeket kerestek, bármi legyen a neve; és így csak csalódást arattok és az isteni valóság távol fog maradni tőletek. A sarlatán lesz a ti törvényes uratok és semmiféle földi masina nem lesz abban a helyzetben, hogy a sarlatánt ismét elnyomhassa.“

Találó szavak! Mintha csak a mi parlamentjeink sarlatánságát fotografirozná le, mintha csak a mi nagyurunkról és a nagyurunknak opozíciót csináló többi sarlatánról volna szó, a kik rettegik az isteni valóságot, személyeskedésből táplálkoznak, frázisokon nyargalásznak. Sarlatánságból áll az egész parlamentarizmus, s mert abból áll, találász-e a parlamentek közt egyet is, mely tiszteli a jogot és szabadságot? Melyik parlament ellenőrzi a kormányt? Melyik parlament nem ad fölmentvényt a legdurvább visszaélésekért a kormányoknak? Feszélyezi-e Bismarkot a német parlament? Alkotmányos uralkodáshoz szoktatja-e Taafet az osztrák Reichsrath? Korlátokat emel-e Tisza kényuralmának a magyar képviselőház? Nem-e inkább elősegíti, oltalmazza, bátorítja nemzetellenes cselekedeteiben? Bizvást ráillenek a parlamentre Sophokles szavai:

Körötte harcz, gyilok, viszály,
Pártütés, gyűlölködés.

A népek beleutálnak a parlamentarizmusba. Az államférfiak lejártnak ítélik. S még sem gondolkozik senki, hogy betegségeiből alaposan kigyógyítsa; hogy

a mi fattyuhajtás rajta, azt lenyesegeesse, s a mi meg-nemesítheti, azt beléoltsa. Az Odysseában Hades lakói valóságos tolákodást visznek véghez, hogy az életital-hoz férhessenek. Ez életital a vér, mely ereiket átjárja, érzékeiket megnyitja. Vértölfrissítéssel is új életet kell öntení a parlamentbe, ha nem akarjuk, hogy lassankint minden élet, minden igazság kiveszzen belőle.

Ki kell küszöbölni az alkotmányos elméletek közül a tant, mely pártkormányról és pártpolitikáról beszél.

Nem kell pártkormány: kell országos kormány. Nem kell pártvezér miniszterelnök: kell országigazgató kormányelnök. Nem kell pártpolitikát csináló, pártérdekeket szolgáló, többségeket mesterkedő, pártos közigazgatást, pártos igazságszolgáltatást üző, pártos törvényeket gyártó, az országház pártéletének zongorabillentyűin művészkedő miniszterelnök: kell a törvényeknek engedelmeskedő, a közérdeket előmozdító, nemzetét szolgáló kormányelnök. Nem kell generális: kell tisztviselő.

De nem kell sok abból sem, a mi a népképvisel-et mai kinövéseiből a képviselőkön és a parlamenten látszik. Mit ér, hogy a közjog ismer felelős minisztereket, ha nem nyújt biztosítékot, hogy független képviselők gyakorolják az ellenőrzés fontos jogát? Párt-politika és klubélet mellett a képviselő ugyis mindig csak uszályhordozója annak a kormánynak és annak a pártnak, melynek kegyeit lesi és konczait rágja. Meg kell fordítani a dolgot, felelőssé kell tenni a képviselőt. Szavatoljon azért, a mivel megbízták, feleljen azért, a mit tesz.

Nem kell felelősség nélküli képviselők parlamentje: kell felelős követek országgyűlése.

Egyedül az a parlamentarizmus, melynél a felelősség csupán a papíron van meg; egyedül az a kormányrendszer, mely a többséggé vert lekötöztetettek és szolgálk vállain üzi háborítatlanul a visszaéléseket, vezeti vészbe, viharba, pusztulásba a nemzetet: egyedül

az ilyen nyilváníthatta összeférhetetlennek az utasítás jogát a parlamentarizmussal. Becsusztattak egy hamis tételt az alkotmánytanba, s mert az nagyon kényelmes a felelősség nélküli kormányzáshoz, sarkoszlopot csináltak belőle egy csupa hazugságok, csupa hamisságok botrányköveiből emelt épületben. Mintha bizony a képviselő azért volna, hogy önmagát és ne választóinak akaratát képviselje! Mit ér akkor a legszebb alkotmányos jog az ő gyakorlásában, ha nem a népfenség akaratát, hanem azét emeli érvényre, a kit ezzel felruházott?

Épp azért nem kellenek a pártérdék leshelyei mögül puskázó képviselők: kellenek utasítással ellátott felelős követek.

Nem kell semmi áron, semmiképen ez a mostani parlamentarizmus, mely nagyon hasonlít a floridai pöfeteghez. Ennek az óriás gombának az a tulajdonsága, hogy nagyokat puffan, mikor megérik. Minden puffanásnál vöröses csírák porfelhőit szórja szét. E csíráknak a mérge felszívja a bőrt és kelevényt fakaszt. Nos! nekünk sem kell a pukkadózó, mérges parlamenti pöfeteg, hanem kell a helyén jól ápolt gyümölcsös.

Tudom, hogy a mi emberi, az emberi marad. Tudom, hogy az idő, mely vénit, elszedi a föld erejét és feldulja, ami ép volt. De az emberi végesség kínos tudata és az emberi erő véges gyöngesége daczára a menny felé törő szellem kell, hogy haladásra ösztönözzön bennünket erkölcsökben és intézményekben. Volt idő, mikor a vihodár képviselte a zsarnokság durvaságát. Volt idő, mikor az önkénynek a bitófa volt a határköve, a kerekas póznák voltak az ő mértföldmutatói; a pallos áldozatai, a véraratás, voltak az ő kévei. De azért jöttek nagyratörő lelkek és velök jött az a szellem, mely vonzott, mint a delej és ragadt, mint a forgószelel: eljött az emberszeretet az ő pehelypuhaságával és mézédességével; eljött és vonzott; eljött és elseperte a vihodár mértföldmutatóit és határköveit, megszentelte a vértanuk hamvait.

A tőkély elérhetetlen az ember előtt, ha mindjárt

a lángész isteni műhelyein át törtetünk is feléje. De azért ki csüggedne az előrejutásban, mikor a csiga is elindul házával, hogy megtegye a maga útját, a hangya is megerőlteti nagy terhek hurczolásával erőit, hogy kövesse czéljában ösztönét. Szemeink gyöngék belenézni a ragyogó napba, de jótékonyságát átérezzük. Ha a végtelenség eszméje fel is költi lelkünkben az Alkhórán ígéit, hogyha minden tenger tinta, minden káka író toll és az egész menny pergamen volna, akkor sem lennénk képesek leírni a királyok szívének mélységét: de igenis képesek vagyunk közeledni e szív mélysége felé. Ha az anyagot úgy át tudja idomítani feltaláló zsenik keze; ha a föld rétegein és gyomrában úgy kihasznál mindent; ha műhelyeiben és gyáraiban úgy tökélesít mindent: hogyne tökéletesedhetnék maga az ember; hogyne tökéletesíthetné intézményeit. A szokás hagyományai nehezebben furhatók át ugyan, mint a gránitsziklák; az emberi szenvedélyek nehezebben fékezhetőek, mint a tenger: de az állandó vágy a jobb után, a folytonos törekvés az ént felolvasztani a közben, korszakról-korszakra ki fogja jelölni az emberiség boldogulásának ösvényeit. Ki kell nekünk is lábolni a mostani korszakból. Meg kell nekünk is tenni az emberiséggel az utat a tisztább, a nemesebb, a mennyebb felé. Előre kell törnünk, mert csak az előretörő nemzet az életképes nemzet.

B 9817